

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

STUDENTĖS JOLITOS ANTANEVIČIENĖS
(EDUKACINIŲ TECHNOLOGIJŲ VALDYMO
KARJEROS VALDYMO SPECIALIZACIJOS
MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS STUDIJOS)

**KARJEROS KOMPETENCIJŲ UGDYMAS LIETUVIŲ KALBOS IR
LITERATŪROS PAMOKOSE 5-8 KLASĖSE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė:
Prof. dr. Asta Railienė

Vilnius, 2024

TURINYS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	3
LENTELIŲ SĄRAŠAS	4
SĄVOKŲ ŽODYNAS	5
ĮVADAS	6
1. KARJEROS KOMPETENCIJŲ CHARAKTERISTIKA	11
1.1 Karjeros kompetencijų samprata ir klasifikavimas.....	11
1.2 Karjeros ir bendrųjų kompetencijų sąsaja.....	18
2. KARJEROS KOMPETENCIJŲ UGDYMO INTEGRACIJAVIMAS LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS PAMOKOS	24
2.1 Lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko charakteristika.....	24
2.2 Integruoto ugdymo apibrėžtis.....	27
2.3 Karjeros kompetencijų ugdymo integravimas lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse.....	29
3. TYRIMO „Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų patirtis integruojant karjeros kompetencijų ugdymą dalyko pamokose 5-8 klasėse“ REZULTATŲ ANALIZĖ	38
3.1 Empirinio tyrimo metodologija.....	38
3.2 Empirinio tyrimo rezultatai.....	45
3.2.1 Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų karjeros nuostatos.....	45
3.2.2 Integralumo raiška lietuvių kalbos ir literatūros pamokose.....	51
3.2.3 Karjeros kompetencijų integravimo raiška lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse.....	56
DISKUSIJA	62
IŠVADOS	66
REKOMENDACIJOS	68
LITERATŪROS SĄRAŠAS	69
SANTRAUKA	75
SUMMARY	76
PRIEDAI	77

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Karjeros kompetencijos sritys.

2 pav. Karjeros kompetencijų sritys ir jų sandai.

3 pav. Bendrųjų programų mokymo(si) turiniu ugdomos bendrosios kompetencijos.

4 pav. Karjeros kompetencijų ir gyvenimo įgūdžių sąsaja.

5 pav. Integravimo būdai.

6 pav. Tyrimo organizavimo etapai.

7 pav. Tyrimo duomenų teminis išskaidymas.

8 pav. Temos „Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų karjeros nuostatos“ skirstymas į kategorijas ir subkategorijas.

9 pav. Temos „Integralumo raiška lietuvių kalbos ir literatūros pamokose“ skirstymas į kategorijas ir subkategorijas.

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Karjeros ir bendrųjų kompetencijų sąsaja.

2 lentelė. Bendrųjų kompetencijų raiška per lietuvių kalbos ir literatūros dalyko turinį.

3 lentelė. Karjeros kompetencijų raiška per 5-8 klasės lietuvių kalbos ir literatūros dalyko turinį: savęs pažinimo kompetencijų sritis.

4 lentelė. Karjeros kompetencijų raiška per 5-8 klasės lietuvių kalbos ir literatūros dalyko turinį: karjeros galimybių pažinimo kompetencijų sritis.

5 lentelė. Karjeros kompetencijų raiška per 5-8 klasės lietuvių kalbos ir literatūros dalyko turinį: karjeros planavimo kompetencijų sritis.

6 lentelė. Karjeros kompetencijų raiška per 5-8 klasės lietuvių kalbos ir literatūros dalyko turinį: karjeros įgyvendinimo kompetencijų sritis.

7 lentelė. Tyrimo instrumento pagrindimas.

8 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristika.

Sąvokų žodynas

Bendrasis ugdymas – pradinis ugdymas, pagrindinis ugdymas, vidurinis ugdymas. (LR Švietimo įstatymas, 2011)

Bendrosios kompetencijos – atskirų kompetencijų elementai tarpusavyje susiję, persipynę, tačiau visų jų vystymosi prielaida ir variklis – tokių mokinių savybių, kaip kūrybingumas, problemų sprendimas, gebėjimas įvertinti riziką ir priimti sprendimus, vystymas ir puoselėjimas. (Birgelytė ir kt., 2012)

Integracija - kurių nors dalių sujungimas į visumą. (Lietuvių kalbos žodynas, 2023)

Karjera – visą gyvenimą trunkanti asmeniui ir visuomenei reikšmingų asmens mokymosi, saviraiškos ir darbo patirčių seka. (Ugdymo karjerai programa, 2014)

Kompetencija – gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, mokėjimų, įgūdžių, vertybinių nuostatų visuma. (LR Švietimo įstatymas, 2011)

Karjeros kompetencijos – visuma žinių ir supratimo, gebėjimų ir nuostatų apie save, mokymosi, saviraiškos ir darbo galimybes, karjeros sprendimų priėmimą, karjeros planavimą, derinimą su kitomis gyvenimo sritimis ir realizavimą. (Ugdymo karjerai programa, 2014)

Sąsaja - atskirų elementų, reiškinių, dalykų ryšys, siejimasis. (Lietuvių kalbos žodynas, 2023)

Ugdymas – dvasinių, intelektinių, fizinių asmens galių auginimas bendraujant ir mokant. (LR Švietimo įstatymas, 2011)

ĮVADAS

Temos aktualumas.

Globalizacija įgavo pagreitį visame pasaulyje. Inovacijos sparčiai veržiasi į visuomeninį gyvenimą, iš esmės keisdamos požiūrį į daugelį jo sričių. Viena tokių sričių – švietimo sistema, kuri yra kiekvienos valstybės augimo ir klestėjimo spartos garantas. Įvairios šalys ir tarptautinės institucijos, atsižvelgdamos į šiuolaikinius kaitos procesus, peržiūri ugdymo siekius ir sudaro svarbiausių ugdytinų kompetencijų sąrašus, siekia susipažinti su jau parengtais kompetencijų modeliais ir pasinaudoti įvairių šalių ir institucijų patirtimi. (Bendrujų programų atnaujinimo gairės, 2019) Imama koncentruotis į kompetencijų ugdymą.

Pasaulinių pokyčių išprovokuoti procesai neaplenkė ir Lietuvos. Stengiantis reaguoti bei prisitaikyti, šalyje imtasi iš esmės peržiūrėti ir atnaujinti ugdymo turinį. Tačiau, nepaisant to, OECD įgūdžių strategijoje (2021) iškeliamą problemą, kad Lietuvos pastangos ugdyti jaunimo pažintinius, socialinius, emocinius ir techninius įgūdžius, kurie yra labai svarbūs tiek jų asmeninei gerovei vėlesniame gyvenime, tiek šalių ekonominei gerovei, neduoda pakankamai naudos, jaunuoliai neįgyja aukšto lygio įgūdžių – jų rezultatai yra žemesni už OECD vidurkį ir laikui bėgant negerėja, o tai lemia ir jaunų žmonių neatitikimą darbo vietų poreikiams. (OECD, 2021) Minėtame dokumente šaliai pateikiamose rekomendacijose akcentuojama didesnė mokslo atitiktis darbo rinkos poreikiams. Orientuojama į visuminį asmens kompetencijų ugdymą, taip užtikrinant tinkamą pasirengimą profesinei veiklai.

Apie valstybės pažangai svarbius švietimo srities pokyčius kalbama šalies strateginiuose dokumentuose. Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ (2021) pabrėžiamas siekis besimokančiai visuomenei būti pasirengusiai ateities iššūkiams ir gebančiai veikti nuolat kintančiame pasaulyje. (Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, 2021) Minėtame dokumente dėmesys kreipiamas į būtinybę nuo mažens ugdyti tokias kompetencijas kaip vaizduotė, kūrybiškumas ir kritinis mąstymas, kurios vertinamos kaip svarbūs šalies išteklių. Ta pačia kryptimi žiūrima ir strateginiame dokumente „Lietuvos ateities vizija 2050“ (2023), pažymint, kad labai svarbu įgyti įgūdžių, leisiančių prisitaikyti prie kintančių socialinių ir ekonominių poreikių. (Valstybės pažangos strategija „Lietuvos ateities vizija 2050“, 2023) Čia pabrėžiama švietimo kokybinės transformacijos būtinybė, siekiant reikalingo proveržio bei akcentuojama, kad bendrąja prasme nuo švietimo priklauso, kokia visuomenė būsime ateityje. Galima daryti išvadą, kad kompetencijų ugdymu grįstas ugdymo turinys turi labai didelę reikšmę. Svarbu kompetencijas ugdyti nuo mažens visą gyvenimą, taip užtikrinant visavertės asmenybės augimą.

2022 metų rugsėjo 30 d., remiantis Lietuvos švietimo politiką reglamentuojančių teisės aktų nuostatomis, patvirtintos atnaujintos priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrosios programos (toliau Bendrosios programos). Šiose programose akcentuojamas siekis, kad priešmokyklinis, pradinis, pagrindinis ir vidurinis ugdymas atitiktų visuomenės lūkesčius ir nacionaliniu lygmeniu užtikrintų visiems mokiniams lygias galimybes siekti išsilavinimo ir tapti išsilavinusiais bei įsipareigojusiais Lietuvos visuomenės nariais. Atnaujintos Bendrosios programos remiasi kompetencijų ugdymu. LR švietimo, mokslo ir sporto ministro 2022 m. rugpjūčio 24 d. įsakymo Nr. v-1269 „Dėl priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo“ pakeitimo pirmame priede „Kompetencijų raidos aprašai“ pabrėžiama, kad ugdymo bendrosiose programose kompetencijoms tenka išskirtinis vaidmuo – jų ugdymas būtinas kiekvieno asmens tobulėjimui, socialinei įtraukčiai, darniai gyvensenai, aktyviam pilietiškumui, pasirengimui asmeniniu indėliu prisidėti prie Lietuvos, Europos ir pasaulio pažangos, darnaus vystymosi.

Geros mokyklos koncepcijoje (2015) pabrėžiama, kad ugdymo procese dėmesys turi būti skiriamas tiek bendrųjų asmens kompetencijų, tiek dalykinių pasiekimų ugdymui, siekiant, kad būtų įgyti pagrindiniai gebėjimai, įgalinantys sėkmingai planuoti asmeninį ir profesinį gyvenimą. Bendrosiose programose atskleidžiama, kad kalbinis ir literatūrinis ugdymas itin reikšmingi mokiniui formuojantis etines nuostatas, kalbinę ir pilietinę tapatybę, ugdantis programoje numatytas kompetencijas, būtinas sėkmingai veikti dabarties pasaulyje. (Bendrosios programos, 2022). Atnaujintose Bendrosiose programose atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad lietuvių kalbos ir literatūros dalykas atveria įvairių integracijos su kitais dalykais galimybių. (Bendrosios programos, 2022). Vienas tokių dalykų yra ugdymas karjerai. Ugdymo karjerai programoje (2014) akcentuojama, kad karjeros kūrimas ir valdymas yra nuolatinė, visą gyvenimą trunkanti, kiekvienam asmeniui reikšminga veikla, kuriai atlikti reikia tinkamų karjeros kompetencijų, todėl ugdymas karjerai yra labai svarbi ugdymo dalis, tuo labiau, kad bendrosios asmeninės kompetencijos dalis yra ir karjeros kompetencijos, kurios glaudžiai susijusios su kitomis bendrosiomis ir dalykinėmis kompetencijomis. Mokslininkės Totorienė ir Augienė (2018) pabrėžia karjeros kompetencijų svarbą, teigdamos, jog karjeros kompetencijų įvaldymas yra sėkmingos karjeros, kuri postmodernistiniame pasaulyje gali užtikrinti tiek asmeninį, tiek profesinį žmogaus tobulėjimą, garantas. (Totorienė ir Augienė, 2018, p. 105)

Atkreiptinas dėmesys, kad įsigaliojus atnaujintoms Bendrojo ugdymo programoms, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2014 m. sausio 15 d. įsakymas Nr. V-72 „Dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo“ pripažintas kaip netekęs galios. Tačiau tai nereiškia, kad yra panaikinamas aktualumas ugdyti mokinių karjeros kompetencijas: visos karjeros kompetencijos reiškiasi Bendrojo

ugdymo programose numatytose septyniose kompetencijų srityse, bendrųjų bei karjeros kompetencijų susiliejimas Bendrosiose ugdymo programose akivaizdžiai atsiskleidžia. Todėl šiame darbe skiriamas dėmesys ne tik analizuoti karjeros kompetencijas, jų sandus, tačiau ir aptarti karjeros kompetencijų raišką atnaujintose Bendrojo ugdymo programose numatytų kompetencijų srityse ir jų sanduose.

Temos naujumas ir iširtumas.

Karjeros kompetencijų ir bendrųjų kompetencijų ugdymo sąsaja lietuvių kalbos ir literatūros pamokose iki šiol nebuvo tyrinėta. Nacionaliniame kontekste nebuvo rastas nė vienas tyrimas ar jo pagrindu parengtas mokslinis straipsnis tokia tematika. Tačiau svarbu paminėti, kad Railienė ir Gudžinskienė (2012) analizavo gyvenimo įgūdžių ugdymo ir ugdymo karjerai sąsają bendrojo ugdymo mokyklos kontekste. Taip pat aptikta magistro darbų, kuriuose nagrinėjamas karjeros kompetencijų integravimas istorijos (Viltrakytė, 2022), prancūzų kalbos (Maslauskė, 2020) pamokose, ikimokykliniame (Ogulevičienė, 2018) bei neformaliajame (Karpavičienė, 2020) ugdyme. Bendrųjų programų atnaujinimo gairėse (2019) akcentuojamas daugialypių ryšių tarp įvairių ugdymo sričių užtikrinimas. Šiame dokumente pabrėžiama tarpdalykinės integracijos ugdyme svarba, teigiant, kad tarpdalykinė integracija atskleidžia platesnį dalyko kontekstą ir leidžia mokiniui susiformuoti visapusišką nagrinėjamų reiškinių vaizdą. (Bendrųjų programų atnaujinimo gairės, 2019).

Kompetencijos sąvoką, orientuotą į profesinę sritį, tyrinėja Pukelis (2009). Kompetenciją, kaip žinių, mokėjimų, gebėjimų ir įgūdžių visumą nagrinėja Jucevičienė ir Lepaitė (2000), Rosinaitė (2009), Gražulis ir Radžiukynas (2011), Birgelytė ir kt. (2012), Belevičienė ir Paurienė (2013), Schiersmann ir kt. (2016), Longworth (2003). Asmens kompetencijų ugdymo svarbą analizuoja Motiejūnienė ir Žadeikaitė (2009). Glaudžią bendrųjų ir karjeros kompetencijų sąsają atskleidžia Pukelis ir Garnienė (2003).

Karjeros sampratos kaitą bei karjerą, kaip visą gyvenimą trunkantį procesą, analizuoja Kučinskienė (2001, 2003), Stanišauskienė (2008, 2016), Maestrado ir Bucar (2024). Karjeros sprendimų priėmimo svarbą asmens gyvenimui tyrinėja Stanišauskienė (2001), Pukelis ir Garnienė (2003), Andriekienė ir kt. (2005). Karjeros kompetencijų svarbą nagrinėja Adomaitienė ir Zubrickienė (2011), Rosinaitė (2009), Fominienė ir Arbačiauskaitė (2015), Presti ir kt. (2022), Tsvetanska (2023). Karjeros kompetencijų sritis tyrinėja Stanišauskienė ir Večkienė (2000), Stanišauskienė (2008).

Bendrojo ugdymo mokyklai kylančius šiuolaikinius iššūkius ir įtaką asmens karjerai analizuoja Duoblienė ir Bulajeva (2008), Targamadžė (2010), Roemer ir kt. (2022). Vitkauskaitė-Glatkauskienė (2015) tyrinėja karjeros kompetencijų integralumą. Ugdymo integraciją taip pat nagrinėja Jacobs (1989), Kiliuvienė (2002), Jensen (1999), Kvietkauskienė (2008), Čepas ir Laužackas (2005), Augustinienė ir

kt. (2005), Pancerovienė ir kt. (2021), Manurung ir kt. (2022). Ugdymą karjerai bendrojo ugdymo mokykloje tyrinėja Abubakar (2001), Hughesas ir kt. (2016), Augienė ir Vaitulionienė (2018). Lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko svarbą ugdant kompetencijas analizuoja Salienė (2005, 2009). Kalbą kaip kultūros pagrindą tyrinėja Rudaitienė (2014), Leonavičienė ir Salienė (2013), Nauckūnaitė (2014).

Mokslinė problema.

Tyrimo problema formuluojama klausimais: kokia yra lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų patirtis integruojant karjeros kompetencijų ugdymą 5-8 klasėse? Kokios yra karjeros kompetencijų ugdymo galimybės lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse? Kokios ir kaip karjeros kompetencijos ugdomos lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse?

Tyrimo objektas – karjeros kompetencijų ugdymo integravimo raiška lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse.

Tyrimo tikslas – atskleisti karjeros kompetencijų ugdymo integravimo raišką lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti karjeros kompetencijų charakteristiką ir raišką bendrosiose kompetencijose.
2. Išanalizuoti karjeros kompetencijų ugdymo integravimo lietuvių kalbos pamokose ypatumus.
3. Atskleisti lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų patirtis ugdant karjeros kompetencijas 5-8 klasėse.

Darbe taikomi metodai.

Mokslinės literatūros analizė ir sintezė. Siekiant realizuoti darbo uždavinius pirmiausia buvo atlikta mokslinės literatūros analizė ir sintezė. Atsižvelgiant į mokslinės literatūros analizės metu surinktus duomenis, išanalizuotos karjeros kompetencijų ir bendrųjų kompetencijų charakteristikos ir aptartos karjeros ir bendrųjų kompetencijų ugdymo galimybės ištiriant lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų patirtis ugdant bendrąsias kompetencijas bei jas siejant su karjeros kompetencijomis 5-8 klasėse.

Išskiriant lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų patirtis ugdant karjeros kompetencijas per bendrųjų kompetencijų formavimą 5-8 klasėse buvo atliekamas kokybinis tyrimas. Duomenys buvo renkami taikant iš dalies struktūruoto interviu metodą.

Duomenų analizei buvo taikomas turinio (content) analizės metodas.

1. KARJEROS KOMPETENCIJŲ CHARAKTERISTIKA

Šiandieniniame nuolat kintančiame pasaulyje tampa vis svarbiau įgyti gebėjimų, kurie įgalintų asmenį prisitaikyti prie sparčių pokyčių, leistų jam greitai persiorientuoti, prisitaikyti ir gebėti veikti naujomis aplinkybėmis. Tam reikalinga ugdyti įvairias kompetencijas, kurios užtikrintų įvairiapusių asmenybės augimą. Pasak Liebsch ir Petkevičiūtės (2006), asmeninės karjeros vadyba yra visą gyvenimą vykstantis mokymosi procesas apie save, darbus ir organizacijas bei asmeninių tikslų kėlimą (Liebsch ir Petkevičiūtė, 2006, p. 94). Vadinasi, siekiant išugdyti karjeros pasauliui reikalingas kompetencijas, būtinas visuminis asmenybės ugdymas, kurį svarbu plėtoti visą gyvenimą.

1.1 Karjeros kompetencijų samprata ir klasifikavimas

Siekiant geriau atskleisti karjeros kompetencijų apibrėžtį, būtų tikslinga panagrinėti abiejų komponentų – sąvokų karjera ir kompetencija – atskiras reikšmes. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (2021) *karjera* apibrėžiama kaip sėkmingas kilimas visuomenės darbe, tarnyboje ar mokslo srityje. Aiškinamasis psichologijos terminų žodynas (2019) pateikia platesnį karjeros supratimą, ją apibūdinamas kaip asmens mokymosi, profesijos rinkimosi, darbo ar kitos veiklos daugiau ar mažiau kryptingą kelią. Šiame žodyne akcentuojamas karjeros valdymo ir stebėsenos sistemų plėtojimas mokyklinio auklėjimo institucijose, užsimenama apie jauno žmogaus mokymą karjeros ir savo gyvenimo kelio planavimo bei kryptingumo (Aiškinamasis psichologijos terminų žodynas, 2019). Šis apibrėžimas orientuotas į šiuolaikinę karjeros sampratą, kuria remiasi ir Stanišauskienė (2016). Pasak mokslininkės, karjera – tai beveik visą gyvenimą besitęsiantis procesas, priklausantis nuo žmogaus vidinių savybių bei susiklosčiusių aplinkybių. (Stanišauskienė, 2016, p. 7). Maestrado ir Bucar (2024) karjerą įvardija kaip visą gyvenimą trunkantį procesą. (Maestrado ir Bucar, 2024, p. 514) Kučinskienė (2003), teigia, kad karjera – tai kokybiškai atliekamų, socialiai reikšmingų profesinių ir kitų vaidmenų seka žmogaus gyvenimo eigoje (Kučinskienė, 2003, p. 73).

Karjeros sprendimų priėmimas labai svarbi kiekvieno asmens gyvenimo dalis, kuriai reikia atsakingo, nuoseklaus bei kryptingo pasirengimo. Pukelio ir Garnienės (2003) nuomone, tai vienas esmingiausių ir atsakingiausių jauno žmogaus žingsnių. (Pukelis ir Garnienė, 2003, p. 25). Andriekienė ir kt. (2005) atskleidžia, kad savo karjerą dauguma besimokančiųjų įsivaizduoja kaip sunkiai nuspėjamą bei dinamišką, todėl šiuolaikinis žmogus turi gebėti prisitaikyti prie nuolat besikeičiančių sąlygų. (Andriekienė ir kt., 2005, p. 17). Tai, kad šiuolaikinio žmogaus gyvenimą dažnai veikia pokyčiai, įpareigoja jį nuolat tobulinti savo gebėjimus, gilinti turimas ir įgyti naujas kompetencijas. Taigi jaunam žmogui susikurti savo karjeros viziją yra nemenkas uždavinys, lydintis jį visą gyvenimą.

Pasak Stancikienės (2009), karjeros planavimui ir sėkmei svarbus asmens sugebėjimas įvertinti savo lūkesčius, siekius ir galimybes (Stancikienė, 2009, p. 112). Norint tai padaryti, asmuo turi gerai pažinti save, žinoti savo gebėjimus, turėti daugiau ar mažiau išgrynintą savo karjeros viziją, kitaip tariant, turi būti įgijęs tam reikiamų kompetencijų. Lietuvos švietimo norminiuose dokumentuose (LR profesinio mokymo įstatymas, 2017; LR švietimo įstatymas, 2011; Ugdymo karjerai programa, 2014) ugdymas karjerai reglamentuojamas kaip sistemiška ir kryptinga ugdymo institucijų veikla, padedanti asmeniui įgyti karjeros vystymui reikalingų kompetencijų. Augienės ir Vaitulionienės (2018) manymu, didžiausias vaidmuo ugdymo karjerai procese tenka bendrojo ugdymo mokyklai. (Augienė ir Vaitulionienė, 2018, p. 126). Šioje veikloje dalyvauja visa mokyklos bendruomenė: dalykų mokytojai, klasių auklėtojai, mokyklos administracija ir žinoma, patys mokiniai.

Bendrojo ugdymo mokyklų pedagogams keliamas labai svarbus uždavinys ugdant mokinių karjeros kompetencijas, nes šiame ugdymo etape mokiniams būtina išsiugdyti įgūdžius, kurie ateityje turės didelės įtakos priimant karjeros sprendimus. Karjeros kompetencijų ugdymas labai reikšmingas žvelgiant į asmens profesinės ateities perspektyvą. Abubakar (2013) atskleidžia ugdymo karjerai svarbą ir teigia, kad ši ugdymo sritis suteikia mokiniams būtiną sąmoningumą, žinias ir įgūdžius, reikalingus darbo pasaulyje. (Abubakar, 2013, p. 15). Abubakar dar pabrėžia, kad ugdymas karjerai vis dar yra vienintelė priemonė, siejanti mokinius su tinkamomis aplinkybėmis, kurios pagrįstos asmeniniais ištekliais. (Abubakar, 2001, p. 15). Hughesas ir kt. (2016) taip pat teigia, kad ugdymu karjerai siekiama suteikti mokiniams galimybę įgyti žinių, įgūdžių ir požiūrių, kurie leistų jiems sėkmingai mokytis mokykloje ir už jos ribų bei siekti rezultatų tiek asmeniniu, tiek nacionaliniu lygmeniu. (Hughesas ir kt. 2016, p. 5).

Istoriškai kintant karjeros sampratai, keitėsi požiūris ir į ugdymą karjerai. Šiuos pokyčius įtakojo įvairios besikeičiančios pasaulinės tendencijos. Kučinskienės (2001) manymu, ilgą laiką karjeros sąvoka buvo suprantama tradiciškai – kaip judėjimas aukštyn tam tikros organizacijos pareigybių hierarchijoje, turintis žemą asmens profesinį iniciatyvumą ir mobilumą. (Kučinskienė, 2001, p. 18). Šiuolaikinis požiūris, pasak mokslininkės, yra stipriai pakitęs, šiuolaikinei karjeros sampratai būdinga didėjanti asmeninės kompetencijos savo gyvenimo strateginiame planavime ir jo realizavime reikšmė. (Kučinskienė, 2001, p. 18). Tradiciniu požiūriu ugdymas karjerai buvo daugiau kreipiamas į profesijos pasirinkimą, asmuo buvo sistemingai orientuojamas pasirinkti vieną plėtojamą karjeros kryptį. Remiantis karjeros sąvokos pokyčiais ugdant karjerai taip pat imta daugiau dėmesio skirti asmens profesiniam iniciatyvumui bei mobilumui. Ugdymas karjerai suvokiamas kaip pagrindinis įrankis, skirtas karjeros vystymui, gebėjimų mokytis visą gyvenimą kompetencijų ugdymui.

Norint apibrėžti karjeros kompetencijas, būtų tikslinga aptarti *kompetencijos* sąvoką bendrąja prasme. Dabartinis lietuvių kalbos žodynas (2021) pateikia net dvi kompetencijos reikšmes. (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2021). Pirmoji reikšmė kompetenciją apibrėžia plačiau, kaip klausimų ar reiškinų sritį, kurią kas gerai išmano. Atsižvelgiant į tokį sąvokos aiškinimą, galima teigti, kad kiekvienas asmuo, gerai išmanantis tam tikrą sritį, turi būti įgijęs būtent tai sričiai reikalingų kompetencijų bei gerai tą sritį išmanyti. Antroji siūloma reikšmė konkretesnė. Pateikiama, kad kompetencija kartais suvokiama kaip darbuotojo ar įstaigos veikimo sritis ir įgaliojimų apimtis. Taigi Dabartinis lietuvių kalbos žodynas (2021) leidžia rinktis, kuria sąvoka, siauresne ar platesne, bus remiamasi. Analizuojant mokslinę literatūrą galima aptikti ne vieną bandymą apibrėžti kompetenciją.

Pukelis (2009) kompetencijos sąvoką susiaurina ir labiau orientuojasi į profesinę sritį, teigdamas, kad kompetencija – tai asmens gebėjimas, patvirtintas tam tikru dokumentu, pagrįstai (tinkamai, kvalifikuotai, konkrečiame kokybės lygyje) ir patikimai (tiksliai ir greitai) atlikti tam tikrą *profesinės veiklos* dalį (operaciją ar užduotį) nenuspėjamoje darbinėje situacijoje, apibrėžtoje profesijos standarte. (Pukelis, 2009, p. 13). Taip formuluojamas kompetencijos apibūdinimas gana griežtai struktūruotas, dėmesys labiau kreipiamas į reglamentuotą standartą ir į darbinės srities užduočių atlikimo gebėjimą.

Mokslininkai Jucevičienė ir Lepaitė (2000), Rosinaitė (2009), Birgelytė ir kt. (2012) pateikia platesnio spektro kompetencijos apibrėžimą, teigdami, kad kompetencija – tai *žinių, mokėjimų, įgūdžių, gebėjimų* įgijimas bei derinimas, gebėjimas pritaikyti tam tikromis aplinkybėmis. (Jucevičienė ir Lepaitė, 2000, p. 49; Rosinaitė, 2009, p. 76; Birgelytė ir kt., 2012, p. 10). Šiame kompetencijos aiškinyje nėra apsiribojama tik profesinės srities išmanymu, todėl galima manyti, kad kalbama apie bet kurią asmens gyvenimo sritį, kurią jis gali išmanyti įgijęs tam tikrų reikalingų žinių bei gebėjimų ir tai nebūtinai turi būti susiję su darbine veikla. Belevičienė ir Paurienė (2013) pačia bendriausia prasme kompetenciją supranta kaip gebėjimą atlikti tam tikrus veiksmus arba išmanyti kuriuos nors dalykus ar sritį. (Balevičienė ir Paurienė, 2013, p. 2). Visa apimantis ir šių dienų tendencijoms, orientuotoms į integracinius procesus, artimas yra Mulvey ir kt. (2016) kompetencijos kaip asmens gebėjimo išspręsti tam tikras realaus pasaulio problemas apibūdinimas. (Schiersmann ir kt., 2016, p. 51).

Jucevičienė ir Lepaitė (2000), be jau minėtų (žinių, gebėjimų ir įgūdžių), įvardija ir dar kelis komponentus, kurie svarbūs apibrėžiant kompetenciją. Mokslininkų manymu, žmogaus kvalifikacijos raišką arba gebėjimą veikti sąlygoja ne tik individo žinios, mokėjimai bei įgūdžiai, bet ir požiūriai, asmenybės savybės bei vertybės. (Jucevičienė ir Lepaitė, 2000, p. 49). Vidinio žmogaus pasaulio, t. y. žmogaus vertybių ir asmeninių savybių, poveikį gebėjimų formavimuisi taip pat akcentuoja Gražulis ir

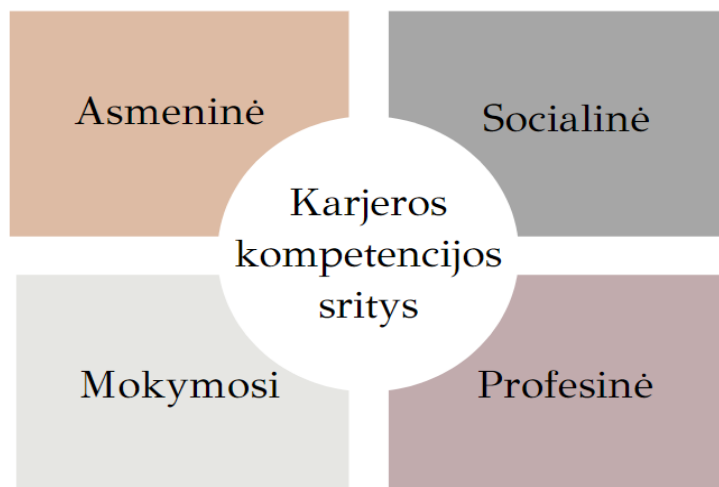
Radžiukynas (2011). Mokslininkų pateikiamuose kompetencijos aiškinimuose galima rasti tvirtų teiginių, kad kompetencija turi sąsają su *kvalifikacija*. (Gražulis ir Radžiukynas, 2011, p. 16).

Aptarus mokslininkų pateikiamas kompetencijos sąvokas, galima daryti išvadą, kad kompetencija apibrėžiama įvairiai, nuo siauro tik profesinės veiklos elemento iki gana plataus, apimančio visapusišką žmogaus augimą, ne tik žinių ir įgūdžių įgijimą, bet ir asmeninių savybių bei vertybių svarbą. Analizuojant mokslinius šaltinius išryškėja ir sąsaja tarp kompetencijos bei kvalifikacijos, šią apibrėžiant kaip kompetencijos pagrindą. Bendrai tariant kompetencija suvokiama, kaip asmens gebėjimas pritaikyti savo įgūdžius realaus gyvenimo atitinkamose srityse.

Apžvelgus kompetencijos sąvoką bendrąja prasme, galima grįžti prie *karjeros kompetencijų*, kurioms pastaruoju metu skiriama ypatingai daug dėmesio. Apie jų svarbą užsimena Adomaitienė ir Zubrickienė (2011), tvirtindamos, kad karjeros kompetencijų lyginamasis svoris, renkantis ir plėtojant šiuolaikinės karjeros galimybes, auga kartu su technine bei moksline pažanga ir vis sudėtingesne žmogaus veikla visose srityse. (Adomaitienė ir Zubrickienė, 2011, p. 95). Mokslininkės pabrėžia, kad karjeros kompetencijos turi būti ugdomos ir plėtojamos nepertraukiamai, visą gyvenimą ir išskiria tokius karjeros kompetencijoms būdingus bruožus kaip pritaikomumą, tęstinumą, lankstumą, prieinamumą bei perkeliamumą. (Adomaitienė ir Zubrickienė, 2011, p. 95). Tokia nuomonė labai logiška, stebint vis greitėjantį pažangos bei apskritai viso šiuolaikinio gyvenimo tempą. Pasak Tsvetanskos (2023), šiuolaikiniams žmonėms renkantis įvairias profesijas būtini įgūdžiai savo karjeros valdymui. (Tsvetanska, 2023, p. 237) Taigi natūraliai atsiranda poreikis karjeros kompetencijas vystyti visą asmens gyvenimą, siekiant neatsilikti nuo nuolatinių pokyčių.

Karjeros kompetencijų reikšmingumą asmens gyvenime išskiria ir mokslininkės Rosinaitė (2009) bei Fominienė ir Arbačinskaitė (2015), įvardindamos karjeros kompetencijų turėjimą kaip sėkmingos karjeros veiksnį. (Rosinaitė, 2009, p. 76; Fominienė ir Arbačinskaitė, 2015, p. 42). Presti ir kt. (2022) akcentuoja, kad karjeros kompetencijos netgi gali būti atspirties taškas aktyviam įsidarbinimo galimybių ugdymui. (Presti ir kt., 2022, p. 120). Taigi karjeros kompetencijų svarba, mokslininkų manymu, neabejotina, todėl jų ugdymui turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys.

Urbonienė ir Stanišauskienė (2005) asmeninius karjeros kompetencijos veiksnius įvardija kaip dominuojančius šiuolaikinės karjeros sampratos atveju. (Urbonienė ir Stanišauskienė, 2005, p. 99). Stanišauskienės ir Večkienės (2000) teigimu, šiuolaikinės karjeros kompetenciją sudaro keturių kompetencijų sistema. (Stanišauskienė ir Večkienė, 2000, p. 86). (1 pav.)

1 pav. Karjeros kompetencijos sritys (pagal Stanišauskienė ir Večkienė, 2000)

Pirmoji, *asmeninė*, kompetencijos sritis akcentuoja savęs pažinimo ir savęs pristatymo gebėjimus, kurie svarbūs norint gerai suprasti savo poreikius, gabumus bei galimybes. Gerai save pažįstantis žmogus geba adekvačiai įvertinti santykį tarp savo norų ir pajėgumo tuos norus įgyvendinti. Taip pat geras savęs pažinimas leidžia tinkamai save pristatyti, išryškinant savo stipriąsias ir išskiriant tobulintinas savybes. Žmogaus gebėjimas įvardinti savo silpnąsias (tobulintinas) savybes turėtų būti labai vertinamas, nes labai tikėtina, kad asmuo, žinantis, ką reikia tobulinti, dės visas pastangas, kad įgytų trūkstamų ypatybių.

Žmogaus sugebėjimas užmegzti ir palaikyti santykį su kitais žmonėmis bei socialine aplinka priskiriamas *socialinės* kompetencijos sričiai. Norint dalyvauti bet kokioje bendroje veikloje su kitais žmonėmis, labai svarbios tokios asmeninės savybės kaip komunikabilumas, empatija, tolerancija ir kt. Asmuo turi gebėti išklausti kitą nuomonę, būti pakantus, dalintis pareigomis bei atsakomybe.

Gebėjimai, kurie įgalina žmogų saviugdai, priskiriami *edukacinės (mokymosi)* kompetencijos sričiai. Žmogaus savybės, skatinančios jį nuolat tobulėti, mokytis, siekti „geresnės savo versijos“ yra labai svarbios dėl jau minėtų nuolatinių vis sparčiau vykstančių pokyčių. Asmuo tobulėti turi nuolat, labai svarbu siekti savo žinių ir gebėjimų augimo tiek profesinėje, tiek ir asmeninėje srityje. Šiuolaikiniams žmonėms jau yra natūralu mokytis visą gyvenimą.

Profesinę kompetenciją sudaro su žmogaus darbine veikla ir specifiniais profesiniais gebėjimais susijusios savybės. Šie gebėjimai, pasak Fominienės ir Abračinskaitės (2015), būtini šiuolaikiniame darbo pasaulyje kaip svarbus asmens konkurencingumo veiksnys. (Fominienė ir Abračinskaitė, 2015, p.

42). Šioje srityje dėmesys koncentruojamas į gebėjimus, reikalingus atlikti specifines darbines užduotis, taigi daugiau orientuojama į tam reikalingas žinias ir įgūdžius.

Nuo 2014 metų Lietuvoje įtvirtintas karjeros kompetencijų modelis, kuriuo grindžiamas karjeros paslaugų teikimas bendrojo ugdymo mokyklose, profesinio mokymo įstaigose ir aukštojo mokslo institucijose. Yra išskiriamos keturių sričių karjeros kompetencijos: savęs pažinimo, karjeros galimybių tyrinėjimo, karjeros planavimo ir karjeros įgyvendinimo (Ugdymo karjerai programa, 2014). (2 pav.)

2 pav. Karjeros kompetencijų sritys ir jų sandai (parengta pagal Ugdymo karjerai programą, 2014)

Savęs pažinimo karjeros kompetencijų sritis išskiriama kaip pirmoji. Pasak Kučinskienės (2003), savęs pažinimo gebėjimai padeda išsiaiškinti dabartines ir ateityje numatomas įgyti asmenines vertybes, gebėjimus, lūkesčius ir kt. (Kučinskienė, 2003, p. 76). Mokslininkė tai laiko būtiniausiais gebėjimais, renkantis ir atliekant įvairius socialinius vaidmenis žmogaus gyvenimo eigoje. (Kučinskienė, 2003, p. 76). Galima teigti, kad ši sritis yra tvirtas pagrindas tolimesniam karjeros kompetencijų ugdymui. Norint priimti tinkamus karjeros sprendimus, savęs pažinimo kompetencijų ugdymas yra labai reikšmingas. Gilintis į save ir taip plėtoti supratimą apie savo stipriuosius ir silpnuosius įgūdžius, išgryninti vertybes bei suvokti savo polinkius jaunam žmogui yra labai svarbu. Ugdymo karjerai programoje (2014) savęs pažinimo srityje akcentuojamas ne tik savęs pažinimas, priėmimas, bet ir socialinės aplinkos bei socialinių vaidmenų pažinimas bei jų poveikis asmeninei karjerai.

Antrasis žingsnis link sėkmingo karjeros sprendimų priėmimo – karjeros galimybių pažinimo karjeros kompetencijų ugdymo sritis. Įsigilinę į save, gerai pažinę savo asmenybę bei socialinę aplinką, mokiniai jau yra pakankamai kompetentingi rasti ir veiksmingai naudoti karjeros informaciją, pažinti darbo pasaulio galimybes, įvairovę ir kaitą. Taip pat šioje srityje išryškinama ir mokymosi visą gyvenimą galimybių pažinimo kompetencija. Longworth (2003) manymu, nuolatinis asmeninių įgūdžių ir gebėjimų lavinimas bei įpročio nuolat mokytis puoselėjimas yra vieni iš pagrindinių gebėjimų, kurie reikalingi asmeniui šiuolaikiniame pasaulyje. (Longworth, 2003, p. 93).

Anot Stanišauskienės (2001), karjeros sprendimo priėmimo sėkmę lemia žmogaus savęs pažinimas, darbo pasaulio pažinimas, susijęs su informacijos paieškos gebėjimu, bei sprendimo priėmimo gebėjimas. (Stanišauskienė, 2001, p. 36). Galima daryti išvadą, kad karjeros kompetencijų sritys tarpusavyje glaudžiai susijusios ir išlaiko nuoseklų karjeros kompetencijų ugdymo tęstinumą. Ugdymo karjerai programos (2014) pirmosiose, savęs ir karjeros galimybių pažinimo kompetencijų srityse orientuojamasi į tiriamuosius pažinimo procesus, o karjeros planavimo srityje jau akcentuojama gyvenimo ir karjeros tikslų kėlimas bei karjeros sprendimų priėmimas. Galima teigti, kad pereinama nuo ruošimosi prie veiklos etapo, nes kelti tikslus ir priimti sprendimus gali tik pasiruošęs kryptingai veikti bei turintis pakankamai tam reikalingų įgūdžių asmuo.

Karjeros įgyvendinimo sritį būtų tikslinga pavadinti finaline karjeros kompetencijų ugdymo sritimi. Pažinęs save bei socialinę aplinką, išmokęs rasti ir naudoti karjeros informaciją, pažinęs darbo pasaulio bei mokymosi visą gyvenimą galimybes, išmokęs kelti tikslus bei priimti karjeros sprendimus, asmuo jau yra pasirengęs plėtoti ir taikyti karjerai svarbiausias bendrąsias kompetencijas, tikslingai ieškoti praktikos ar darbo, sėkmingai pereiti į naują karjeros aplinką ir įsitvirtinti joje. Karjeros įgyvendinimo srities kompetencijų ugdymas – tai įgalinimas veikti įgyvendinant savo karjerą, panaudojant tam reikalingus įgytus gebėjimus bei įgūdžius.

Apibendrinant galima teigti, kad įtakojamas pasaulinių tendencijų, požiūris į ugdymą karjerai keitėsi nuo orientavimo į sistemingą vienakryptį profesijos pasirinkimą iki didėjančios asmeninės kompetencijos reikšmės planuojant ir realizuojant savo karjerą. Tai, kad karjeros kompetencijų ugdymas yra reglamentuojamas Lietuvos švietimo norminiuose dokumentuose, pažymi ugdymo karjerai svarbą valstybiniu lygmeniu. Nuoseklus karjeros kompetencijų ugdymas per bendrųjų ir dalykinių kompetencijų ugdymą suteikia sąlygas mokiniams įgyti tinkamus įrankius pažįstant save bei realizuojant savo karjeros pasirinkimus.

Nustačius neginčijamą karjeros kompetencijų svarbą šiuolaikiniame pokyčių pasaulyje ir aptarus karjeros kompetencijos sritims priskiriamus gebėjimus bei savybes, galima daryti išvadą, kad išskirti

kurią nors vieną sritį, kaip svarbesnę už kitas, būtų sudėtinga. Visos karjeros kompetencijos sritys, sudarydamos gebėjimų ir savybių visumą, yra labai svarbios įsidarbinant ir siekiant sėkmingos karjeros.

1.2 Karjeros ir bendrųjų kompetencijų sąsaja

Bendrosiose programose (2022) bendrosios kompetencijos užima svarbią vietą – jų ugdymas būtinas kiekvieno asmens tobulėjimui, socialinei įtraukčiai, darniai gyvensenai, aktyviam pilietiškumui <...>, kompetencijos atskleidžia asmens nuosekliai įgyjamą dvasinę, kognityvinę ir fizinę brandą (Bendrosios programos, 2022). Taigi *bendrąsias kompetencijas* galima apibrėžti kaip gebėjimus, reikalingus asmens vystymuisi, asmeninei gerovei, profesiniam pasirengimui, socialiniam įsitraukimui ir aktyviai pilietinei veiklai. Bendrųjų kompetencijų svarba pabrėžiama ir švietimo dokumentuose (Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, 2011; LR švietimo įstatymas, 2011). Bendrosiose programose mokymo(si) turiniu ugdomos bendrosios kompetencijos išskaidomos į septynias kompetencijas (3 pav.).

3 pav. Bendrųjų programų mokymo(si) turiniu ugdomos bendrosios kompetencijos (parengta pagal Bendrąsias programas, 2022)

Bendrosiose programose (2022) išskiriamos septynios bendrosios kompetencijos: komunikavimo; kultūrinė; kūrybiškumo; pažinimo; pilietiškumo; skaitmeninė; socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos. (Bendrosios programos, 2022). Minėtose programose kompetencijos apibrėžiamos išskiriant jų esminius aspektus: *komunikavimo kompetencija* pabrėžia motyvaciją ir gebėjimą kurti, žinių perdavimą ir supratimą, etišką naudojimąsi komunikavimo priemonėmis ir technologijomis; *kultūrinės kompetencijos*

esmę sudaro kultūrinė savimonė; *kūrybiškumo kompetencija* išskiria sau ir kitiems reikšmingų kūrybinių idėjų, produktų, problemų sprendimų tyrinėjimą, generavimą, kūrimą bei vertinimą; *pažinimo kompetencija* akcentuoja savęs ir pasaulio pažinimo gebėjimą bei kritinio mąstymo, problemų sprendimo, mokėjimo mokytis gebėjimus; *pilietiškumo kompetencija* atskleidžia pilietinio tapatumo gebėjimus; *skaitmeninė kompetencija* orientuoja į gebėjimus, reikalingus užduočių atlikimui skaitmeninėmis technologijomis bei visapusišką informacijos valdymą; *socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos kompetencija* apibrėžia asmens savimonę ir savitvardą, socialinį sąmoningumą, atsakingą sprendimų priėmimą ir asmens rūpinimąsi fizine ir psichine sveikata. (Bendrosios programos, 2022).

Bendrosiose programose (2022) akcentuojamas vienodas visų kompetencijų reikšmingumas ugdymui, neišskiriant nė vienos kaip svarbesnės už kitas. Anot Birgelytės ir kt. (2012), visos bendrosios kompetencijos nėra izoliuotos, jos susijusios (Birgelytės ir kt., 2012, p. 10). Galima daryti išvadą, kad bendrosios kompetencijos viena kitą papildo, praplečia, taip sudarydamos darnią asmens ugdomų gebėjimų visumą.

Bendrųjų kompetencijų ugdymas neatsiejamas nuo bendrojo ugdymo, nes jos turi būti ugdomos per visų mokomųjų dalykų turinį. Pasak Birgelytės ir kt. (2012), mokyklai keliamas uždavinys padėti mokiniui išsiugdyti tiek bendrąsias, tiek dalykines kompetencijas (Birgelytė ir kt., 2012, p. 10). Šiuolaikiniame ugdyme didžiausias dėmesys skiriamas nebe dalykinių žinių perteikimui, o asmeninių savybių, padėsiančių asmeniui sėkmingai integruotis į socialinę bei profesinę aplinką, ugdymui. Tai akcentuojama ir Bendrosiose programose (2022), pabrėžiant, kad mokinių ugdymo rezultatai – asmens savybių, bendražmogiškųjų vertybių ir kompetencijų ugdymo pasiekimai (Bendrosios programos, 2022). Europos Vadovų Tarybos rekomendacijoje dėl bendrųjų mokymosi visą gyvenimą gebėjimų (2018) bendrosios kompetencijos pažymimos kaip dinamiškas žinių, įgūdžių ir nuostatų derinys, būtinas besimokančio asmens raidai visą gyvenimą nuo pat vaikystės (Europos Vadovų Tarybos rekomendacija dėl bendrųjų mokymosi visą gyvenimą gebėjimų, 2018). Taigi asmeninis augimas per bendrųjų kompetencijų ugdymą akcentuojamas tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu.

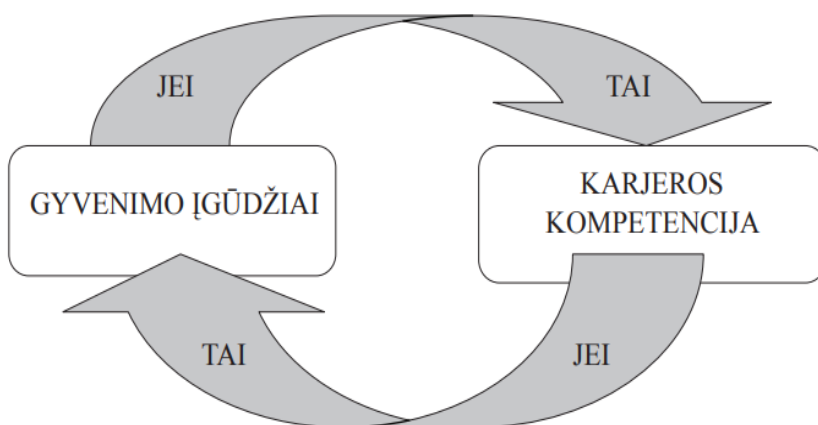
Šiuolaikiniame ugdyme didžiausias dėmesys skiriamas asmens visuminiam ugdymui per mokomųjų dalykų turinį. Orientuojantis tik į dalykines kompetencijas, planuojant ugdymo procesą, nebūtų pilnai įgyvendinami Bendrųjų programų (2022) uždaviniai. Bendrųjų kompetencijų ugdymas labai svarbus besimokančio asmens vystymuisi, bendražmogiškų vertybių įgijimui. Tai tarsi garantas sėkmingam tolimesniam asmens socialiniam bei profesiniam gyvenimui.

Targamadzės (2010) teigimu, bendrojo ugdymo mokykla yra reikšminga kiekvienos šalies sociokultūriniame gyvenime, nes joje ugdomi ir ugdomi iš esmės beveik visi šalies piliečiai (Targamadzė,

2010, p. 127). Mokslininkė pabrėžia, kad nereikėtų pervertinti bendrojo ugdymo mokyklos įtakos projektuojant individo gyvenimo karjerą. (Targamadzė, 2010, p. 127). Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų bendrosios programos (toliau – Bendrosios programos) yra pagrindinis dokumentas, kuriuo remiamasi organizuojant ugdymo turinį, todėl jos yra nuolat atnaujinamos, siekiant užtikrinti ugdymo kokybę. Pasak Duoblienės ir Bulajevos (2008), labai svarbu atkreipti dėmesį, kaip Bendrosios programos atliepia šiuolaikinius iššūkius (Duoblienė ir Bulajeva, 2008, p. 72).

Remiantis šiuolaikine ugdymo karjerai samprata ir karjeros kompetencijų ugdymą suprantant kaip visą gyvenimą trunkantį procesą, galima teigti, kad ugdymas karjerai turėtų prasidėti pradiniam žmogaus ugdymosi etape – mokykliniame amžiuje. Pasak Roemer ir kt. (2022), asmenybės galia atsiskleidžia klasėje (Roemer ir kt., 2022, p. 15).

Svarbiausiu ugdymo turinio prioritetu mokslininkės Motiejūnienė ir Žadeikaitė (2009) įvardija ugdymo turinio pritaikymą svarbiausioms asmens kompetencijoms ugdyti (Motiejūnienė ir Žadeikaitė, 2009, p. 92). Aktualiausiomis galima įvardinti tokias asmens kompetencijas, kurios žmogui padeda augti visapusiškai, tiek asmeniniu, tiek profesiniu lygmeniu. Anot Railienės ir Gudžinskienės (2012), pagrindiniai visavertės asmenybės vystymosi veiksniai, skatinantys pozityvią asmens integraciją visuomenėje ir laiduojantys individo karjeros sėkmę yra *gyvenimo įgūdžiai* (Railienė ir Gudžinskienė, 2012, p. 65). Autorės atskleidžia gyvenimo įgūdžių ugdymo(si) bei karjeros kompetencijų sąsają ir netgi teigia, kad gyvenimo įgūdžiai yra karjeros kompetencijų ugdymo(si) pagrindas (Railienė ir Gudžinskienė, 2012, p. 65). (4 pav.).

4 pav. Karjeros kompetencijų ir gyvenimo įgūdžių sąsaja (pagal Railienė ir Gudžinskienė, 2012)

Mokslininkės akcentuoja, kad ugdant gyvenimo įgūdžius tiesiogiai ugdomos ir bendrosios karjeros kompetencijos. (Railienė ir Gudžinskienė, 2012, p. 65). Tiek gyvenimo įgūdžiai, tiek karjeros kompetencijos taip pat turi sąsajas su bendrosiomis, ugdymo procese vystomomis kompetencijomis. Taigi galima daryti išvadą, kad ugdant karjeros kompetencijas sąveikauja gyvenimo įgūdžiai, bendrosios bei karjeros kompetencijos. Minimų įgūdžių bei kompetencijų įgijimas turi svarų vaidmenį projektuojant asmens karjerą.

Apie glaudžią bendrųjų ir karjeros kompetencijų sąsają užsimena Pukelis ir Garnienė (2003), teigdami, kad ugdymas karjerai yra integrali moksleivių bendrojo ugdymo dalis. (Pukelis ir Garnienė, 2003, p. 34). Jų teigimu, ugdymą karjerai būtų tikslinga integruoti į daugelį mokomųjų dalykų. (Pukelis ir Garnienė, 2003, p. 34). Taigi galima teigti, kad karjeros ir bendrųjų kompetencijų sąsaja yra neatskiriama ugdant karjeros kompetencijas bendrojo ugdymo mokyklose (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Karjeros ir bendrųjų kompetencijų sąsaja

Eil. Nr.	Karjeros kompetencijos ir jų sandai	Bendrosios kompetencijos ir jų sandai
1.	Savęs pažinimo kompetencija: <ul style="list-style-type: none"> • Pažinti ir priimti save – savo asmenybės ypatumus, asmenybę kaip visumą ir asmenybės ypatumų sąsajas su karjera; • Pažinti socialinę aplinką, socialinius vaidmenis ir jų poveikį asmeninei karjerai. 	Socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos kompetencija: <ul style="list-style-type: none"> • Empatiškumas, socialinis sąmoningumas ir teigiamų tarpusavio santykių kūrimas; • Savimonė ir savitvardos įgūdžiai. Kultūrinė kompetencija: <ul style="list-style-type: none"> • Kultūrinis išsprusimas; • Kultūrinis sąmoningumas. Pilietiškumo kompetencija: <ul style="list-style-type: none"> • Gyvenimas bendruomenėje, kuriant demokratišką visuomenę; • Pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms.
2.	Karjeros galimybių pažinimo kompetencija: <ul style="list-style-type: none"> • Rasti ir veiksmingai naudoti karjeros informaciją; • Pažinti mokymosi visą gyvenimą galimybes; • Pažinti darbo pasaulio galimybes, įvairovę ir kaitą. 	Pažinimo kompetencija: <ul style="list-style-type: none"> • Kritinis mąstymas; • Mokėjimas mokykis. Kūrybiškumo kompetencija: <ul style="list-style-type: none"> • Tyrinėjimas; • Generavimas. Skaitmeninė kompetencija: <ul style="list-style-type: none"> • Skaitmeninis komunikavimas; • Skaitmeninis turinys. Komunikavimo kompetencija: <ul style="list-style-type: none"> • Pranešimo kūrimas; • Pranešimo perteikimas ir komunikacinė sąveika; • Pranešimo analizė ir interpretacija.
3.	Karjeros planavimo kompetencija: <ul style="list-style-type: none"> • Kelti gyvenimo ir karjeros tikslus; 	Pažinimo kompetencija: <ul style="list-style-type: none"> • Kritinis mąstymas; • Problemų sprendimas Socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos kompetencija:

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Gyvenimo ir karjeros tikslų planavimui ir realizavimui pasitelkti asmeninės vizijos ir (ar) karjeros plano instrumentus;</i> • <i>Priimti karjeros sprendimus.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Atsakingas sprendimų priėmimas ir elgesys, pasekmių įvertinimas.</i>
4.	<p>Karjeros įgyvendinimo kompetencija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Plėtoti ir taikyti karjerai svarbiausias bendrąsias kompetencijas;</i> • <i>Sėkmingai pereiti į naują karjeros aplinką ir įsitvirtinti joje;</i> • <i>Tikslingai ieškoti praktikos, darbo arba kurti savo verslą.</i> 	Visos bendrosios kompetencijos.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Bendrosiomis programomis (2022) ir Ugdymo karjerai programa (2014).

Sąsaja tarp karjeros ir bendrųjų kompetencijų atsiskleidžia per karjeros ir bendrųjų kompetencijų sandus, t. y. kompetencijos sudedamąsias dalis, kuriose galima išvelgti ir karjeros kompetencijų sudedamųjų elementų. Taigi karjeros ir bendrųjų kompetencijų ugdymas yra glaudžiai susijęs, jų elementai vienas kitą praplečia bei papildo, siekiant įgyvendinti tiek Ugdymo karjerai programos (2014), tiek Bendrųjų programų (2022) keliamus tikslus, vedančius besimokantįjį link tvirto pasiruošimo sėkmingam gyvenimui ir veiklai dabartiniame pasaulyje.

Mokslininkė Vitkauskaitė-Glatkauskienė (2015) taip pat akcentuoja karjeros kompetencijų integralumą, teigdama, kad šiuolaikinės karjeros kompetencijos yra kompleksinės ir integralios. (Vitkauskaitė-Glatkauskienė, 2015, p. 222). Anot jos, karjeros kompetencijų ugdymas stimuliuoja žinių, mokėjimų, įgūdžių sistemos ir įvairių savybių, reikalingų priimant sprendimus dėl savo gyvenimo ir darbo pasirinkimo, formavimąsi, įgalinantį efektyviai dalyvauti darbiname gyvenime. (Vitkauskaitė-Glatkauskienė, 2015, p. 222). Kučinskienė (2000) teigia, kad vienas iš svarbiausių bet kurios švietimo sistemos funkcionavimo efektyvumą nusakančių kriterijų yra tai, kaip ji padeda jaunajai kartai įgyti būtiniausių įgūdžių, nuostatų, reikalingų norint individui sėkmingai integruotis į darbinę veiklą. (Kučinskienė, 2000, p. 40).

Taigi galima daryti išvadą, kad šiuolaikinis ugdymas susideda iš daug dedamųjų. Ugdoma bendrosios bei dalykinės kompetencijos, gyvenimo įgūdžiai, bandoma rasti sąsajas tarp skirtingų mokomųjų dalykų, pasitelkiama tarpdalykinė integracija. Ugdymas karjerai taip pat yra viena iš šiuolaikinio ugdymo dedamųjų dalių, besisiejanti tiek su bendrųjų, tiek su kai kurių dalykinių kompetencijų ugdymu. Tai yra labai svarbu ugdant mokinį ir ruošiant jį ateičiai.

2. KARJEROS KOMPETENCIJŲ UGDYMO INTEGRAVIMAS LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS PAMOKOSE

Integracija ugdymo procese jau yra tapusi įprastu reiškiniu. Integravimo galimybės labai plačios, leidžiančios rasti sąsajų bet kuriuose ugdymo dalykuose. Tai padeda praplėsti ugdymo turinį papildomais aspektais, padeda ugdyti plačiau mąstančią asmenybę. Integracija aktuali ir kalbant apie karjeros kompetencijų ugdymą, nes ugdant profesiniam gyvenimui svarbias kompetencijas, labai svarbus visapusiškas asmenybės augimas, o tai lengviau pasiekti integruojant karjeros kompetencijų ugdymą į kiekvieno mokomojo dalyko turinį. Integruotas ugdymas naudingas dėl daugelio aspektų. Integravimo ugdymo procese naudą pabrėžia Kvietkauskienė (2008), teigdama, kad dalykų integravimas gerina ugdymo procesą bei formuoja visuminį pasaulio suvokimą (Kvietkauskienė, 2008, p. 98). Autorė atskleidžia ir integracijos raiškos ypatumus, akcentuodama, kad integracija tarp dalykų turi vykti ne mechaniškai, o derinant tarpusavyje, papildant vienas kitą. (Kvietkauskienė, 2008, p. 98).

2.1 Lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko charakteristika

Kalba užima reikšmingą vietą kiekvieno asmens gyvenime. Tai pagrindinė visuomenės komunikacijos priemonė, padedanti bendrauti, perteikti bei priimti informaciją, suprasti vieniems kitus. Rudaitienės (2014) nuomone, kalba – ne tik bendravimo pagrindas, bet ir žmogaus mąstymo forma ir visos kultūros pagrindas (Rudaitienė, 2014, p. 113). Mokslininkės Leonavičienė ir Salienė (2013) kalbos taip pat neatsieja nuo kultūros ir teigia, kad kalba yra neatskirama mūsų tapatumo dalis bei tiesioginė kultūros išraiška (Leonavičienė ir Salienė, 2013, p. 143). Salienė (2013) kalbėdama apie lietuvių kalbos ir literatūros dalyką, kaip vieną iš svarbiausių kultūros ugdymo elementų, akcentuoja tai kaip vieną reikšmingiausių valstybės uždavinių, kai kalbama apie žmogaus ugdymą (Salienė, 2013, p. 59). Taigi kalba yra glaudžiai susijusi su individo tapatybe, ji labai svarbus komunikacijos įrankis. Kalbos reikšmingumas kiekvienai visuomenei yra neginčijamas.

Lietuvoje lietuvių kalba yra valstybinė, todėl šiai kalbai šalyje yra skiriamas ypatingas dėmesys. Valstybinės kalbos politikos 2018-2022 metų gairėse (2018) lietuvių kalba reglamentuojama kaip Lietuvos oficialiajame ir viešajame bendravime vartojama kalba, kurios statusas įteisintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatyme (Dėl valstybinės kalbos politikos 2018-2022 metų gairių, 2018). Norint pasiekti, kad valstybinė lietuvių kalba būtų vartojama visose šalies bendravimo plotmėse, didelę reikšmę įgyja ugdymas. Anot Nauckūnaitės (2011), lietuvių kalbos ugdymas ir literatūrinis (kultūrinis) lavinimas Lietuvos bendrojo ugdymo mokykloje užima

išskirtinę poziciją (Nauckūnaitė, 2011, p. 102). Lietuvių kalbos ir literatūros dalykas didelę reikšmę įgyja dar ir dėl to, kad yra glaudžiai susijęs su kitais mokomaisiais dalykais. Visų mokomųjų dalykų turinys bendrojo ugdymo mokyklose yra dėstomas valstybine lietuvių kalba, todėl jos išmanymas yra labai svarbus. Mokslininkė Nauckūnaitė (2014) netgi teigia lietuvių kalbą ir literatūrą bendrojo ugdymo mokykloje turint didžiausią bendro kultūrinio ugdymo krūvį, jos manymu, lituanistikos stiprinimas yra vienas iš svarbiausių valstybės prioritetų (Nauckūnaitė, 2014, p. 17).

Bendrosiose programose (2022) kaip lietuvių kalbos ir literatūros dalyko paskirtis įvardijama lietuvių kalbos ir literatūros (kultūros) pagrindų suteikimas mokiniams, pagalba ugdytis kalbėjimo, klausymo, skaitymo, teksto analizės ir interpretacijos bei rašymo įgūdžius, gebėjimas reikšti mintis raštu ir žodžiu taisyklinga lietuvių kalba, mokinių supažindinimas su Lietuvos, Europos ir pasaulio literatūra bei kultūra (Bendrosios programos, 2022). Lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko paskirties laukas labai platus – nuo kalbos vartojimo įvairiomis formomis įgūdžių valstybiniu lygiu, iki pasaulinės literatūros bei kultūros pažinimo. Galima daryti išvadą, kad lietuvių kalbos ir literatūros dalykas skirtas visapusiškam asmenybės ugdymui. Tai verčia susimąstyti, kokį reikšmingą vaidmenį atlieka lietuvių kalbos ir literatūros dalykas.

Lietuvių kalbos negalima atskirti nuo Lietuvos tautinės kultūros, todėl kiekvienam šios šalies piliečiui yra svarbu mokėti lietuvių kalbą, gebėti ją vartoti siekiant išsaugoti tautinę asmens tapatybę. Lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko vaidmuo bendrojo lavinimo mokyklose yra labai reikšmingas dėl sąsajų su kitais mokomaisiais dalykais, nes ugdymo įstaigose visų dalykų turinys dėstomas valstybine lietuvių kalba. Lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko ugdymas užtikrina visapusišką (kalbinį, literatūrinį bei kultūrinį) individo augimą.

Šiuolaikinio ugdymo kertiniu akmeniu tampa kompetencijų ugdymas. Bendrojo ugdymo mokyklose siekiama taip ugdyti mokinius, kad šie pagal savo individualias galimybes bei interesus bręstų kaip asmenybės. Norima, kad ugdytiniai vystytų savo tautinės tapatybės suvokimą bei įgytų kitų bendrųjų kompetencijų, kurios paklotų pamatus tolesniam pilnaverčiam socialiai stabiliam gyvenimui šiuolaikinėje visuomenėje.

Lietuvių kalbos ir literatūros dalyku yra ugdomos visos bendrosios kompetencijos, siekiama visapusiškos asmenybės raidos. Salienės (2009) teigimu, perteikiant lietuvių kalbos ugdymo turinį, be žinių, mokėjimų, nuostatų, ypatingos svarbos įgyja kompetencijų ugdymas (Salienė, 2009, p. 141). Lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko turinys sudarytas taip, kad ugdytų bendrąsias, mokinio asmeninį augimą užtikrinančias, kompetencijas. Kiekvienos bendrosios kompetencijos ugdymas reiškiasi sąveikaudamas su dalykinėmis kompetencijomis. Anot mokslininkės Salienės (2005), labai

svarbu suvokti, kad kompetencijų, vertybinių nuostatų, bendrųjų gebėjimų ugdymas yra sudėtinės ir neatskiriamos viena nuo kitos ugdymo proceso dalys, galinčios užtikrinti efektyvų mokymą ir mokymąsi (Salienė, 2005, p. 73) (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Bendrųjų kompetencijų raiška per lietuvių kalbos ir literatūros dalyko turinį

Kompetencijos	Kompetencijos ugdymas lietuvių kalbos ir literatūros dalyku
Kultūrinė	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Lietuvių kalbos kūrybinių galių pažinimas. ❖ Minčių reiškimas, kuriant įvairių žanrų tekstus taisyklinga bei turtinga kalba. ❖ Tinkamos kalbinės raiškos pasirinkimas. ❖ Kalbos reikšmės asmens tapatybei ir pasaulėvaizdžiui suvokimas. ❖ Literatūrinių ir kitų meninių polinkių realizavimas. ❖ Dalyvavimas mokyklos, bendruomenės, regiono ir Lietuvos kultūriniame gyvenime.
Pažinimo	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Teksto turinio ir kalbos analizavimas, ryšių tarp vaizduojamų įvykių suvokimas ir išvadų darymas ugdant kritinį mąstymą. ❖ Įvairiuose pokalbiuose, rašiniuose aktualių problemų kėlimas, svarstymas, pritarimas arba prieštaravimas pateikiant argumentų. ❖ Teksto idėjų ir intensijų vertinimas, jų susiejimas su kitais teksta, savo patirtimi bei nuostatomis. ❖ Savarankiškas savo mokymosi planavimas.
Komunikavimo	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Taisyklingas kalbėjimas ir rašymas, pasirenkant tinkamą kalbinę raišką ir komunikavimo strategijas. ❖ Realus ir virtualus bendravimas poromis ar grupėmis, pasirenkant taisyklingą ir tinkamą kalbinę raišką. ❖ Skirtingų tekstų, įvairialypių komunikacinių pranešimų sandaros, raiškos ir iliustravimo priemonių lyginimas. ❖ Programoje numatytų kūrinių analizavimas, interpretavimas ir lyginimas.
Kūrybiškumo	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Reikiamos informacijos įvairiuose šaltiniuose ieškojimas, kritiškas jos vertinimas, siejimas, kuriant įvairias istorijas, pasakojimus. ❖ Originalių idėjų kėlimas ar problemų sprendimas, įvairių kūrybinių darbų rašymas, argumentuotai reiškiant savo požiūrį į kalbamus dalykus. ❖ Savo ir kitų kūrybinių darbų naujumo, išbaigtumo, integralumo vertinimas. ❖ Mokymosi veiklos planavimas, grindžiant patirtimi, žiniomis ir gebėjimais, planuodami mokymosi veiklą, grindžiamą patirtimi, žiniomis ir gebėjimais.
Pilietiškumo	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Teksto turinio, raiškos, intencijos, poveikio klausytojui vertinimas, reiškiant mintis ir jausmus sklandžiai, aiškiai, turtinga kalba. ❖ Teigiamų tarpusavio santykių įvairiose komunikavimo situacijose kūrimas ir puoselėjimas. ❖ Bendrinės lietuvių kalbos normų ir viešojo bendravimo etikos laikymasis, ugdant pagarbą žmogaus teisėms ir laisvėms. ❖ Tinkamo komunikavimo būdo, kartu priimant pagrįstus sprendimus pasirinkimas.
Skaitmeninė	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Saugus ir etiškas bendravimas virtualiose socialinėse grupėse, žaidžiant internetinius humanitarinio pobūdžio žaidimus ir mokantis. ❖ Su lietuvių kalbos ir literatūros dalyku susijusio ir tarpdalykinio skaitmeninio turinio kūrimas. ❖ Teisėtas ir kūrybiškas interneto galimybių naudojimas. ❖ Savarankiškas naudojimas įvairiais elektroniniais ištekliais. ❖ Sumanus naudojimas skaitmeninėmis priemonėmis, siekiant veiksmingo ir konstruktyvaus lietuvių kalbos ir literatūros dalyko mokymosi.
Socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Mokymasis atpažinti ir įvardinti paauglystei būdingas emocijas, nagrinėjant literatūros kūrinius. ❖ Įvairių situacijų analizavimas ir mokymasis įveikti iššūkius.

	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Žmogiškųjų vertybių (pagarbos sau ir kitiems, geranoriškumo, atsakomybės, pagalbos, sąžiningumo, drąsos, savidrausmės, sveikatos; šeimos) analizavimas ir įvardijimas. ❖ Mokymasis nuspėti kitų emocijas ir savijautą skirtingose situacijose. ❖ Mokymasis žmogaus gyvybę ir sveikatą priimti kaip vertybę, nagrinėjant įvairius tekstus.
--	---

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Bendrosiomis programomis (2022).

Lietuvių kalbos ir literatūros mokomuoju dalyku ugdomos bendrosios kompetencijos turi didelę reikšmę asmens vystymuisi bei sėkmingam ateities gyvenimui. Bendrosiose programose (2022) pabrėžiama, kad kultūrinę kompetenciją įgijęs mokinys tampa sąmoningu Lietuvos literatūros ir kultūros lauko dalyviu, atviru Europos literatūrinei ir kultūrinei tradicijai. Įsisavinęs pažinimo kompetenciją ugdytinis įgyja kritinio mąstymo, problemų sprendimo, mokėjimo mokytis gebėjimus. Susiformavus komunikacijos kompetencijai, įgyjami pranešimo kūrimo, komunikacinės sąveikos bei analizės gebėjimai. Kūrybiškumo kompetencija reiškiasi per tyrinėjimo, generavimo, kūrimo, vertinimo ir refleksijos gebėjimų įgijimą. Pilietiškumo kompetencijos įgijimas užtikrina pilietinio tapatumo, gyvenimo bendruomenėje, kuriant demokratinę visuomenę gebėjimus. Socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos kompetencija išugdo asmens savimonę ir savitvados, socialinio sąmoningumo ir tarpusavio santykių kūrimo, asmens rūpinimosi fizine ir psichine sveikata gebėjimus. Skaitmeninę kompetenciją įgiję mokiniai įsisavina bendravimo ir bendradarbiavimo virtualioje erdvėje, skaitmeninio turinio kūrimo, informacijos atrankos ir vertinimo, problemų sprendimo bei medijų raštingumo gebėjimus.

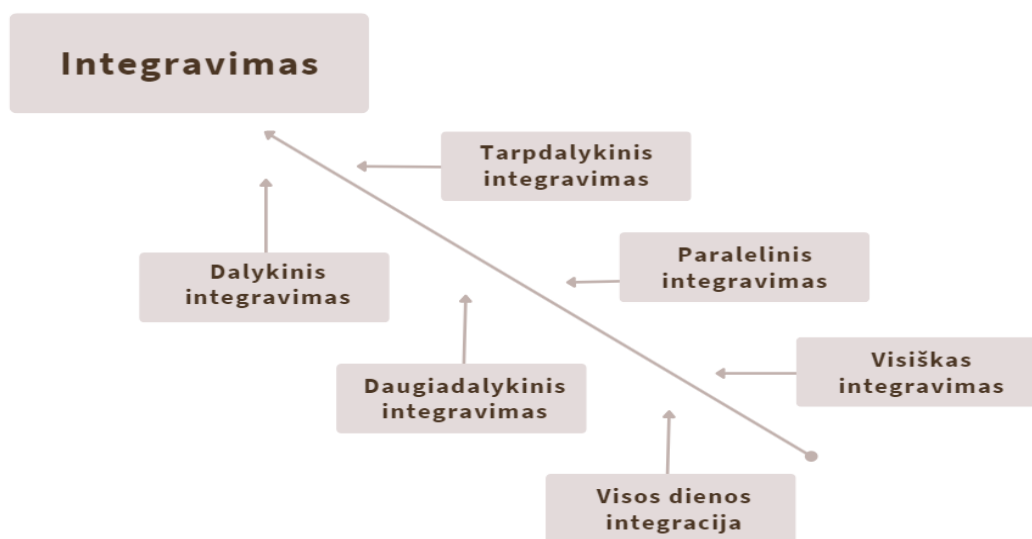
Apibendrinant galima daryti išvadą, kad dalykinės kompetencijos ugdymo procese nėra esminės, didžiausias dėmesys skiriamas bendrųjų kompetencijų ugdymui. Šiuolaikinis ugdymas orientuojasi į asmens parengimą pilnaverčiam visuomeniniam ir profesiniam gyvenimui. Lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko ugdymas svariai prisideda siekiant šio tikslo.

2.2 Integruoto ugdymo apibrėžtis

Pastaruoju metu apie integruotą ugdymą kalbama labai plačiai. Vis dažniau dalijamasi pedagogų gerąja patirtimi naudojant integravimą mokymosi turinio praplėtimui bei siekiant didesnės motyvacijos ir mokinių įsitraukimo į ugdymo procesą. Vertėtų pasvarstyti, kokią naudą integravimas turi ugdymo pasiekimams ir ar pagrįstai tiek daug dėmesio yra skiriama šiam mokymo būdui. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (2023) *integraciją* apibrėžia kaip kurių nors dalių sujungimą į visumą (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2023). Ši reikšmė atsiskleidžia ir Bendrosiose programose (2022), kur *integralumas* akcentuojamas kaip kokybės kriterijus, skatinantis ugdymo procese stiprinti įvairių dalykų turinio tarpusavio ryšį, siekiant padėti mokiniui formuoti visumą pasaulėvaizdį (Bendrosiose

programose, 2022). Taigi integruotu ugdymu siekiama išugdyti platesnį asmens pasaulio suvokimą, jungiant kelis dalykus į vieną visumą ir bandant rasti sąsajas.

Kiliuvienė (2002) ugdymo integraciją aiškina kaip reiškinį, padedantį sėkmingai įtvirtinti demokratines ir humanistines idėjas mokykloje, bet pabrėžia, kad integruotąjį ugdymą įvairūs autoriai supranta skirtingai, todėl jis neretai tampa diskusijų objektu (Kiliuvienė, 2002, p. 62). Taigi integracija yra daugiaprasmiškas reiškinys, skirtingų mokslininkų suvokiamas ir aiškinamas vis kitaip. Įvairus ir integracijos būdų išskyrimas. Šiame darbe koncentruojamasi į Jacobs (1989) integracijos būdų skirstymą (Jacobs, 1989, p. 53-60). (5 pav.).

5 pav. Integravimo būdai (pagal Jacobs, 1989)

Autorė išskiria dalykinį, daugiadalykinį, paralelinį, tarpdalykinį integravimą, integruotąją dieną ir visišką integravimą (Jacobs, 1989, p. 53-60). *Dalykinis integravimas* ugdymo procese pasireiškia tada, kai apsiribojama vienu mokomuoju dalyku, tiesiog išskiriamos atskiros, siauresnės sritys, kurios dėstomos skirtingu metu pagal atitinkamas temas. *Daugiadalykinis integravimas* – kelių panašių dalykų jungimas, siekiant papildyti vienas kitą. *Paraleliai integruojant* disciplinas norima, kad kelių dalykų pamokos būtų suderintos tame pačiame sluoksnyje. *Tarpdalykinį integravimą* pedagogai naudoja siekdami susieti kelių dalykų žinias bei vertybes. Taikant *integruotos dienos* būdą bandoma mokymo temas susieti su mokiniais aktualiomis temomis. *Visišku integravimu* yra laikomas moksleivių mokymosi ir gyvenimo mokykloje visiškas susiliejimas. Integravimo būdų įvairovė atskleidžia plačias

galimybes siejant tiek kelis mokomuosius dalykus, tiek ir kelias vieno dalyko sritis. Todėl akivaizdu, kad ugdymo integravimas šiuolaikiniam mokymui yra labai aktualus ir naudingas reiškinys.

Manurung ir kt. (2022) manymu, integruoto pasaulio vizija yra vienas iš protingumu ir gilesne įžvalga į gyvenimą pagrįsto kūrybiškumo komponentų, kuris labai reikalingas šiame netikrumo amžiuje (Manurung ir kt., 2022, p. 117). Sparčiai besikeičiančiame pasaulyje individui kyla didelė grėsmė pasimesti žinių sraute, nesugebėti rasti sąsajų, padedančių susidaryti bendrą vaizdą, susiformuoti bendrą suvokimą apie tam tikrus dalykus. Integruotas ugdymas praplečia asmens suvokimą, siejant kelis skirtingus dalykus į visumą ir padeda besimokančiajam išvelgti sąsajas bei ugdytis esminių dalykų išgryninimo, sisteminimo gebėjimus.

Pasak Pancerovienės ir kt. (2021), integruotas ugdymas leidžia sisteminti informaciją, sieti ją su praktine veikla, didinti besimokančiųjų motyvaciją, skatinti besimokančiųjų ir dėstytojų/mokytojų bendradarbiavimą (Pancerovienės ir kt., 2021, p. 128). Mokslininkų nuomone, integracija prisideda prie visapusiško asmenybės ugdymo. (Pancerovienės ir kt., 2021, p. 128). Šalia asmeninių savybių ugdymo Jensen (1999) užsimena ir apie fiziologinius integruoto mokymosi aspektus, pabrėždamas, kad žmogaus smegenys geriausiai mokosi priimdamos įvairią informaciją, tiek nuosekliai, tiek nenuosekliai, skirtingais lygiais, iš daugelio kontekstų (Jensen, 1999, p. 85).

Integruotas ugdymas labai reikšmingas šiuolaikinio ugdymo elementas, be kurio mokymo procesas jau sunkiai įsivaizduojamas. Integracijos būdu ugdomi mokinių gebėjimai rasti sąsajas tarp skirtingų dalykų bei jungti juos į visumą. Taip formuojamas besimokančiųjų platesnis pasaulio suvokimas. Tikėtina, kad integracija vis labiau skverbsis į mokymą, kurdama kitokį, visuminį, paremtą sąsajomis tarp dalykų, požiūrį į ugdymo procesą.

2.3 Karjeros kompetencijų ugdymo integravimas lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse

Bendrosiose programose (2022) akcentuojamas kompetencijų ugdymas ir pabrėžiama, kad siekiant ugdyti kompetencijas, ugdymo procese svarbu tarp įvairių dalykų užtikrinti daugialypius ryšius (Bendrosiose programose, 2022). Tačiau ugdymo turinio integravimo koncepcija, pasak Wang (2012), yra sudėtinga ir kupina iššūkių, o integracija yra daugiau nei tiesiog skirtingų dalykinių sričių sujungimas į tą pačią pamoką (Wang, 2012, p. 8). Taigi ugdymo procese galimas ne tik dalykų integravimas, bet ir skirtingų kompetencijų integruotas ugdymas. Šalia Bendrosiose programose (2022) nurodomų bendrųjų

ir dalykinių kompetencijų ugdymo, pasitelkiant integraciją, mokykloje kiekvieno mokomojo dalyko turiniu gali būti ugdomos ir karjeros kompetencijos. (Bendrosios programos, 2022).

Čepo ir Laužacko (2005) manymu, bendrųjų kompetencijų svarba siekiant įsidarbinti yra prioritetinga, todėl siekiant besimokantįjį parengti nuolat pokyčius patiriančiam darbo pasauliui, yra reikalingas įsidarbinimo gebėjimų integravimas į mokymo turinį (Čepas ir Laužackas, 2005, p. 57). Įsidarbinimo gebėjimus kitaip galima pavadinti karjeros kompetencijomis. Vadinasi, karjeros kompetencijų ugdymo negalima suvokti kaip atskiro proceso, karjeros kompetencijos ugdomos sąsajoje su bendrosiomis kompetencijomis.

Bendrųjų programų (2022) kompetencijų raidos apraše pabrėžiama, kad visos kompetencijos tarpusavyje susijusios ir jos ugdomos integraliai visų bendrųjų programų mokymo(si) dalykų turiniu (Bendrosios programos, 2022). Lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko, kaip ir kitų dalykų, turiniu yra ugdomos tiek bendrosios ir dalykinės, tiek į jas integruotos karjeros kompetencijos. Ugdant bendrąsias kompetencijas lietuvių kalbos ir literatūros dalyko turiniu, kartu ugdomi ir karjerai reikšmingi įgūdžiai.

Lietuvių kalbos ir literatūros Bendrosiose programose (2022) kalbinis, literatūrinis ir kultūrinis ugdymas išskiriamas kaip itin reikšmingi mokiniui formuojantis kompetencijas, būtinas sėkmingai veikti dabarties pasaulyje (Bendrosiose programose, 2022). Profesinė asmens veikla sudaro didelę jo gyvenimo dalį, todėl galima teigti, kad gebėjimų sėkmingai veikti dabarties pasaulyje turėjimas taip pat padeda sėkmingai veikti ir darbinės veiklos srityje: pažinti save ir savo poreikius bei įgūdžius, pažinti savo aplinką, gebėti rinkti bei sisteminti profesinei veiklai aktualią informaciją, sugebėti pasirinkti profesinę kryptį ir pan. Taigi Bendrųjų programų (2022) keliami tikslai orientuoja į karjeros kompetencijų ugdymą lietuvių kalbos ir literatūros dalyko turiniu.

Ugdymo karjerai programoje (2014) išskiriama, kad integruojant ugdymą karjerai svarbu mokiniams sudaryti tinkamas sąlygas ugdytis žinias ir supratimą, gebėjimus ir nuostatas, sutampančias su dalyko programoje numatytais dalykinėmis ir bendrosiomis kompetencijomis (Ugdymo karjerai programa, 2014). Minėtoje programoje akcentuojama, kad ypatingai svarbu atskleisti sąsajas tarp ugdomų bendrųjų kompetencijų ir karjeros kompetencijų. Karjeros kompetencijos ir bendrosios kompetencijos glaudžiai siejasi per mokomųjų dalykų turinį, nes dalis karjeros kompetencijų yra jau integruotos į dalykų turinį (Ugdymo karjerai programa, 2014).

Vienas iš pagrindinių lietuvių kalbos ir literatūros dalyko tikslų, puikiai iliustruojantis karjeros ir bendrųjų kompetencijų sąsają, kalbėjimo įgūdžių ugdymas, nes renkantis profesiją, anot Augustinienės ir kt. (2005), svarbu mokėti efektyviai dalyvauti interviu, argumentuotai ginti savo kompetencijas,

diskutuoti dėl veiklos vizijos ir būsimos misijos, todėl karjeros rinkimosi ir sprendimo gebėjimus galima plėtoti ugdant mokinių kalbinę komunikaciją (Augustinienė ir kt., 2005, p. 65). Kultūrinė kompetencija ugdoma per literatūros pamokas nagrinėjant literatūros kūrinius. Ši kompetencija, Salienės (2009) teigimu, glaudžiai susijusi su pilietine, kuri padeda žmogui dalyvauti pilietiniame gyvenime, aktyviai reikšti savo poziciją, ugdytis demokratijos sampratą (Salienė, 2009, p. 145). Šie gebėjimai akcentuojami ir apibrėžiant karjeros kompetencijas, kalbant apie gebėjimą bendrauti, bendradarbiauti visuomenėje.

Lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo bendrojoje programoje (2016) jaučiama skirtis tarp esminių dalykinių ir bendrųjų kompetencijų. (Lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo bendroji programa, 2016). Minėtoje programoje akcentuojamos lingvistinė, diskurso ir literatūrinė dalykinės kompetencijos. Atnaujintose Bendrosiose programose (2022) galima pastebėti dalykinių ir bendrųjų kompetencijų susiliejamą. (Bendrosios programos, 2022). Lingvistinė kompetencija ryškiausiai atsiskleidžia per bendrąją komunikavimo kompetenciją. Literatūrinės kompetencijos užuomazgų galima išvelgti pažinimo, kultūrinėje bei kūrybiškumo bendrosiose kompetencijose. Diskurso dalykinė kompetencija reiškiasi per kūrybiškumo, pažinimo bei socialinę, emocinę ir sveikos gyvensenos kompetencijas. Galima daryti išvadą, kad atnaujintose Bendrosiose programose (2022) didelis dėmesys skiriamas visuminiam integruotam kompetencijų ugdymui.

Kaip minėta anksčiau, mokant lietuvių kalbos ir literatūros dalyko, į bendrąsias kompetencijas integruotos ne tik dalykinės, bet ir karjeros kompetencijos, kurios atitinkamais etapais ruošia asmenį profesiniam gyvenimui. 5-8 klasės (progimnazinė ugdymo pakopa) yra pagrindinio ugdymo pirmasis koncentras. Pagrindinio ugdymo programos pirmoji dalis yra pradinis pagrindinio ugdymo karjeros kompetencijų ugdymo etapas, kuris yra pagrindas tolimesniam karjeros kompetencijų ugdymui.

Siekiant atskleisti karjeros kompetencijų sąsają su bendrosiomis kompetencijomis, toliau darbe bus apžvelgta karjeros kompetencijų raiška per lietuvių kalbos ir literatūros dalyko turinį 5-8 klasėse. Savęs pažinimo srities karjeros kompetencijų, integruotų į bendrąsias kompetencijas, ugdymas reiškiasi per 5-8 klasių lietuvių kalbos ir literatūros ugdymo turinį (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. *Karjeros kompetencijų raiška per 5-8 klasės lietuvių kalbos ir literatūros dalyko turinį: savęs pažinimo kompetencijų sritis*

KARJEROS KOMPETENCIJOS	MOKYMOSI TURINYS
<i>Savęs pažinimo:</i> <ul style="list-style-type: none"> • pažinti ir priimti save – savo asmenybės 	5-6 klasė Rašymas aptariamas kaip asmeniškai svarbi veikla, teikianti saviraiškos, bendravimo galimybių. Mokomasi atpažinti ir įvardyti prozos ar dramos kūrinių personažų sistemą.

<p>ypatumus, asmenybę kaip visumą ir asmenybės ypatumų sąsajas su karjera</p>	<p>Mokomasi palyginti kūrybinių veikėjų. Mokiniai ugdomi pasitikėjimą savimi: stebimi kalbantieji, analizuojama, kaip sužadinas pasitikėjimas. Kuriami nedidelės apimties tekstai apie gerai žinomus dalykus. Mokomasi raštu paaiškinti savo nuomonę, ją pagrįsti.</p> <p>7-8 klasė</p> <p>Mokiniais suteikiama galimybių rašyti išmone pagrįstus tekstus, imtis tam tikrų kūrybinių bandymų. Mokomasi dalytis patirtimi, mokytis iš kitų, išklausyti kitą, gerbti jo nuomonę, jausti atsakomybę už savo pasakymų tikrumą, tikslumą. Mokomasi išvelgti savo pranašumus ir trūkumus. Plėtojami dialoginio kalbėjimo gebėjimai. Prisimenamos ginčo taisyklės, mokomasi ginti savo požiūrį, nepažeidžiant kitų ir savo paties orumo.</p>
<ul style="list-style-type: none"> pažinti socialinę aplinką, socialinius vaidmenis ir jų poveikį asmeninei karjerai 	<p>5-6 klasė</p> <p>Aptariama kalbėjimo ir klausymo svarba bendraujant. Mokiniai rašo apie jiems gerai pažįstamus ir aktualius dalykus (bendravimo, laisvalaikio, šeimos, klasės gyvenimo temomis), remdamiesi savo patirtimi ir išmone. Sutelkiamas dėmesys į tai, kaip kalba veikia bendravimą. Mokiniai rašo apie jiems gerai pažįstamus ir aktualius dalykus, remdamiesi savo patirtimi. Rašoma spontaniškai ir pasirengus.</p> <p>7-8 klasė</p> <p>Rašomi asmeninio pobūdžio tekstai. Socialinius klausimus keliantys įvairių laikotarpių lietuvių ir verstiniai vaikų ir paauglių literatūros kūriniai. Mokomasi tekstą paversti grafine struktūra. Grožinės ir negrožinės literatūros kūriniai, kuriuose reiškiamas pilietinė, tautinė, kultūrinė, regioninė ar kalbinė tapatybė. Mokomasi išvelgti ir nagrinėti literatūros teksto santykį su socialiniu kontekstu.</p>

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Bendrosiomis programomis (2022) ir Ugdymo karjerai programa (2014).

Pažinti ir priimti save – savo asmenybės ypatumus, asmenybę kaip visumą ir asmenybės ypatumų sąsajas su karjera 5-6 klasių besimokantieji ugdomi akcentuojant rašymą kaip asmeniškai svarbią veiklą, padedančią išreikšti save bei suteikiančią bendravimo galimybių. Per literatūros kūrybinių analizės metu aptariamų veikėjų stebėjimą, analizę ugdomas mokinių pasitikėjimas savimi. Kuriant nedidelės apimties tekstus apie gerai žinomus dalykus, mokomasi reikšti bei pagrįsti savo nuomonę. 7-8 klasių mokiniams suteikiama galimybė kurti išmone pagrįstus tekstus, imtis kūrybinių bandymų. Ugdoma pagarba kito nuomonei bei atsakomybės jausmas už savo pasakymų tikrumą bei tikslumą. Mokoma ginti savo požiūrį, bet tuo pačiu nepažeisti kitų ir savo orumo. Nuo 5 iki 8 klasės mokiniai nuosekliai ugdomi pažinti ir priimti save, pažinti savo asmenybę, reikšti nuomonę bei būti pakantūs kito asmens nuomonei. Šių kompetencijų ugdymas labai reikšmingas siekiant paruošti asmenį gyvenimui šiuolaikinėje visuomenėje.

Pažinti socialinę aplinką, socialinius vaidmenis ir jų poveikį asmeninei karjerai mokiniai, besimokantys 5-6 klasėse, ugdomi aptariant kalbėjimo ir klausymo svarbą bendraujant, rašant apie aktualius dalykus, remiantis savo patirtimi. 7-8 klasėse rašomi asmeninio pobūdžio tekstai, nagrinėjami vaikų bei paauglių literatūros kūriniai, kuriuose keliami socialiniai klausimai. Skaitomi grožinės ir negrožinės literatūros kūriniai, kuriuose reiškiamas pilietinė, tautinė, kultūrinė, regioninė ar kalbinė tapatybė. Taigi tiek 5-6 klasėse, tiek ir 7-8 klasėse lietuvių kalbos ir literatūros ugdymo turiniu yra

ugdamos karjerai svarbios kompetencijos, kreipiančios į socialinės aplinkos bei socialinių vaidmenų pažinimą. Šių kompetencijų įgijimas padės mokiniams ateityje jas taikyti siekiant asmeninės karjeros.

Per bendrąsias kompetencijas 5-8 klasių lietuvių kalbos ir literatūros pamokose reiškiasi ir karjeros galimybių pažinimo srities karjeros kompetencijos (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. *Karjeros kompetencijų raiška per 5-8 klasės lietuvių kalbos ir literatūros dalyko turinį: karjeros galimybių pažinimo kompetencijų sritis*

KARJEROS KOMPETENCIJOS	MOKYMOSI TURINYS
<p><i>Karjeros galimybių pažinimo:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> rasti ir veiksmingai naudoti karjeros informaciją 	<p>5-6 klasė Mokomasi naudotis įvairiais informacijos šaltiniais, atrinkti ir įvertinti reikiamą informaciją. Mokomasi rasti reikiamą informaciją žodynuose. Mokomasi tinkamai nurodyti informacijos šaltinį. Aptariama, kokią reikšmę turi informacijos tikslumas. Mokomasi įvairiais būdais pasižymėti informaciją, naudotis enciklopedijomis, jose rasti reikiamą informaciją.</p> <p>7-8 klasė Mokomasi grupuoti informaciją. Mokomasi suteikti ir gauti grįžtamąją klausymo informaciją. Skaitant tekstą, mokomasi kelti hipotezes, esminius klausimus (kodėl, kaip?). Plėtojami aktyvaus klausymosi gebėjimai. Mokomasi tikslingai išskirti klausymosi tikslo atžvilgiu svarbią informaciją ir numatyti jos naudojimo galimybes.</p>
<ul style="list-style-type: none"> pažinti mokymosi visą gyvenimą galimybes 	<p>5-6 klasė Mokomasi kurti įvairaus pobūdžio tekstus, reikalingus mokymuisi ar kasdienio gyvenimo situacijose, atsižvelgiant į tikslą, adresatą ir situaciją. Mokomasi suprasti, kad kalbėjimas ir klausymas yra svarbus visų dalykų mokymosi įrankis. Organizuojant kalbėjimo ir klausymo veiklas, naudojamos įvairiomis technologijomis.</p> <p>7-8 klasė Mokomasi taikyti rašymo strategijas. Mokiniai mokosi numatyti, kaip tobulins savo rašymo gebėjimus. Aptariama mokymosi kalbėti ir klausytis prasmingumas ir nauda kiekvienam asmeniškai, bendruomenei. Mokomasi naudotis veiksmingomis dialogo ir diskusijų strategijomis įvairiuose formaliuose ir neoficialiuose kontekstuose. Prisimenamos pagrindinės kalbos etiketo taisyklės ir mokomasi jų laikytis.</p>
<ul style="list-style-type: none"> pažinti darbo pasaulio galimybes, įvairovę ir kaitą 	<p>5-6 klasė Ugdomas pomėgis skaityti, estetinis skonis. Lankomasi viešojoje bibliotekoje, susipažįstama su bibliotekos taisyklėmis, mokomasi rinktis ir skolintis norimas knygas; susitinkama su rašytoju ir rengiamas interviu klausimynas; mokomasi aptarti ir nagrinėti perskaitytus tekstus, suprasti skaitymo reikšmę ir poveikį.</p> <p>7-8 klasė Rašoma, remiantis ne tik savo patirtimi, bet ir šaltinių medžiaga. Aptariama skaityto literatūros kūrinio ekranizacija, lyginama su literatūros kūrinio, nagrinėjama teksto ir vaizdo sąsajos. Aiškinamasi, kaip technologijos bei žiniasklaida veikia kalbos vartojimą ir bendravimo formas. Mokomasi suprasti tekstų daromą poveikį, atpažinti netiesiogiai potekste išreiškiamas vertybes.</p>

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Bendrosiomis programomis (2022) ir Ugdymo karjerai programa (2014).

Rasti ir veiksmingai naudoti karjeros informaciją per lietuvių kalbos ir literatūros pamokas 5-6 klasėse ugdoma mokantis naudotis įvairiais informacijos šaltiniais, atrenkant ir įvertinant reikiamą

informaciją. Taip pat mokomasi rasti reikiamą informaciją žodynuose, enciklopedijose, pasižymėti ją įvairiais būdais, aptariama, kokią reikšmę turi informacijos tikslumas. 7-8 klasėse mokoma informaciją sisteminti, grupuoti, mokomasi suteikti ir gauti grįžtamąją klausymo informaciją. Mokomasi išskirti svarbią informaciją ir numatyti jos naudojimo galimybes. Minėta veikla per lietuvių kalbos ir literatūros pamokas yra labai svarbi ugdant gebėjimą rasti, atrinkti ir naudoti informaciją karjeros tikslais.

5-6 bei 7-8 klasėse lietuvių kalbos ir literatūros dalyko turiniu ugdoma ir *pažinti mokymosi visą gyvenimą galimybes* kompetencija. 5-6 klasėse mokomasi suprasti, kad kalbėjimas ir klausymas yra svarbus visų dalykų mokymosi įrankis, taip pat supažindinama su įvairiomis mokymosi procesą papildančiomis technologijomis bei mokoma jomis naudotis. 7-8 klasėse akcentuojama mokymosi kalbėti ir klausytis prasmė ir nauda tiek kiekvienam asmeniškai, tiek bendruomenei. Mokomasi taikyti rašymo strategijas. Taip ugdomas besimokančiųjų supratimas, kad mokymasis neturi nutrūkti baigus mokyklą, kiekvienas asmuo turi galimybes mokytis visą gyvenimą.

Pažinti darbo pasaulio galimybes, įvairovę ir kaitą 5-6 klasių mokiniai mokomi per pomėgio skaityti, estetinio skonio ugdymą. Mokomasi analizuoti perskaitytus tekstus, suprasti skaitymo reikšmę ir poveikį. 7-8 klasėse rašant remiamasi ne tik savo patirtimi, bet ir šaltinių medžiaga. Literatūros kūriniai lyginami su jų ekranizacija. Analizuojama, kaip technologijos bei žiniasklaida veikia kalbos vartojimą ir bendravimo formas. Galima daryti išvadą, kad besimokantieji sistemingai mokomi darbo pasauliui reikalingų įgūdžių.

Labai reikšminga ir karjeros planavimo kompetencijų raiška 5-8 klasių lietuvių kalbos ir literatūros pamokose (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. *Karjeros kompetencijų raiška per 5-8 klasės lietuvių kalbos ir literatūros dalyko turinį: karjeros planavimo kompetencijų sritis*

KARJEROS KOMPETENCIJOS	MOKYMOŠI TURINYS
<p><i>Karjeros planavimo:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kelti gyvenimo ir karjeros tikslus 	<p>5 -6 klasė Kalbama atsižvelgiant į tikslą: sudominti, informuoti, išreikšti savo nuomonę. Mokomasi rasti dominančias knygas, formuluoti savarankiškus skaitymo tikslus. Mokiniai rašo, siekdami įvairių tikslų (pvz., saviraiškos, sudominti kitus, informuoti, paaiškinti, aprašyti, išsakyti savo nuomonę, mintis ir jausmus). Mokiniai skatinami verbalizuoti savo idėjas ir jomis dalytis su kitais.</p> <p>7-8 klasė Mokomasi rasti dominančias knygas, formuluoti savarankiškus skaitymo tikslus. Atsižvelgiant į kalbinę aplinką, plėtojami ir gilinami gebėjimai kalbėti taisyklingai, plečiamas žodynas, mokomasi vartoti konkrečiąją leksiką, tiksliai informuojant, o abstrakčiąją – apibendrinant.</p>

<ul style="list-style-type: none"> gyvenimo ir karjeros tikslams planuoti ir realizuoti pasitelkti asmeninės vizijos ir (ar) karjeros plano instrumentus 	<p>5-6 klasė Mokomasi rašyti, laikantis rašymo eigos: planuojama, rašomas juodraštis, jis aptariamas su bendraklasiais ir (ar) mokytoju, redaguojama, pateikiama. Mokomasi planuoti skaitymo veiklą, ją apmąstyti ir įsivertinti. Mokiniai mokosi suprasti ir kurti aiškios struktūros sakininius tekstus (įžanga, dėstymas, pabaiga). Mokomasi naudotis teksto struktūrinėmis ir grafinėmis savybėmis (žodžių paryškinimas, esminiai žodžiai, svarbiausios frazės, saitai, elektroniniai meniu, piktogramos).</p> <p>7-8 klasė Mokosi planuoti pranešimą, kurti logiškos struktūros pateiktą pateikčių rengyklę ir ją demonstruoti, komentuoti. Analizuodami ir kurdami sakininius tekstus, mokiniai plėtoja teksto kaip vientisos struktūros supratimą: mokosi įžangą sieti su dėstymu, dėstymą – su pabaiga, baigdami apibendrinti visą tekstą. Mokiniai mokosi planuoti veiklas savo rašymo gebėjimams tobulinti.</p>
<ul style="list-style-type: none"> priimti karjeros sprendimus 	<p>5-6 klasė Skaitoma įvairių laikotarpių lietuvių bei verstinė vaikų realistinė ir problemų literatūra. Mokomasi kelti klausimus, cituoti ir perfrazuoti teksto mintis savais žodžiais, komentuoti skaitomą tekstą, atpasakoti, išsakyti nuomonę. Mokomasi išsakyti savo ar kito nuomonę, ją pagrindžiant, rasti argumentų iš savo patirties. Remiantis teksto detalėmis ir visuma, mokomasi palyginti skaitomų kūrinių veikėjus, temas, idėjas, keliamas problemas.</p> <p>7-8 klasė Mokomasi susieti skaitomą tekstą su savo žiniomis ir patirtimi, išsakyti nuomonę apie kūrinį, kelti probleminius su kūrinium susijusius klausimus. Aptariamas ginčas, jo taisyklės, ieškoma kiekvieno kalbėtojo nuomonę pagrindžiančių įrodymų. Mokomasi tinkamai pritarti, prieštarauti, susitarti. Mokomasi reikšti ir pagrįsti požiūrį, priimti bendrus sprendimus. Literatūros kūriniai, kuriuose svarstomi moraliniai klausimai, laikysena ribinėse situacijose.</p>

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Bendrosiomis programomis (2022) ir Ugdymo karjerai programa (2014).

Kelti gyvenimo ir karjeros tikslus lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-6 klasių mokiniai ugdomi per kalbėjimo atsižvelgiant į tikslą mokymą. Skatinama rašyti siekiant įvairių tikslų, formuluoti savarankiškus skaitymo tikslus. 7-8 klasėse taip pat mokomasi formuluoti savarankiškus skaitymo tikslus. Skatinama ieškoti dominuojančių knygų. Gebėjimai kalbėti gilinami atsižvelgiant į kalbinę aplinką. Lietuvių kalbos ir literatūros pamokose tikslingai siekiama išugdyti mokinius veikti gyvenime išsikeliant tam tikrus tikslus.

5-6 klasių mokiniai per lietuvių kalbos ir literatūros pamokas mokomi planavimo įgūdžių, kurie labai svarbūs *gyvenimo ir karjeros tikslams planuoti bei realizuoti, pasitelkti asmeninės vizijos ir (ar) karjeros plano instrumentus* karjeros kompetencijos ugdymui. Mokomasi rašyti, laikantis rašymo eigos, planuoti skaitymo veiklą bei suprasti ir kurti aiškios struktūros sakininius tekstus. 7-8 klasių mokiniai lietuvių kalbos ir literatūros pamokose taip pat ugdomi įgūdžių, svarbių minėtai karjeros kompetencijai. Mokomasi planuoti pranešimą, kurti logiškos struktūros pateiktą. Analizuojant ir kuriant sakininius tekstus, plėtojamas teksto kaip vientisos struktūros supratimas.

Priimti karjeros sprendimus 5-6 klasių mokiniai ugdomi skaitant įvairių laikotarpių realistinę ir problemų literatūrą, mokantis išsakyti savo ar kito nuomonę ją pagrindžiant, argumentuojant. 7-8 klasių

besimokantieji mokomi susieti skaitomą tekstą su savo patirtimi bei žiniomis, skatinami kelti probleminius klausimus. Aptariamas ginčas ir jo taisyklės, mokomasi tinkamai pritarti, prieštarauti, susitarti. Mokomasi reikšti ir pagrįsti požiūrį, priimti bendrus sprendimus. Visi šie lietuvių kalbos ir literatūros dalyko turiniu ugdomi gebėjimai turės didelę reikšmę asmenims siekiant priimti tiek asmeninius, tiek ir karjeros sprendimus.

Karjeros planavimo srities karjeros kompetencijų raišką taip pat galima išvelgti 5-8 klasių lietuvių kalbos ir literatūros pamokose (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. *Karjeros kompetencijų raiška per 5-8 klasės lietuvių kalbos ir literatūros dalyko turinį: karjeros įgyvendinimo kompetencijų sritis*

KARJEROS KOMPETENCIJOS	MOKYMOSI TURINYS
<p>Karjeros įgyvendinimo:</p> <ul style="list-style-type: none"> plėtoti ir taikyti karjerai svarbiausias bendrąsias kompetencijas 	<p>5-6 klasė Bendradarbiaujant kuriamos tinkamo klausymosi ir kalbėjimo skirtingose komunikavimo situacijose taisyklės ir mokomasi jų laikytis. Plėtojami gebėjimai kurti įvairaus pobūdžio tekstus. Plėtojami ir gilinami gebėjimai atsižvelgti į adresatą ir komunikavimo situaciją. Mokiniam suteikiama galimybių rašyti išmone pagrįstus tekstus, imtis tam tikrų kūrybinių bandymų.</p> <p>7-8 klasė Aiškinamasi, kaip technologijos veikia bendravimo formas. Naudojamos įvairiomis komunikavimo situacijomis. Remiantis skaitytais istoriniais tekstais, svarstoma apie istorinių įvykių santykį su asmens ir bendruomenės patirtimi. Mokiniai eksperimentuoja, kurdami alternatyvią pabaigą, keisdami literatūros rūšį, žanrą, pasakojimo perspektyvą, mokosi kurti pastraipas, taikydami įvairius modelius.</p>
<ul style="list-style-type: none"> sėkmingai pereiti į naują karjeros aplinką ir įsitvirtinti joje 	<p>5-6 klasė Plėtojami gebėjimai tinkamai dalyvauti neoficialiuose pokalbiuose, diskusijose, atsakyti į interviu klausimus, trumpai ir išsamiai atsakyti į klausimą, formuluoti klausimą. Tobulinami monologinio kalbėjimo gebėjimai, sakomos trumpos kalbos bendraamžiams. Mokomasi pasinaudoti priemonėmis įtaigumui sustiprinti. Mokomasi pasirinkti kalbinę raišką.</p> <p>7-8 klasė Mokomasi inicijuoti pokalbį ir jį plėtoti, išvelgti verbalinės ir vizualinės kalbos sąsajas, tinkamai jas sieti kalbant. Mokomasi naudotis adresato sudominimo priemonėmis. Mokomasi pasirinkti tinkamas klausymo ir kalbėjimo strategijas, pasirinkti raišką, kuri atitiktų adresato poreikius, išmanyti strategijas, kaip elgtis suklydus.</p>
<ul style="list-style-type: none"> tikslingai ieškoti praktikos, darbo arba kurti savo verslą 	<p>5-6 klasė Rašomi trumpi informaciniai tekstai: laiškas, žinutė, kvietimas, skelbimas, sveikinimas, instrukcija. Mokomasi parašyti argumentuotą nuomonę. Individualiai ar grupėje kuriama originali šiuolaikinė legenda apie reiškinio ar objekto iš artimos aplinkos atsiradimo kilmę.</p> <p>7-8 klasė Nagrinėjami privačiojo ir viešojo kalbėjimo panašumai ir skirtumai. Kuriamas originalus fantastikos kūrinys. Mokiniai tobulina monologinio kalbėjimo gebėjimus, sako kalbas. Aprašomi savo vaikystės prisiminimai arba kuriama trumpa autobiografija.</p>

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Bendrosiomis programomis (2022) ir Ugdymo karjerai programa (2014).

Plėtoti ir taikyti karjerai svarbiausias bendrąsias kompetencijas 5-6 klasių besimokantieji ugdomi akcentuojant komunikavimo svarbą. Plėtojami ir gilinami gebėjimai atsižvelgti į adresatą ir komunikavimo situaciją. 7-8 klasių mokiniai analizuoja technologijų poveikį bendravimo formoms, imasi kūrybinių eksperimentų. Ypatingas dėmesys skiriamas bendravimo įgūdžių stiprinimui.

Tobulinant monologinio kalbėjimo gebėjimus, sakant trumpas kalbas, plėtojant gebėjimus tinkamai dalyvauti diskusijose 5-6 klasių mokiniai mokosi *sėkmingai pereiti į naują karjeros aplinką ir įsitvirtinti joje*. Pasirinkti tinkamas klausymo ir kalbėjimo strategijas, pasirinkti raišką, kuri atitiktų adresato poreikius, išmanyti strategijas, kaip elgtis suklydus mokomi 7-8 klasių besimokantieji.

Tikslingai ieškoti praktikos, darbo arba kurti savo verslą ugdoma per įvairių trumpų informacinių tekstų, argumentuotos nuomonės rašymą 5-6 klasėse ir nagrinėjant privačiojo ir viešojo kalbėjimo panašumus bei skirtumus, toliau tobulinant monologinio kalbėjimo įgūdžius 7-8 klasėse. Mokiniai tikslingai ruošiami profesinei veiklai.

5-8 klasių lietuvių kalbos ir literatūros ugdymo turinyje atsiskleidžia visos karjeros kompetencijos, kurios ugdomos sistemingai pagal amžiaus tarpsnius. 5-6 klasių mokiniai mokomi daugiau remiantis pavyzdžiais, o 7-8 klasių – skatinami imtis skaitymo, rašymo, kalbėjimo bei kūrybos procesų naudojant savo išmonę bei įgūdžius. Tai tik dar kartą pabrėžia, kad karjeros ugdymas 5-8 klasių mokiniams vyksta etapais, atsižvelgiant į mokinių amžių bei tam tikram amžiaus tarpsniui būdingus įgūdžius, pamažu gilinantis į save, pažįstant savo gebėjimus, bandant juos realizuoti, nukreipti tinkama linkme, kitaip tariant, ruošiantis gyvenimui šiandieninėje visuomenėje. Karjeros ir bendrųjų kompetencijų sąsaja 5-8 klasių lietuvių kalbos ir literatūros pamokose yra aiškiai matoma. Ji atsiskleidžia per lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko turinį, integruojant karjeros kompetencijas į bendrąsias. Karjeros ir bendrųjų kompetencijų ugdymo sąsaja grįstas kompetencijų ugdymas leidžia individui visapusiškai pasirengti darniam socialiniam bei profesiniam gyvenimui.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad karjeros ir bendrosios kompetencijos glaudžiai siejasi sąveikaudamos tarpusavyje, jų ugdymu siekiama paruošti besimokantįjį kokybiškam gyvenimui šiandieninėje visuomenėje. Labai svarbu padėti mokiniams suvokti, kad būtina ruoštis savo ateičiai, kaupti žinias bei kompetencijas, padėsiančias pažinti save bei savo gebėjimus ir pritaikant įgytus įgūdžius, apsispręsti renkantis profesinį kelią. Lietuvių kalbos ir literatūros mokomasis dalykas reikšmingai prisideda prie minėtų įgūdžių ugdymo per integruotą karjeros ir bendrųjų kompetencijų ugdymą.

3. TYRIMO „Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų patirtis integruojant karjeros kompetencijų ugdymą dalyko pamokose 5-8 klasėse“ REZULTATŲ ANALIZĖ

3.1 Empirinio tyrimo metodologija

Tyrimo metodas. Siekiant realizuoti darbo uždavinius pirmiausia buvo atliekama mokslinės literatūros analizė ir sintezė. Atsižvelgiant į mokslinės literatūros analizės metu surinktus duomenis, išanalizuotos karjeros kompetencijų ir bendrųjų kompetencijų charakteristikos ir aptartos karjeros ir bendrųjų kompetencijų ugdymo galimybės ištiriant lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų patirtis ugdant bendrąsias kompetencijas bei jas siejant su karjeros kompetencijomis 5-8 klasėse.

Tyrimas atliktas remiantis socialinio konstruktyvizmo teorija, kuri akcentuoja, kad bet koks pažinimas, žinios bei pati realybė priklauso nuo žmonių socialinės sąveikos. Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas (2017) pabrėžia, kad perprasti įvairių socialinių procesų veikimą bei socialinių veikėjų bruožų ir įpročių, sprendimų ir veiklos rezultatų atsispindėjimą elgsenoje padeda kokybinės tyrimo nuostatos. (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, p. 15).

Išskiriant lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų patirtis ugdant karjeros kompetencijas per bendrųjų kompetencijų formavimą 5-8 klasėse, buvo atliekamas kokybinis tyrimas, siekiant kuo tikslingiau atskleisti darbo uždavinius. Pasak Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016), kokybiniai tyrimai yra ypač individualizuoti, priklausantys nuo konteksto, tyrimo tikslo, teorinės perspektyvos. (Gaižauskaitės ir Valavičienės, 2016, p. 9).

Tyrimo duomenų rinkimo metodas. Duomenys buvo renkami interviu metodu. Interviu metodas leidžia gauti įvairesnius ir informatyvesnius duomenis nei anketinė apklausa, bet kelia didesnius reikalavimus pačiam tyrėjui, kuris turi būti gerai susipažinęs su tyrimo dalyvių veiklos sritimi, žinoti kontekstą, gebėti fiksuoti ne tik tyrimo dalyvių atsakymus, bet ir stebėti bei fiksuoti jų pateikiamą neverbalinę informaciją, taip pat akcentuojami paties tyrėjo komunikaciniai gebėjimai: nustatyti pokalbio kryptį, greitai interpretuoti atsakymus ir kt. (Gaižauskienė ir Valavičienė, 2016, p. 15). Pasak mokslininkų, bendriausia prasme *interview* yra bendravimo tarp tyrėjo (duomenų rinkėjo) ir tyrimo dalyvio (duomenų teikėjo) forma, o pokalbis vyksta užduodant klausimus ir į juos atsakant (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 15).

Tyrimo duomenys rinkti taikant iš dalies struktūruoto (kryptingo) interviu metodą. Anot Rupšienės (2007), toks interviu priimtinausias atliekant kokybinius tyrimus. (Rupšienė, 2007, p. 73). Mokslininkė teigia, kad tokio tyrimo metu tyrėjas iš anksto numato temas arba problemas, kurias aptars

interview metu, bet „neprisiriša“ prie klausimų tvarkos ar numatytų pasakyti žodžių, laisvai juos keičia vietomis, užduoda papildomų klausimų ir kaip pagrindinį privalumą įvardija išsamesnių, susistemintų duomenų gavimą. (Rupšienė, 2007, p. 73) Šis metodas leidžia tyrėjui būti pasirėngusiam, apgalvojusiam pokalbį, bet tuo pačiu ir išlaikyti tam tikrą laisvę, atsižvelgiant į iš dalies nenuspėjamą interview eigą.

Tyrimo instrumentas. Pusiau struktūruotam interview įgyvendinti buvo paruošti atviri klausimai, kuriuos galima suskirstyti į dvi temines grupes: tyrimo dalyvių ryšys su karjera ir lietuvių kalbos ir literatūros mokomuoju dalyku bei lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų patirtys, integruojant karjeros kompetencijų ugdymą į mokomojo dalyko turinį. Tyrimo instrumentas sukonstruotas remiantis atlikta mokslinės literatūros analize. Tyrimo instrumento mokslinis pagrindimas pateikiamas lentelėje Nr. 7.

7 lentelė. *Tyrimo instrumento pagrindimas*

Klausimų grupė	Pagrindiniai klausimai	Mokslinė literatūra
1. Tyrimo dalyvių karjeros istorija.	<ol style="list-style-type: none"> 1) Papasakokite, kokia Jūsų, kaip lietuvių kalbos ir literatūros mokytojo, karjera. 2) Pasidalinkite savo nuomone, ką lietuvių kalbos ir literatūros mokomasis dalykas turi bendro su karjeros kompetencijų ugdymu. 	Kučinskienė (2001, 2003), Stanišauskienė (2008, 2016), Stanišauskienė (2001), Pukelis ir Garnienė (2003), Andriekienė ir kt. (2005).
2. Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų patirtys, integruojant karjeros kompetencijų ugdymą į mokomojo dalyko turinį.	<ol style="list-style-type: none"> 1) Papasakokite, kokia Jūsų patirtis integruojant kitus mokomuosius dalykus per lietuvių kalbos ir literatūros pamokas. 2) Pasidalinkite, su kokiais iššūkiais susiduriate integruodami karjeros kompetencijų ugdymą į lietuvių kalbos ir literatūros dalyko pamokas. 	Jacobs (1989), Kiliuvienė (2002), Jensen (1999), Kvietkauskienė (2008), Čepas ir Laužackas (2005), Augustinienė ir kt. (2005), Pancerovienė ir kt. (2021), Manurung ir kt. (2022), Vitkauskaitė-Glatkauskienė (2015).

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis mokslinės literatūros analize.

Pirmąją klausimų grupę norima atskleisti tyrimo dalyvių ryšį su karjera bei lietuvių kalbos ir literatūros mokomuoju dalyku. Ši klausimų grupė sudaryta iš dviejų pagrindinių klausimų ir keletu juos papildančių tikslinamųjų klausimų. Kita klausimų grupė siekiama atskleisti lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų patirtis, į savo mokomąjį dalyką integruojant karjeros kompetencijų ugdymą. Šią klausimų grupę taip pat sudarė du pagrindiniai ir keletas tikslinamųjų klausimų (žr. 1 priedas).

Tyrimo imtis. Atliekant tyrimą taikoma kriterinė tyrimo dalyvių atranka. Kriterinė atranka taikoma tada, kai imties vienetai iš populiacijos atrenkami laikantis tyrėjo nustatytų kriterijų, šis atrankos būdas yra labai veiksmingas, taip surenkami kokybiški duomenys. (M. Patton (1990), cit. iš Rupšienė, 2007, p. 34). Tyrimo dalyviai buvo atrinkti, remiantis nustatytais kriterijais.

1. Mokytojai, turintys pedagogo kvalifikaciją ir lietuvių filologijos bakalauro laipsnį (arba jam prilygstantį).
2. Tyrimo atlikimo metu dirbantys lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko mokytojais Vilniaus miesto/rajono mokyklų progimnazinėse klasėse.
3. Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojai, turintys ne žemesnę kaip mokytojo motodininko kvalifikacinę kategoriją.

Tyrimo taip pat taikytas sniego gniūžtės atrankos metodas, kuris veikia tokiu principu: randamas pirmasis dalyvis, su kuriuo užmezgamas kontaktas ir tarpusavio pasitikėjimo ryšys, vėliau jo paprašoma nurodyti kitus galimus tyrimo dalyvius (kurie priklauso tai pačiai grupei, t. y. atitinka tyrimo kriterijus). Tada naujai įtrauktųjų prašoma analogiškos nuorodos ir rekomendacijos ir t. t., tokiu būdu surenkamas reikiamas tyrimo dalyvių skaičius. (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 55). Šis atrankos metodas labai naudingas, nes leidžia rasti tinkamiausius tyrimui dalyvius, remiantis pirminių tiriamųjų rekomendacijomis.

Tyrimo pradžioje tyrimo dalyvių skaičius nebuvo apibrėžtas. Tyrimo duomenys buvo renkami iki tol, kol informacija pradėjo kartotis (Gaižauskienė ir Valavičienė, 2016, p. 41). Po šeštojo ir septintojo interviu iš tyrimo dalyvių nebuvo gauta naujos informacijos apie karjeros kompetencijų ugdymo integravimą lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse, todėl nuspręsta tyrimą baigti.

Tyrimo dalyvavo septynios dalyvės, kurios tyrimo atlikimo metu dirbo lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko mokytojomis Vilniaus miesto/rajono mokyklų progimnazinėse klasėse. Visos tyrimo dalyvės turėjo mokytojo motodininko kvalifikacinę kategoriją, o pedagoginio darbo stažas svyravo nuo 20 metų iki 46 metų (žr.8 lentelę)

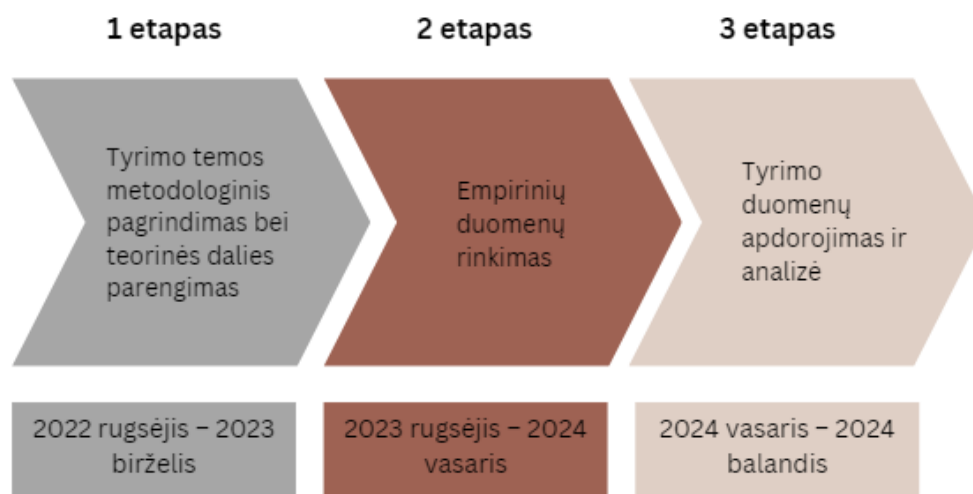
8 lentelė *Tyrimo dalyvių charakteristika*

Eil. Nr.	Tyrimo dalyvių kodas	Pedagoginio darbo stažas	Tyrimo dalyvės kvalifikacinė kategorija	Mokomos klasės
1.	I 1	25 metai	Metodininkė	5-12 klasės
2.	I 2	33 metai	Metodininkė	5-12 klasės
3.	I 3	31 metai	Metodininkė	5-8 klasės

4.	I 4	46 metai	Metodininkė	5-12 klasės
5.	I 5	20 metų	Metodininkė	5-12 klasės
6.	I 6	35 metai	Metodininkė	5-8 klasės
7.	I 7	30 metų	Metodininkė	5-8 klasės

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis tyrimo instrumentu

Tyrimo organizavimas. Tyrimas buvo įgyvendintas trimis etapais. (6 pav.) *Pirmajame etape* (2022 rugsėjis – 2023 birželis) suformuluota tyrimo tema, nustatytas objektas, tikslas, uždaviniai – atliktas metodologinis temos pagrindimas ir parengta tyrimo teorinė dalis. Literatūros, teorijų ir anksčiau atliktų tyrimų apžvalga paprastai yra puikus pagrindas tyrimo tikslui suformuluoti: ji padės geriau suprasti, kas nėra iki galo iširta, kokie galimi nauji aspektai, kokios žinios galbūt pasenusios arba nebeaktualios. (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 29).

6 pav. Tyrimo organizavimo etapai (Sudaryta darbo autorės, remiantis tyrimo instrumentu)

Antrajame etape (2023 rugsėjis – 2024 vasaris) sukonstruotas tyrimo instrumentas. Naudojantis pusiau struktūruoto interviu metodu, renkami empiriniai duomenys. Transkribuojamas tyrimo metu gautas tekstas, tobulinamas instrumentas. Su tyrimo dalyviais iš pradžių buvo tartasi asmeniškai arba elektroniniu paštu. Buvo aptartas tyrimo tikslas bei uždaviniai, gautas sutikimas dalyvauti tyrime ir aptartos interviu ėmimo detalės. Interviu buvo imami atsižvelgiant į tyrimo dalyvėms tinkamiausią laiką.

Pirmasis pokalbis, tyrimo dalyvės prašymu, vyko jos darbo vietoje, mokykloje po pamokų. Interviu detalės buvo aptartos asmeniškai. Suteikus informaciją apie tyrimo tikslus ir uždavinius bei

gavus žodinį tyrimo dalyvės sutikimą, interviu buvo įrašomas diktofonu. Pokalbio pradžioje tyrimo dalyvė jautėsi šiek tiek suvaržyta, labai stengėsi kuo tiksliau suvokti klausimus ir aiškiai atsakyti, bet vėliau atsipalaidavo, kalbėjimas tapo laisvesnis. Pokalbis truko 17 minučių.

Antrasis interviu įrašytas per 19 minučių, dėl jo taip pat buvo susitarta asmeniškai ir jis vyko tyrimo dalyvės darbo kabinete ilgosios pertraukos metu. Tyrimo dalyvė dalyvauti tyrime sutiko žodiškai, tyrimo tikslas ir uždaviniai pristatyti pokalbio pradžioje. Nuo pat interviu pradžios buvo jaučiamas tyrimo dalyvės šiltas bendravimas, atviras kalbėjimas, tyrimo dalyvė nuolat šypsojosi.

Trečiasis interviu buvo aptartas telefonu. Tyrimo dalyvė išreiškė norą, kad pokalbis vyktų jos namuose. Tyrimo dalyvė buvo informuota apie tyrimo tikslus ir uždavinius, jai davus žodinį sutikimą, pokalbis buvo įrašomas diktofonu. Interviu truko 34 minutes. Tyrimo dalyvė viso pokalbio metu buvo susikausčiusi, labai jaudinosi, kad gali kažką ne taip pasakyti, dėl kažko suklysti.

Ketvirtasis interviu truko 36 minutes. Dėl pokalbio buvo susitarta asmeniškai. Tyrimo dalyvė norėjo, kad interviu vyktų jos darbo vietoje, mokykloje, laisvos pamokos metu. Pristačius tyrimo tikslą ir uždavinius buvo gautas žodinis sutikimas dėl interviu. Įrašymui naudotas diktofonas. Tyrimo dalyvė nuo pat pokalbio pradžios demonstravo ramų, koncentruotą kalbėjimo būdą, visiškai nesijautė jaudulio.

Penktojo interviu aplinkybės buvo sutartos elektroniniais laiškais. Dėl didelio tyrimo dalyvės užimtumo nuspręsta interviu atlikti nuotoliniu būdu Zoom platformoje, siekiant kuo mažiau sutrikdyti ir taip įtemptą tyrimo dalyvės dienotvarkę. Supažindinus su tyrimo tikslu ir uždaviniais bei gavus žodinį sutikimą dalyvauti interviu, pokalbis buvo įrašomas diktofonu. Interviu trukmė – 46 minutės. Viso pokalbio metu tyrimo dalyvė jautėsi labai laisvai, atvirai dalinosi tiek asmenine, tiek profesine informacija, leidosi į gilius apmąstymus.

Šeštojo interviu aplinkybės buvo suderintos telefonu. Tyrimo dalyvė išreiškė norą, kad interviu būtų vykdomas jos namuose. Tyrimo dalyvė supažindinta su tyrimo tikslu ir uždaviniais, gautas žodinis sutikimas, pokalbis fiksuotas diktofonu. Interviu truko 30 minučių. Buvo jaučiamas ypatingai šiltas tyrimo dalyvės bendravimas, nuolat siūlomos vaišės ir kava, teiraujamasi, ar nieko netrūksta. Tyrimo dalyvė pokalbio pradžioje labai jaudinosi nežinosianti atsakymų į klausimus, išsakė nuogaštavimus, kad kažin ar kažką įdomaus galės papasakoti tyrimo tikslais. Interviu įsibėgėjus tyrimo dalyvės įtampa atsilūgo, jautėsi nuoširdžiai atviras kalbėjimas, dalinimasis patirtimi.

Septintasis interviu truko 17 minučių. Šio pokalbio detalės suderintos asmeniškai, interviu sutartas atlikti tyrimo dalyvės darbo kabinete. Pristačius tyrimo tikslus ir uždavinius bei gavus tyrimo dalyvės sutikimą, pokalbis buvo fiksuojamas diktofonu. Pokalbio pradžioje buvo jaučiamas legvas tyrimo dalyvės susikaustymas, bet interviu eigoje pokalbis darėsi vis laisvesnis.

Analizuojant informaciją, gautą interviu metu, labai svarbus yra garsinio įrašo pavertimas tekstu (transkribavimas), tai yra reikalingas žingsnis, rengiant interviu duomenis analizei. (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 319). Laikantis metodologinių nuostatų, po kiekvieno interviu buvo skiriama laiko garsinio teksto transkribavimui, siekiant įvertinti interviu klausimų kokybę ir juos tobulinti, prieš pateikiant kitoms tyrimo dalyvėms.

Trečiajame etape (2024 vasaris – 2024 balandis) buvo atliktas tyrimo duomenų apdorojimas ir analizė. Šis etapas įgyvendintas transkribuojant ir daug kartų skaitant tekstą, koduojant informaciją, išskiriant kategorijas bei subkategorijas. Po minėtų procedūrų sekė gautų duomenų analizė, išvadų išdėstymas ir rekomendacijų pateikimas. Darbas buvo nuolat peržiūrimas ir tobulinamas.

Tyrimo duomenų analizės metodas. Duomenų analizei atlikti buvo taikomas turinio (*content*) analizės metodas. Šios analizės pagrindinis principas – susisteminti gautus tyrimo duomenis ir bandyti juos suskirstyti į tam tikras kategorijas. Atliekant kokybinę turinio analizę, sistemingai nagrinėjami tekstinių duomenų turiniai, siekiant nustatyti tekstų, prasmių, savybių ar bendrinių temų ryšius ir juos analizuoti pasirinktame tyrimo lauke. (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, p. 57). Kokybinių duomenų analizė yra pagrįsta indukcine logika. Tai reiškia, kad naujų žinių pagrindas yra empiriniai duomenys, o ne iš anksto suformuluotos teorinės koncepcijos. (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 354).

Tyrimo etika. Planuojant ir atliekant tyrimą buvo laikomasi konfidencialumo, anonimiškumo ir privatumo principų. Tyrėjas turi rūpintis tuo, kad tiriamasis, vykstant tyrimui, nepakliūtų į rizikingas situacijas, nepatirtų jokios žalos: psichologinės, materialinės, fizinės, finansinės, socialinės. (Rupšienė, 2007, p. 59). Etikos principų laikymasis yra labai svarbi tyrimo dalis, nes tyrėjas turi jausti atsakomybę už tiriamąjį.

Tyrėjas yra atsakingas už tai, kad būtų apsaugoti visi duomenys, dėl kurių tiriamasis galėtų būti identifiktuotas. Konfidencialumas užtikrinos informacijos apie tyrimo dalyvius ir nagrinėjamą medžiagą apsaugojimą. (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, p. 343). Tiriamiesiems turi būti garantuojamas asmens teisių saugojimas. Darbe konfidencialumo principo buvo laikomasi užtikrinant, kad konfidenciali informacija apie tiriamąjį nebus atskleista, bus laikoma paslapyje. Taip pat koduojant konfidencialią informaciją (pvz.: vardas, pavardė, darbovietė ir kt.) apie tyrimo dalyvį.

Tyrėjas turi užtikrinti tiriamųjų duomenų anonimiškumą, neleisti, kad būtų atskleista jų tapatybė. Šio principo laikomasi koduojant asmeninius informantų duomenis, naudojant slapyvardžius. Pasak Žydžiūnaitės ir Sabaliausko (2017), anonimiškumo principas užtikrina, kad būtų išlaikytas konfidencialumas, kad konfidenciali informacija apie tyrimo dalyvius nebūtų atskleista atsitiktinai ar netyčia. (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, p. 343). Darbe šio principo buvo laikomasi neužduodant

tiriamiesiems klausimų, kurie galėtų atskleisti jų tapatybę, koduojant tyrimo duomenis, tyrimo dalyviams suteikiant užkoduotus slapyvardžius: I1, I2, I3, I4, I5, I6, I7.

Tyrėjas privalo saugoti visą privačią informaciją apie tiriamąjį. Norėdamas platinti bet kokią tokio pobūdžio informaciją, tyrėjas turi gauti duomenų pateikėjo sutikimą. Tyrimo dalyviams esant privačiais asmenimis, jiems pasakojant apie savo gyvenimą, atskleidžiama labai daug asmeniškios informacijos, todėl tyrėjo pareiga yra apsaugoti šį asmenį nuo tapatybės atskleidimo, viešinant tyrimų rezultatus imtis visų priemonių, kad asmuo nebūtų identifikuotas. (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 69). Darbe šio principo buvo laikomasi saugant privačią informaciją apie tiriamuosius, užtikrinant, kad bus imtasi visų priemonių, kad privati asmeninė informacija, tyrėjo gauta tyrimo metu, bus saugoma.

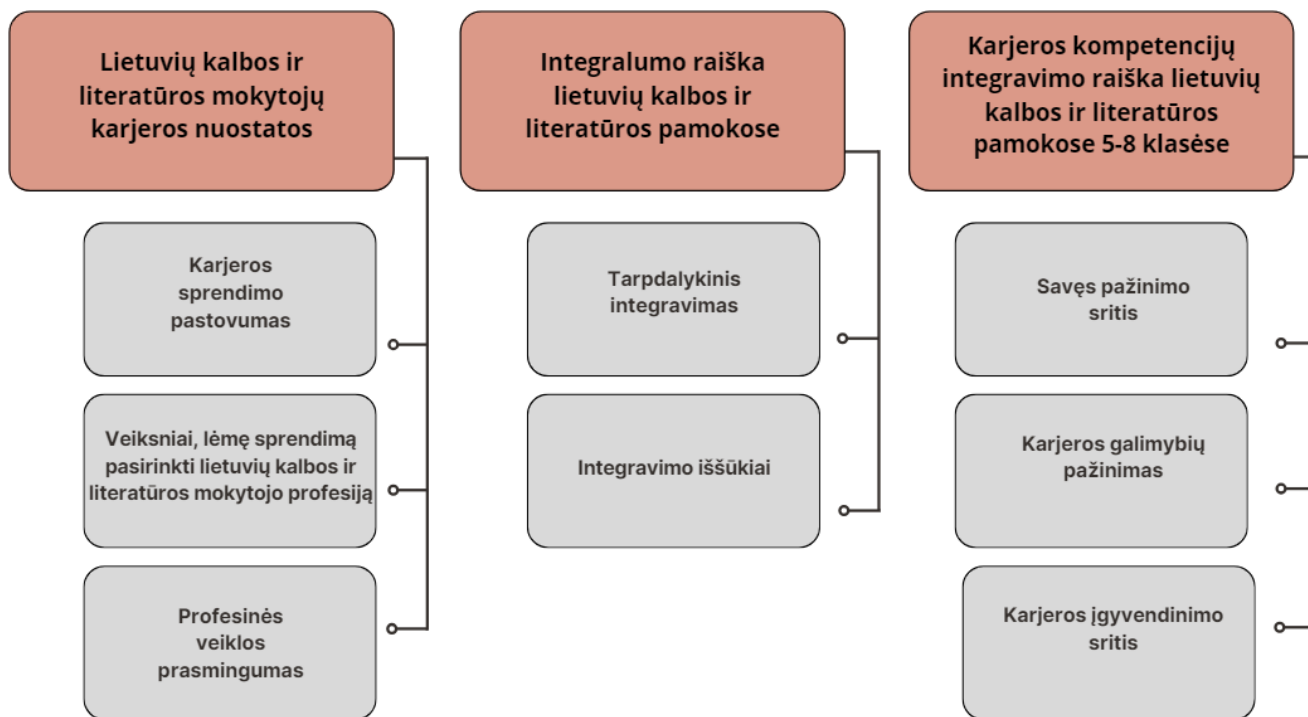
Tyrimo validumas. Rupšienės (2007) teigimu, vienu iš pagrindinių tyrimo požymių yra laikomas validumas. Pasak mokslininkės, validumas yra bene svarbiausias tyrimo kokybės rodiklis, kuo didesnis tyrimo validumas, tuo kokybiškesnis tyrimas. (Rupšienė, 2007, p. 42). Todėl užtikrinti tyrimo validumą tyrėjui yra labai reikšmingas uždavinys. Tyrime, siekiant užtikrinti validumą, buvo sukonstruoti atviri klausimai, suteikiant galimybę tiramiesiems atskleisti savo individualų požiūrį į tiriamą reiškinį, neprimetant tyrėjo supratimo. Taip pat remtasi Rupšienės (2007) rekomendacijomis validumo užtikrinimui: įrodyti, kad tyrimo išvados yra tikslios, pagrįstos, nes rodo realią tiriamą situaciją (įgyvendinama mechaninių įrašymo priemonių naudojimu, tyrimo dalyvių kontrole, tyrėjo tiesioginiu dalyvavimu tiriamojoje veikloje), įrodyti, kad tyrimo metu gauti duomenys yra stabilūs (įgyvendinama apklausiant iš anksto nenustatytą informantų kiekį, siekiant, kad informacija imtų kartotis, taip garantuojant jos patikimumą bei tinkamumą). (Rupšienė, 2007, p. 54-55).

Tyrimo ribotumas. Šis tyrimas skirtas atskleisti karjeros kompetencijų ir bendrųjų kompetencijų ugdymo sąsajas lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse. Ateityje būtų tikslinga iširti karjeros kompetencijų ir bendrųjų kompetencijų ugdymo sąsajas lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 9-12 klasėse.

Tyrimo dalyviai – lietuvių kalbos ir literatūros mokytojai, dirbantys Vilniaus miesto/rajonų mokyklų progimnazinėse klasėse. Plečiant tyrimo lauką, būtų tikslinga atlikti tyrimą su kitų didžiųjų Lietuvos miestų/rajonų mokyklų progimnazinėse klasėse dirbančiais lietuvių kalbos ir literatūros mokytojais.

3.2 Empirinio tyrimo rezultatai

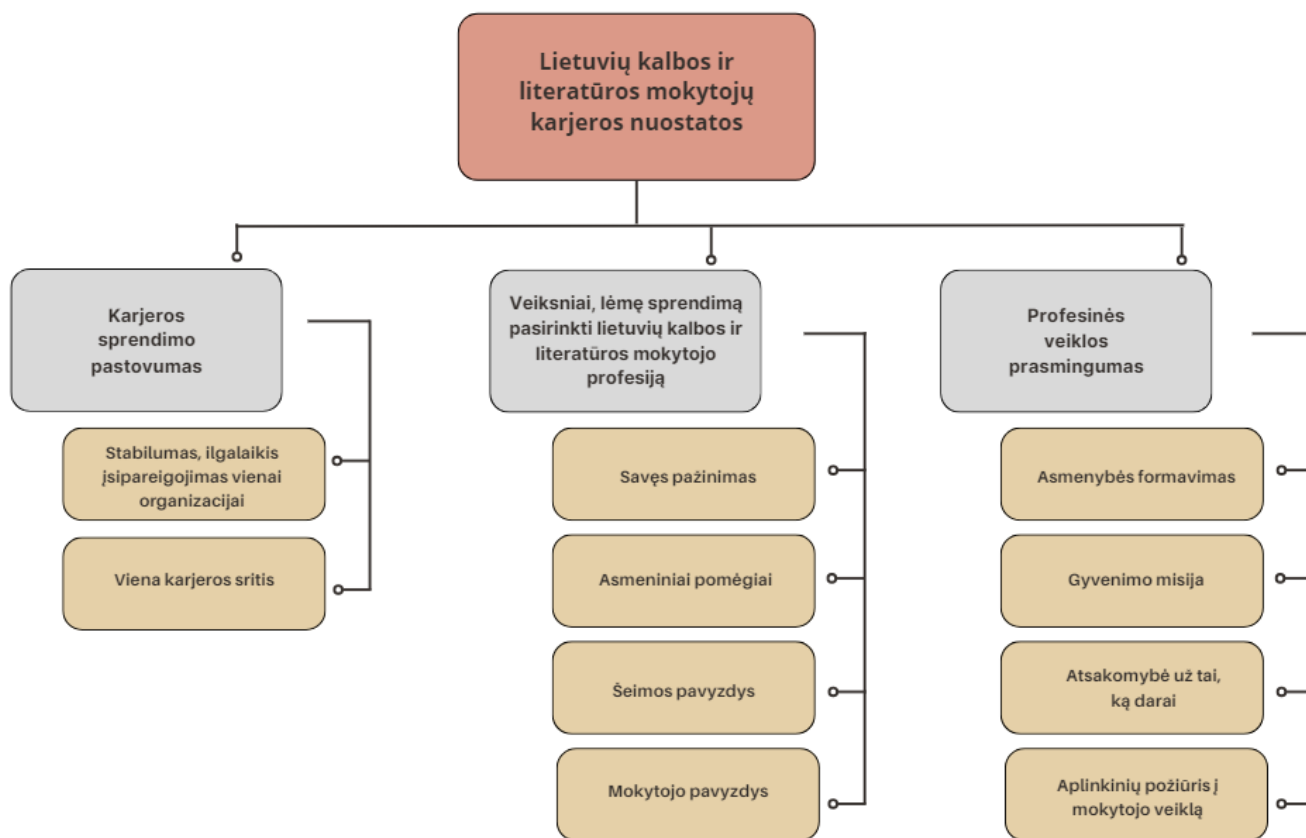
Tyrimo eigoje buvo identifikuotos trys reikšminės duomenų grupės, kurios vėliau išskaidytos į kategorijas bei subkategorijas (žr. 7 pav.). Tolimesniame etape bus išsamiau aptarta tyrimo duomenų analizė, koncentruojant dėmesį į kiekvieną temą atskirai.

7 pav. Tyrimo duomenų teminis išskaidymas (Sudaryta darbo autorės, remiantis tyrimo instrumentu).

3.2.1 Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų karjeros nuostatos

Analizuojant tyrimo duomenis tema „Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų karjeros nuostatos“ buvo detalizuota trimis kategorijomis: (1) karjeros sprendimo pastovumas, (2) veiksniai, lėmę sprendimą pasirinkti lietuvių kalbos ir literatūros mokytojo profesiją, (3) profesinės veiklos prasmingumas. Šios teminės grupės kategorijų ir jų patikslintų subkategorijų vizualizavimas pateiktas 8 paveiksle.

8 pav. Temos „Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų karjeros nuostatos“ skirstymas į kategorijas ir subkategorijas (Sudaryta darbo autorės, remiantis tyrimo instrumentu).

Atliekant tyrimo duomenų analizę atsiskleidžia tokie tradicinei karjeros sampratai būdingi karjeros sprendimo pastovumo aspektai kaip viena karjeros sritis visam gyvenimui bei stabilūs, ilgalaikiai įsipareigojimai vienai organizacijai. Tyrimo dalyvė I1 vienakryptį karjeros sprendimo pasirinkimą akcentuoja kaip tuometiniam laikmečiui būdingą švietimo sistemos elementą: „*Tai aš esu tos kartos, kada mes dar negalėjom, neturėjom tokios galimybės rinktis, stodami rinktis daug dalykų. Mes turėjom labai konkrečiai apsispręsti, ko norim, laikyti stojamuosius egzaminus ir, ir į vieną vietą.*“ (I1) Tyrimo dalyvės I4 ir I5 išreiškia neturėjusios noro keisti pasirinktą karjeros kryptį. Tyrime dalyvavusi I4 akcentuoja pritrūkusi ryžto pulti į kitą profesinę sferą: „*Įdirbį turėjau mokykloj ir aš jau nebe norėjau keisti krypties. Kad iš vienos srities jau daug ką esu pasiekusi, pult į kitą...*“ (I4) Tyrimo dalyvė I5 pabrėžia, kad yra tiesiog nieko kito nebandžiusi: „*Aš kažkaip kito nieko nebandžius, nuo magistrantūros antro kurso, va pradėjau aš dirbti ir iki dabar.*“ (I5)

Tyrime dalyvavusios I4 ir I6 akcentuoja ilgalaikį įsipareigojimą vienai organizacijai, joje stabiliai vystant savo karjerą. Daugiametį atsidavimą vienai įstaigai išreiškia tyrimo dalyvė I6: „*O tada perėjau į*

kitą mokyklą ir šitoj mokykloj jau, jau trisdešimt metų.“(I6) Tyrimo dalyvė I4 taip pat atskleidžia ilgai dirbanti vienoje organizacijoje: *„Baigus universitetą buvau paskirta į X rajono X vidurinę mokyklą, o po to sugrįžau čia. Taip, kad aš labai daug darbų nesu pakeitusi, o šita mokykla, tai yra mano mokykla.*“(I4)

Tyrimo metu išryškėjo esminės priežastys, lėmusios tyrimo dalyvių pasirinkimą tapti lietuvių kalbos ir literatūros mokytojais. Kaip svarbiausius veiksnius pasirenkant karjeros kelią tyrimo dalyvės įvardijo savęs ir savo asmeninių pomėgių pažinimą bei šeimos ir mokiusių mokytojų pavyzdį. Tyrime dalyvavusi I1 atskleidžia besimokydama mokykloje gerai save pažinusi ir suvokusi savo polinkį į humanitarinius dalykus: *„Na aš visą laiką buvau linkus į humanitarinius dalykus, matematika man ne tai, kad nesisekė, bet tai nebuvo, tikslieji mokslai man nebuvo mieli ir aš supratau, kad toj srity na vargu ar aš galėčiau kažko pasiekti ir kad man būtų įdomu.*“(I1)

Savo asmeninių savybių pažinimą tyrimo dalyvė I3 pagrindžia tvirtu žinojimu, kokias studijas rinktis: *„Tai studijų pasirinkimą, ko gero, lėmė tai, kad na domėjausi lietuvių kalba ir literatūra, tai man nebuvo klausimo, kur stoti, žinojau, kad noriu stoti į lietuvių kalbą.*“(I3) Tyrime dalyvavusi I2 dar mokykliniame amžiuje pagalvodavo, kad jos asmeninės savybės tiktų būti pedagoge: *„Besimokydama mokykloj visą laiką pagalvodavau, kad, ko gero, man labai tiktų mokytojos profesija.*“(I2) Tvirtą žinojimą, kuo nori tapti ir tikslingą savo stipriųjų savybių ugdymąsi atskleidžia ir tyrime dalyvavusi I7: *„Turbūt visada norėjau būti mokytoja, kiek save atsimenu. „<...>toje 11-12 klasėj pradėjau lankyti buvusiam pedagoginiam institute, turbūt taip vadinosi, tokius kursus. Atvažiuodavau į universitetą, tiesiog jau savaitgaliais, ten vykdavo paskaitos<...>.*“(I7)

Analizuojant tyrimo duomenis pastebėta ir asmeninių pomėgių įtaka tyrimo dalyvėms priimant karjeros sprendimus. Tyrime dalyvavusi I1 pabrėžia nuo mažų dienų mėgusi skaityti ir kad tai jai teikdavo malonumą: *„Visą gyvenimą mėgau skaityti, nuo penkerių, kokių ketverių, kai išmokau, kai pažinau raides, na tai visą laiką skaičiau savo malonumui.*“(I1) Tyrimo dalyvė I3 atskleidžia pati išbandžiusi kūrybinį kelią: *„<...>pati šiek tiek bandžiau kurti eilėraščius, poeziją, buvau apdovanota jaunųjų literatų konkurse.*“(I3) Apie savo kūrybinius bandymus, dalyvavimą konkursuose bei jų svarbą užsimena ir tyrime dalyvavusi I6: *„Turėjau rekomendacijų, dalyvaudavau konkursuose, ir skaitovų, ir kūrybinių darbų, ir vietų prizinių laimėjus esu <...>. Tai ir kiek atsimenu, kažkokios rekomendacijos būdavo švietimo skyriaus, rekomendacija, kuri kažkaip pridėdavo balų už tuos mano konkursus.*“(I6)

Tyrimo dalyvės I2 ir I4 atskleidžia, kad jų asmeniniai pomėgiai reikšdavosi net ir vaikystės žaidimų forma. Šiltu prisiminimu pasidalinusi tyrimo dalyvė I4 pasakoja dažnai žaidimuose buvusi mokytoja: *„Nuo vaikystės kiek pamenu žaidžiau, mokytoja buvau<...>“(I4) Tyrime dalyvavusi I2 su*

šypsena pabrėžia ne tik vaikystėje žaidusi mokytoją, bet ir turėjusi mokinį: <...>*labai man patikdavo žaisti mokytoją. Aš turiu penkeriais metais jaunesnį brolių, tai jis būdavo mano mokinys.*“ (I2)

Tyrimo metu išryškėjo šeimos narių pavyzdžio svarba tyrimo dalyvėms priimant karjeros sprendimus. Tyrimo dalyvė I5 savo karjeros kelio pasirinkimą akcentuoja kaip genetiškai užkoduotą: „*Aš galvoju čia jau tam tikra prasme, jau genetiškai, nes mano senelis jau buvo žurnalistas, žodžiu, jau literatūrą mokė <...>. Tada mano mama, mano mama baigusi pedagoginiam irgi lietuvių kalbą ir literatūrą.*“ (I5) Savo mamos mokytojos pavyzdį turėjusi ir pedagoginio darbo procesą puikiai iš šalies pažinusi atskleidžia ir I2: „*Mano mama mokytoja ir turėjau pavyzdį, žiūrėjau, kaip ji ruošdavosi pamokoms. Tai aš stebėdavau, pasikalbėdavom su mama.*“ (I2) Gausų būrį lietuvių kalbos mokytojų artimųjų rate turėjusi akcentuoja ir tyrimo dalyvė I1: „*Šiaip mano mama buvo lietuvių kalbos mokytoja, mano dvi pusseserės – lietuvių kalbos mokytojos. <...>matyt, ir tai įtakojo kažkiek.*“ (I1)

Apsisprendimą tapti lietuvių kalbos ir literatūros mokytojomis tyrimo dalyvės įtakojo ne tik šeimos narių, bet ir jas mokiusių bei nemenką įspaudą gyvenime palikusių mokytojų pavyzdys. Tyrime dalyvavusi I5 pabrėžia, kad jos lietuvių kalbos mokytoja buvusi ne tik profesinio, bet ir asmeninio gyvenimo pavyzdys: „*Tai šiaip aš turėjau savo mokytoją, auklėtoją nuo penktos klasės, jau amžiną atilsį, nu jinai lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja. <...> ir man jinai buvo ir kaip žmogaus pavyzdys, ir kaip mokytojo pavyzdys.*“ (I5) Tyrimo dalyvė I7 akcentuoja savo mokytoją turėjus bene didžiausią įtaką jos karjeros kelio pasirinkimui: „*<...> ir turbūt padarė didžiausią įtaką lietuvių kalbos mokytoja, kuri mane mokė.*“ (I7)

Tyrimo dalyvės I3 ir I4 atskleidžia ypatingą savo mokytojų sugebėjimą pastebėti mokinių gabumus ir juos puoselėti bei skatinti tobulėti. Tyrime dalyvavusi I3 akcentuoja iš mokytojos gautą pagyrimą kaip domėjimosi lietuvių kalbos ir literatūros dalyku paskatinimą: „*Paskui kažkaip pradėjau pati kažką bandyt, pagyrė mokytoja, tai šitaip, ko gero ir prasidėjo tas domėjimasis.*“ (I3) Tyrimo dalyvė I4 atskleidžia dėka savo mokytojos turėjusi netgi praktinę galimybę išbandyti save lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos pozicijoje: „*<...> ir aš prisimenu, dar mokykloje lietuvių kalbos mokytoja sakydavo: „na, tai dabar pravesk pamoką“, man labai patikdavo. Leisdavo, taip ir pravesdavau pamoką.*“ (I4)

Nagrinęjant tyrimo metu gautus duomenis išryškėjo tyrimo dalyvių požiūris į savo profesinį kelią kaip į didžiulę prasmę turinčią veiklą. Tyrimo dalyvės atskleidžia jaučiančios didžiulę atsakomybę už tai, ką daro ir savo profesiją vadina gyvenimo misija, nes ugdydamos savo mokinius jos svariai prisideda formuojant jų asmenybę. Tyrime dalyvavusi I5 ypatingai akcentuoja ne tik mokanti savo mokinius dalykinių aspektų, bet ir ugdanti jų vertybes: <...> *mes pirmiausia ne tik mokom ten tos kalbos, ne tik*

taisyklingai rašyti, kalbėti ar ten skaityti kūrinį, bet labai tas vertybinis ugdymas yra <...>. Nu vat kartais matai, kad tu gali savo pasaulėžiūrą kažkaip tai perteikti, kažkaip taip paveikti tą jauną žmogų, ta tiesiogine prasme, tiek pilietinio ugdymo prasme, tiek nu nežinau, tiek krikščioniškų vertybių <...>“(I5) Apie visuminį, ne tik į dalyko mokymą orientuotą, ugdymą kalba ir I7: „<...>nes man atrodo, kad tu kartu labai daug dalykų ug dai, ir tuos pačius patriotiškus jausmus vaiko, turbūt yra ir to mokėjimo bendrauti.“(I7)

Tyrimo dalyvė I5 taip pat akcentuoja, kad lietuvių kalbos ir literatūros dalyko pamokos ypatingai prisideda formuojant mokinių pasaulėžiūrą, plečia jų kultūrinį išprusimą: „*Nu turbūt, kad toks yra tikslas, kad nu, kaip sakyti, ugdyti žmogų, kuris turėtų truputį nu tokį platesnį pasaulio suvokimą, platesnį kultūrinį kontekstą, nu galbūt jisai tikrai mokykloj išvis į tą spektaklį nueis<...>“(I5) Dar ši tyrimo dalyvė pabrėžia literatūrinio ugdymo galią ruošti mokinius susidurti su įvairiais sunkumais, gebėti megzti tinkamą santykį su artimiausia aplinka ir net su savimi: <...> *kad nu tas toks vertybinis ugdymas ir santykiuose su kitais, su šeima, su savim ir nu vat ten tikrai susiduria labai... daug yra literatūros kūrinį, kur pavaizduojamos kažkokios situacijos, kur žmogus atsiduria sudėtingose situacijose ar ten kažkokie sunkumai<...>“(I5)**

Apie nuolatinį santykio mezgimą ir jo svarbą mokinio asmenybei kalba ir tyrimo dalyvė I6, pabrėždama kiekvieno mokinio individualumą: „<...> *kaip svarbu matyti mokinį, ne mokinius, aš per pamoką bent akimis noriu pagaut kontaktą, nes nu, kad pasijustų tas vaikas ne niekas, nu vat man tai yra labai svarbu.“(I6) Tyrimo dalyvė I1 nuoširdžiai pasidalina savo džiaugsmu tiesiog stebėti jauno žmogaus augimą: „Tiesiog yra smagu būti su jaunais žmonėmis ir matyti, kaip jie auga, formuojasi ir išeina į gyvenimą.“(I1)*

Savo profesinę veiklą tyrime dalyvavusi I5 įvardija kaip prasmingą gyvenimo misiją: „*Tam tikra prasme, kaip žinai, kaip tik kokia nu, kaip misija kažkokia ir yra, kad nu būna tokių momentų, tokių labai prasmingų, kai tu pajunti savo darbo prasmę<...>.“(I5) Tyrimo dalyvė I6 akcentuoja kiekvieno žodžio, kurį perduoda mokytojas, svarbą bei jo poveikio reikšmingumą mokinio ateičiai: „*Kiekvienas, atrodo, kaip gali keisti, kaip svarbu kiekvienas tavo pasakytas žodis, sakinys.“(I6) Na o tyrimo dalyvė I7 lituanisto veiklą mokykloje apskritai pabrėžia kaip labai įvairiapusę ir traukiančią mokinius: „<...>dažnai, kai ir dirbau, tai lituanistas turi krūvį ne tik dalyko pamokų, dažnai yra labai dar daug darbų (renginiai, įvairūs būreliai), kur jis irgi tiesiog traukia vaikus tuo savo buvimu toj mokykloj.“(I7)**

Analizuojant tyrimo duomenis išryškėjo tyrimo dalyvių jaučiama didžiulė atsakomybė atliekant savo profesinę veiklą. Tyrimo dalyvavusi I4 savo darbinėje veikloje nešamą atsakomybę netgi prilygina sunkiai naštai: „*Jaučiuosi aš gerai, bet visą laiką tokia atsakomybė, atsakomybė didžiulė, didžiulė*

našta. “(I4) Apie lietuvių kalbos ir literatūros mokytojo profesijos keliamus iššūkius ir sunkumus kalba ir tyrimo dalyvė I3: „<...>atsakomybės iš tiesų daug ir labai gal sunku šiais laikais, kadangi na švietimas nėra kažkokia atskira visuomenės dalis ir čia gali kelti idealius kažkokius tikslus, tačiau viskas yra taip, kaip ir visoje visuomenėje. <...> nu sunkiau dirbti daugeliu atvejų, <...> na ir turi būti išsilavinęs, ir turi būti įdomus ir įvairiapusis.“(I3) Tyrime dalyvavusi I6 atskleidė ypatingai savo pedagoginio darbo pirmaisiais metais jautusi atsakomybę labai kruopščiai ruoštis pamokoms: „Gal tas pasijuto, gal kai kurie įvertino, kad nu nėra paviršutinis kalbėjimas, bet tai buvo, sakau, pirmieji kokie 5 metai, buvo juodo tokio darbo, aš nežinau, kažkokios atsakomybės. Iš tikrųjų ruošiausi pamokoms labai daug <...>, nes man atrodė, na tarkim, kažkoks naujas rašytojas, naujas pagal programą, ir man atrodė, kad aš iš visų šaltinių turiu apie tą rašytoją sužinoti <...>, pas mane krūvos tos medžiagos, kad kartais, kad pasakytum vieną sakinį.“(I6)

Atliekant tyrimo duomenų analizę atsiskleidė tyrimo dalyvių jaučiamas aplinkinių požiūris į mokytojo veiklą. Tyrime dalyvavusi I4 teigia jaučianti aplinkinių pagarbą ir tai sieja su jos mokinių aukštais pasiekimais: „Iš aplinkinių, iš bendruomenės, tai... kiek jau buvusių mokinių ir tėvų, ir tų mokinių jau vaikai atėję, nu tai nepasakyčiau, jaučiu pagarbą, jaučiu. Kai dvyliktokai gerai išlaiko egzaminus, gerais rezultatais, va čia jau mano kokybė. Va čia jau mokytojai įvertinimas, va šitas dalykas.“(I4) Tyrimo dalyvė I6 pasakoja susidurianti su mokinių tėvais, kuriems svarbiausia mokytojo kvalifikacinė kategorija, o ne reali patirtis: „Aš prisimenu, buvo atvirų durų dienos ir kai ateina su vaikučiais (ten būsimi penktokai) ir vienas tėvelis manęs klausia: kokia jūsų kvalifikacinė kategorija? Aš jam atsakiau Šekspyro žodžiais: jeigu vadinsim rožę kitu vardu, ar ji kvėpės mažiau? Tai nustebo.“(I6)

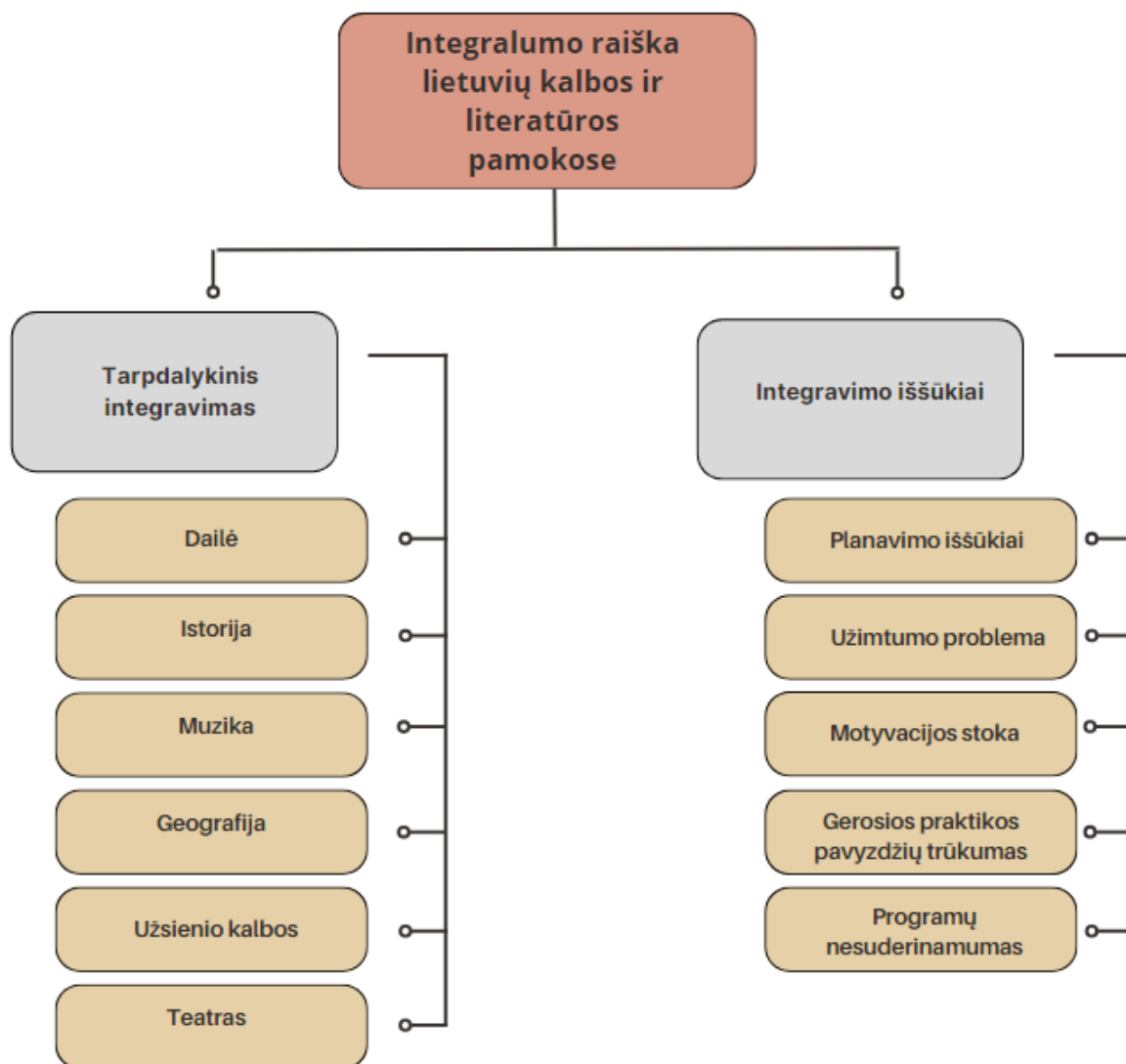
Dviprasmišką visuomenės požiūrį į mokytoją atskleidžia tyrimo dalyvė I5, teigdama kartais besijaučianti neįvertinta visuomenės dėl savo profesinės veiklos, bet kartais, ypatingai iš mokinių tėvų, tikrai jaučianti atitinkamą, mokytojo darbą vertinantį, dėmesį: „Visuomenės tas santykis į mokytoją tai toks nu dviprasmiškas yra <...> arba metai iš metų tą patį mokai, nieko čia tokio nedirbi, tas pats per tą patį jau čia, mintinai viską žinai. Bet šiaip, pavyzdžiui, va kaip mokykloj, kaip sakykim, su tėvais bendraujant, tai vis tiek, nu jau ten į tų pagrindinių dalykų mokytojus vis tiek jau labiausiai kreipia dėmesio, labiausiai nu jau ten tie dalykai svarbūs atrodo iš tėvų pusės“(I5) Ši tyrimo dalyvė taip pat akcentuoja ir mokytojo nuvertinimą šalies valdžios lygmeniu: „<...> net man vyras sako: „nu tai ką tu čia, tai kiek tu čia dirbi, žinai už tokį atlyginimą?“ Tai kai pagalvoji, tas atlyginimas neatitinka to darbo, kiek tu skiri.“(I5)

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad tyrimo dalyvių karjeros sprendimai paremti stabilumu ir ilgalaikiais įsipareigojimais vienai įstaigai. Reikšmingiausią įtaką renkantis lietuvių kalbos ir literatūros

mokytojo profesinį kelią tyrimo dalyvėms turėjo savęs pažinimas, asmeninių pomėgių realizavimas bei artimiausios aplinkos pavyzdžiai. Tyrime dalyvavusios lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos savo profesinėje veikloje išvelgia ypatingą prasmę bei teigia nešančios didžiulę atsakomybę už jauno žmogaus asmenybės formavimą, bet kartais jaučiasi nuvertinamos visuomenės.

3.2.2 Integralumo raiška lietuvių kalbos ir literatūros pamokose

Nagrinėjant tyrime gautus duomenis tema „Integralumo raiška lietuvių kalbos ir literatūros pamokose“ buvo fragmentuota dviem kategorijomis: (1) tarpdalykinis integravimas, (2) integravimo iššūkiai. Šios teminės grupės kategorijų ir jų subkategorijų vaizdinė išraiška pateikta 9 paveiksle.

9 pav. Temos „Integralumo raiška lietuvių kalbos ir literatūros pamokose“ skirstymas į kategorijas ir subkategorijas (Sudaryta darbo autorės, remiantis tyrimo instrumentu).

Tyrimo metu išryškėjo, kad lietuvių kalbos ir literatūros pamokose, norint giliau perteikti mokomąsias temas, dažniausiai renkamas tarpdalykinis integravimas. Tyrimo dalyvės I4 ir I6 atkleidžia savo dalyką dažnai integruojančios su daile. I6 iliustravimą pamokose naudoja kaip vaizdinę literatūros kūrybą išraišką: „<...> labai mėgstu duoti iliustruoti, tarkim Mačernį su septintokais ėjom, kaip nu pasirenka sonetą ir iliustruoja <...>.“(I6) Tyrime dalyvavusi I4 akcentuoja tiesiog skatinanti mokinius kuriamomis iliustracijomis papildyti skaitytus kūrybinius: „aš paprašau iliustracijų įvairių iš skaitytų kūrybinių ir septintoj-aštuntoj klasėj jie labai gražiai piešia.“(I4)

Su istorijos mokomuoju dalyku savo pamokas integruoja tyrimo dalyvės I6, I3, I2 ir I5. Tyrime dalyvavusi I5 teigia istoriniams kontekstams skirianti daug dėmesio: „Labai daug dėmesio skiriu istoriniams kontekstams, jeigu tai nu tikslingai tinka prie tos literatūros.“(I5) Be istorijos dalyko savo pamokose pabrėžia neapsieinanti ir tyrimo dalyvė I2: „Istorijos dalykas, tai beveik kiekvienoj pamokoj niekaip neapsieisime mes be laikotarpio aptarimo, ar ne, kas vyko, kodėl vyko, kokios aplinkybės turėjo įtakos vieniems ar kitiems dalykams.“(I2) Per istorinius aspektus literatūros pamokose atsirandančią galimybę pilietiškumo ugdymui kalba tyrime dalyvavusi I3: „Tai čia mes apie istorinę atmintį kalbėsime, tai, be abejo, čia pilietiškumui labai daug yra galimybių ir skaitant Krėvės „Milžinkapį“, tarkime „Trakų pilį“ Maironio <...>“(I3) Na o štai tyrimo dalyvė I6 akcentuoja skatinanti mokinius istorinių žinių supratimą pademonstruoti dalyvaujant konkursuose: „<...>nemažai mokinių skatinau dalyvauti, Mažylis tokį skelbia, vasario 16-osios proga, tai daug mano vaikų dalyvavo, irgi kūrė arba esė, arba eilėraščius.“(I6)

Muzika taip pat vienas iš gana dažnai integruojamų dalykų lietuvių kalbos ir literatūros pamokose. Tyrimo dalyvė I6 atkleidžia per muziką pamokose prakalbinanti savo mokinius: „<...>su muzika irgi nuolatine integracija, buvo dainelė apie užtrauktuką ir klausėm ten Aktorių trio, nu tai buvo tiesiog, ir ta muzika, visi jie dainavo ir paskui taip atsivėrė kalbėt.“(I6) Tyrime dalyvavusi I3 dalinasi muziką pasitelkianti pamokų pagyvinimui: „<...>nemažai, aišku, tenka su muzika, tai čia, be abejo, ir tautosaką dėstant, ir pavyzdžiui, poeziją, kartais tekstai yra dainuojami.“(I3) Tyrimo dalyvė I3 atvirauja netgi pati dainuojanti su savo ugdytiniais: „<...>integruoju ir muziką, nes pati dainuoju ir jeigu, sakykime, tema susijusi su, sakykime, dainuojamąja tautosaka, tai kaip dainuojamoji tautosaka be dainavimo, tai tada ir aš dainuoju, ir mokiniai dainuoja, ir klausome įrašus.“(I2)

Tyrime dalyvavusios lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos geografiją įvardija kaip itin dėkingą integracijai dalyką. I6 pasakoja apie projektus kaip integracijos išraišką: „<...>darėm gi su geografija integraciją, didžiulę tą <...>Tai buvo Vilniaus 700-osioms metinėms „Vilnius ir rašytojai“. Konkrečiai ėmiau, ką jau 5-8 mokosi, tai Stanevičiaus, Daukanto, Mickevičiaus tos vietos. <...> Komanda mano

aštuntokų ieškojo Vilniuj tų vietų, konkrečiai fotografavo, rinko medžiagą <...>. Jie paskui padarė interaktyvius žemėlapius.“ (I6) Tyrimo dalyvės kalba apie lietuvių kalbos ir literatūros bei geografijos dalykų integraciją nagrinėjant kelionių literatūrą. Su septintos klasės mokiniais kelionių literatūrą nagrinėja ir su geografinėmis žiniomis sieja tyrime dalyvavusi I1: „Septintoje klasėje vienas iš skyrių yra kelionių magija ir mokiniai skaito įvairiausių rašytojų tekstus, publicistinius tekstus apie keliones, apie patirtis kelionių, savo patirtis pasakoja<...>“(I1) I3 atskleidžia apie keliones su savo ugdytiniais kalbanti aštuntoje klasėje: „Na žodžiu, labai daug kas priklauso nuo kūrinių, tarkim, kelionių, kokio nors keliautojo, mes čia kai tyrinėjam, skaitom su aštuntokais apie keliones.“(I3) Geografijos dalyką integruojanti literatūros pamokose, kalbant apie keliones, teigia ir I5: „<...>sakykime, imame kažkokį kūrinių, integruojam su geografijos mokytoja, ten kokią kelionių literatūrą.“(I5)

Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos savo dalyką integruoja ir su užsienio kalbomis. Tyrimo dalyvė I3 atskleidžia randanti integracijos galimybių su anglų kalba: „7 klasės vadovėlyje nagrinėjant įvardžius, tai ten labai daug pateikta anglišių tekstų ir reikia... vertiname vertimus į lietuvių kalbą, ar gerai išversta, ar ne per daug vartojamas anglų kalbos papročiu įvardis AŠ.“(I3) I4 pasakoja dalyvavusi organizuojant integruotą netradicinę lietuvių ir lenkų kalbų pamoką: „<...> lenkų kalbos mokytoja ir aš vežam vaikus į Adomo Mickevičiaus muziejų, po to skaito lenkų kalba, lietuvių kalba<...>“(I4) Tyrimo dalyvė I1 prisimena mokiusi rašyti laišką su rusų kalba integruotoje pamokoje: „Na yra tekę dalyvauti, dirbti ir daryti kartu su užsienio kalbos, ten buvo su rusų kalbos mokytoja. Mokėmės rašyti laišką. Na ir vėlgi tai buvo lietuvių kalbos, rusų kalbos panašumai ir skirtumai.“(I1)

Tyrimo metu išryškėjo tyrime dalyvavusių mokytojų naudojama integracija pasitelkiant teatrą. Tyrimo dalyvė I5 atskleidžia dažnai su mokiniais keliaujanti į teatrą, siekiant gilesnio literatūros kūrinio pajautimo: „Jeigu yra galimybė, tai mes šiaip dažnai einame į spektaklius. Žiūriu, jeigu yra pagal knygą, dažniausiai, arba kažkoks susijęs kontekstas <...>, kai buvo aštuntokai, tai ir į „Riešutų duoną“ėjom.“(I5) Pati teatro studiją mokiniams subūrusi ir taip jų saviraišką skatinusi pasakoja tyrime dalyvavusi I2: „<...>subūriau mokinius į studiją, tą studiją pavadinome „Nenuoramomis“, na ir ilgus metus aš ne tik lietuvių kalbą ir literatūrą dėščiau <...>. Kiekvienais metais pastatydavome spektaklį, pasirodydavome.“(I2)

Nepaisant vykdomos integracinės veiklos, tyrimo dalyvės atskleidžia patiriančios ir nemažai iššūkių norėdamos integruoti kitus dalykus į savo pamokas. Tyrime dalyvavusios I2, I4 ir I7 išskiria planavimo iššūkius. I2 užsimena apie organizacinius sunkumus: „<...> tai tokių pamokų iš tiesų nėra labai daug, nes sudėtinga jas organizuoti, sudėtinga planuoti, suderinti.“(I2) Tvarkaraščių nesuderinamumą akcentuoja tyrimo dalyvė I4: „<...> nu kartais būna labai tvarkaraščius suderinti

sunku. “(I4) I7 pabrėžia kai kurių mokytojų nenorą skirti tam laiko: „<...> tai yra planavimo klausimas ar nenoras tai daryti ir tam skirti daug laiko.“(I7)

Tyrimo dalyvavusios mokytojos teigia susiduriančios ir su užimtumo problema. I5 dalykų integravimą įvardija kaip labai daug laiko ir pastangų reikalaujantį procesą: „<...> bet tas iš tikrųjų reikalauja daug, daug laiko ir pastangų, kai nėra iš anksto parengta kažkokia programa, tu turi sugalvoti, kokių aspektu integruoti, kaip, ką ir kad tai būtų tikslinga, ne šiaip integracija dėl integracijos.“(I5) Apie laiko trūkumą integruotų pamokų planavimui užsimena ir I4: „Bet jau čia daugiau reikalauja to tokio susiderinimo, to laiko ir panašiai.“(I4) Tyrimo dalyvė I1 pabrėžia, kad integruotų pamokų įterpimas į ugdymo procesą gali trukdyti laiku išėiti privalomą programą: „<...> pirmas dalykas tai yra laikas, kadangi programos, jos yra pakankamai sudėtingos ir sustoti ties, vienam kažkokiam taške, reiškia kitoje vietoje kitas temas jau paskubinti, spėti ir panašiai.“(I1)

Tyrimo dalyvės motyvacijos stoką įvardija kaip dar vieną integracijos kliuvinį. Apie vidinės motyvacijos svarbą kalba I1: „<...> reikia ir pačiam kartais su savim susitarti, kad skirsiu tam laiko, rasiu tam laiko.“(I1) Tyrimo dalyvė I7 taip pat akcentuoja vidinio noro ir motyvacijos savyje atradimo reikšmę: „Tai tiesiog reikia surasti tos motyvacijos, noro, sudėlioti, visiems susitarti, kad būtų galima tai įgyvendinti.“(I7)

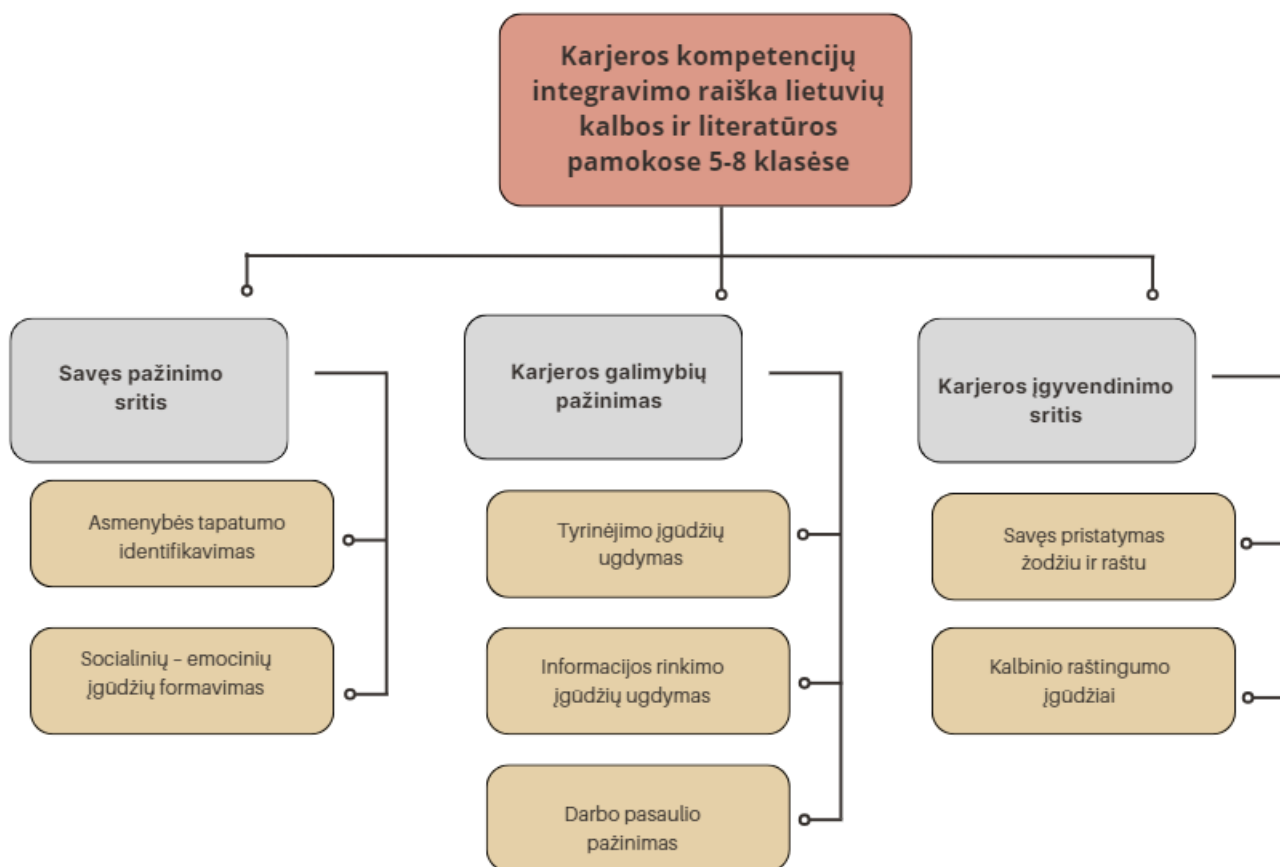
Gerosios praktikos pavyzdžių trūkumas tyrime dalyvavusių lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų taip pat įvardijamas kaip integracijai trukdantis veiksnys. Daugiau gerų integruotų pamokų pavyzdžių norinti pamatyti akcentuoja tyrimo dalyvė I3: „Gal pirmiausia sakytčiau, kad pavyzdžio nebuvimas. Aš nesu mačiusi integruotos, ne, gal esu vieną dailės pamoką integruotą su kažkuo mačiusi, bet šiaip, nu nepakankamai, kad aš susidaryčiau nuomonę, kaip ta integruota pamoka turi vykti. <...> Aš norėčiau gerų pavyzdžių matyti tos integruotos pamokos.“(I3) I6 pasigenda konkrečių gairių pamokų integravimui: „<...> gal konkrečiai kokių gairių reikėtų, tiesą sakant, kaip konkrečiai integruoti, va, ką galėtum per konkrečias temų skiltis. Kokia galima integracija apie ką nors, va tokius prisilietimus gal to.“(I6)

Tyrimo dalyvės taip pat atskleidžia pasigendančios ugdymo programų suderinamumo mokomųjų dalykų turinyje. Jos teigia susiduriančios su dideliais iššūkiais, norėdamos rasti temines sąsajas integracijai. Šią problemą kaip esminę iškelia I5: „<...> nu pagal dabartines programas ir jų nesuderinimo tarpusavy labai sunku įgyvendinti. <...> Tai va dabar naujos programos, bet jos kiekviena vis tiek eina sau ir visai nederinta tenai yra.“(I5) Tyrimo dalyvavusi I2 programų nesuderinamumą taip pat laiko didžiule kliūtimi tarpdalykinei integracijai: „<...> tas suderinamumas ir programos galbūt irgi kliūtis kartais būna <...>, vis tiek tai, tai yra iššūkis.“(I2)

Taigi tyrimo metu išryškėjo, kad lietuvių kalbos ir literatūros dalykas yra gana integralus, o dažniausiai šio mokomojo dalyko pamokose yra naudojama tarpdalykinė integracija. Įprastai integruojama su dailės, istorijos, muzikos, geografijos, užsienio kalbų bei teatro dalykais. Tyrime dalyvavusios lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko pedagogės atskleidė susiduriančios su nemenkais integravimo iššūkiais. Didžiausiomis integravimo kliūtimis įvardijamos tiek vidinės (motyvacijos stoka, vidinis nenoras veikti), tiek išorinės (planavimo bei užimtumo iššūkiai, gerų praktinių pavyzdžių bei programų suderinamumo trūkumas) kliūtys.

3.2.3 Karjeros kompetencijų integravimo raiška lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse

Tyrimo duomenų analizės metu išryškėjusi tema „Karjeros kompetencijų integravimo raiška lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse“ segmentuota trimis kategorijomis: (1) savęs pažinimo sritis, (2) karjeros galimybių pažinimo sritis ir (3) karjeros įgyvendinimo sritis. Toks teminės grupės kategorijų įvardijimas, kuris sutampa su trimis iš keturių karjeros kompetencijų sričių pavadinimais, pasirinktas ne atsitiktinai. Taip pavadinant kategorijas siekiama atskleisti karjeros kompetencijų ugdymo raišką per bendrųjų kompetencijų ugdymą. Teminės grupės kategorijų ir jų subkategorijų grafinis atvaizdavimas pateikiamas 10 paveiksle.

10 pav. Temos „Karjeros kompetencijų integravimo raiška lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse“ skirstymas į kategorijas ir subkategorijas (Sudaryta darbo autorės, remiantis tyrimo instrumentu).

Analizuojant tyrimo duomenis atsiskleidė karjeros ir bendrųjų kompetencijų sąsaja lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse, atradus bendrųjų kompetencijų tiesioginius ryšius ugdant mokinius karjerai reikalingų kompetencijų. Kaip vieną svarbiausių karjeros kompetencijų ugdymo aspektų tyrimo dalyvės įvardija savęs pažinimą. Tyrime dalyvavusi I5 akcentuoja mokinių gebėjimo identifikuoti savo stipriąsias ir silpnąsias puses svarbą: „*Karjeros ugdymui labai svarbu, kad vaikui tiesiog pažinti save, suprasti, kas jis yra, ko jis nori iš gyvenimo, nu kokios jo ten stipriosios pusės, silpnosios, sakykim, tiesiog savęs pažinimas yra labai svarbus nu tai ateičiai, savo karjeros numatymui <...> va literatūros ypatingai mokymas yra labai dėkingas pažinti save kaip žmogų, pažinti, kiek aš esu jautrus, kiek aš esu empatiškas, kiek aš kūrybiškas.*“ (I5) Tyrimo dalyvė I1 pabrėžia skaitymo suteikiamą galimybę identifikuoti savo asmenybės tapatumą: „*<...>mano galva, tai yra na žmogaus savęs pažinimas, savivoka, na ir, kaip čia pasakius, savęs pažinimas toks tikslingas, kad rastum savo vietą gyvenime, kur tu gali na save realizuoti, kur tu gali dirbti, kurti <...>. Galų gale, knygu, literatūros,*

skaitymas, na jis labai padeda išsigryninti, koks tu esi, kas tau patinka, kas tave traukia, kokių tu savybių turi, kam tu pritari <...>. (II) Literatūros pagalbą mokiniams geriau pažinti save ir ugdytis vertybines nuostatas akcentuoja I6: „<...> savęs pažinimui tai padeda literatūra: analizuojame veikėjus, jų savybes ir galų gale kad ir per pasakas, čia gi lobiai – pasakos. Kas herojus tas pasakų? Netgi su penktokais galime kalbėti, kad pagal tą modelį, ką jis gauna, kokias užduotis įvykdo, kaip įvykdo ir kas iš to jam. Tai labai svarbu atsakingumas, žodžio laikymasis.“ (I6) Tyrimo dalyvės I3 manymu, literatūra mokiniams padeda pažinti ne tik save, bet ir aplinkinį pasaulį: „<...> juk per literatūrą pažįsta mokiny ir save geriau, literatūra suteikia ir įvairių žinių apie aplinkinį pasaulį.“ (I3)

Socialiniai-emociniai įgūdžiai turi ypatingą reikšmę siekiant darnaus santykio tiek su savimi, tiek su aplinkiniu pasauliu. Pažinti savo emocijas, gebėti jas valdyti bei tinkamai išreikšti socialiai bendraujant, yra iš esmės vienas svarbiausių gyvenimui ir sklandžiai asmens karjerai įgūdžių. Tyrimo dalyvė I6 atskleidžia per savo dalyko pamokas ugdanti mokinių socialinius ir emocinius įgūdžius: „Gruodį buvom Čiurlionio namuose. Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė, Čiurlionis, tą jų istoriją ten visą pateikė teatralizuotai. Tai irgi kaip nepasiduoti, toks gyvenimas sunkus, tai mokiniam irgi, manau, palietė kiekvieną, tikrai jautri ta istorija tokia, kad esant ir sunkumams galima labai daug padaryti.“ (I6) Lietuvių kalbos ir literatūros mokomąjį dalyką kaip dėkingą nuolat kalbėti apie sąmoningumą bei pilietiškumą įvardija tyrime dalyvavusi I5: „<...> čia irgi nu dėkingas pats dalykas visą laiką kalbėti apie nu irgi sąmoningumą, kad aš nu vis tiek turiu būti sąmoningas, ten sąmoningas žmogus, sąmoningas pilietis. (I5) Tyrimo dalyvė I7 pabrėžia išskirtinę empatijos svarbą: „Nežinau, turbūt tarp kompetencijų nėra empatija įrašyta, bet man čia be galo svarbus yra dalykas“ (I7) Empatija neatsiejama nuo socialinių-emocinių mokinių įgūdžių. Ši tyrimo dalyvė taip pat akcentuoja ne tik sąmoningumo bei atsakomybės jausmo ugdymą, bet ir kritinio mąstymo bei problemų sprendimo įgūdžių svarbą: „<...> tiesiog turbūt labai svarbu būti ir sąmoningu, ir atsakingu, ir kritiškai mąstyti, spręsti problemas.“ (I7)

Tyrime dalyvavusios lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos atskleidžia tyrinėjimo bei informacijos rinkimo įgūdžių svarbą siekiant pažinti karjeros galimybes. Ugdant tyrinėjimo įgūdžius, skatinamas mokinių kūrybiškumas. Tyrimo dalyvė I6 pasidalina savo ugdytinių kūrybiškumą skatinanti tyrinėjimo įgūdžius ugdančiomis užduotimis: „Aš kartais darau tokių, internete labiau daug yra nuotraukų, Magret gal fotografija, bijau pavardę suklyst, ir aš tokius atskirus išsisaugau, ir vaikam rodau, ir jie turi interpretuoti, kas čia. Kokių įdomių istorijų iš tikrųjų iš tų paveikslėlių, tiesiog nieko nesakau, ką jūs manot, bandykite interpretuoti... kiekvienas savo matymą kitokį, ar ne, turi, kiekvienas savo.“ (I6) Mokyti tyrinėjant ir tuo pačiu ugdyti karjeros kompetencijas II savo mokinius skatina per projektines veiklas: „<...> po to aš mėgstu padaryti tokį na tarsi projektą „Kelionė po Lietuvą“. Mokiniai

pasiskirstę grupelėmis turi parengti tokią labai tikslią kelionę, ką jie pasiūlytų draugui. Bet turi suskaičiuoti, kiek turės nuvažiuoti kilometrų, kur nueiti, kiek ten kainuos bilietai pasidomėti ir panašiai <...>.“(I1) Pasak šios tyrimo dalyvės tyrinėjimo įgūdžių įgyti galima net ir gilinantis į žodžių prasmes lietuvių kalbos pamokose: „<...> kai mokomės sinonimus, antonimus, frazeologizmus, ten gi yra daugybė žodžių, kurių mokiniai, net ir gimtakalbiai, ne visada supranta, ir jie gali pasakyti, tarkim, na GERAS žmogus. Tai, o kas tas geras? Koks tas geras? Tada pradėdam ieškoti sinonimų ir taip toliau.“(I1)

Gebėjimas rinkti bei sisteminti informaciją taip pat yra labai reikšmingas ruošiantis asmens ateities karjerai. I4 akcentuoja ugdanti ne tik mokinių informacijos rinkimo įgūdžius, bet ir siejanti juos su bendrosios skaitmeninės kompetencijos ugdymu: „<...> skaitėme ištraukas „Karo žirgas, 7 klasėje skaitėme tokias ištraukas. Tada aš paprašiau, sakau: nu vat, kas gerai domitės, ar jūs galėtumėt surasti man filmą? Pabūti vat informatikais, su informacinėm technologijom paieškoti. Atsirado mokinių, taip, jie man įrašė ir nu net į diskelį. Tai aš irgi manau, kad čia yra tokia kaip ir skaitmeninė kompetencija, tai informacijos surinkimo.“(I4) Tyrimo dalyvė I2 taip pat teigia mokanti savo ugdytinius rinkti, sisteminti ir pristatyti informaciją: „<...> kartais reikia parengti skaidres, mokiniai, sakykime, savarankiškai ieško informacijos įvairiuose šaltiniuose, parengia skaidres, tada pristato klasės draugams.“(I2) Aukštesniais balais vertinanti mokinių pademonstruotą gebėjimą susisteminti informaciją atskleidžia I3: „Kai pristato savarankiškai skaitytas knygas, tai irgi prašau pateikti informacijos. Geriau vertinu tuos pranešimus, kai būna plačiau pristatytas autorius, paminėta jo kūryba, tautybė, be abejo, pristatyta. Na tai jau, kad toks būtų sisteminis kažkoks mokymasis, o ne atsitiktinis.“(I3)

Tyrimo metu ypatingai išryškėjo literatūrinio ugdymo ir darbo pasaulio pažinimo sąsaja. Tyrimo dalyvės atskleidžia per literatūros kūrinius savo ugdytinius supažindinančios su įvairiomis profesijomis bei jų specifika. Apie įgyjamą specialybę kaip gyvenimo kelio pasirinkimą kalba tyrimo dalyvė I2: „<...> jeigu skaitome kūrinį, kuriame, sakykime, kalbama apie tam tikros specialybės žmogų, tai susipažįstame pirmiausiai su tos specialybės specifika ir tos specialybės tam tikrais ypatumais. Juk visa literatūra apie žmogaus gyvenimą, o žmogus renkasi, renkasi savo gyvenimo kelią, renkasi savo specialybę.“(I2) Tyrimo dalyvės I3 ir I4 užsimena apie būtinybę mokiniams pristatyti literatūros kūriniuose minimas specialybes. I3 pasidalina mokiniams pristačiusi notaro profesijos specifika: „<...> su septintokais skaitėm kūrinį, Ischoko Mero „Kai nebenori valgyti“ ir čia buvo paminėtas notaras. Tai iš karto iškyla būtinybė su vaikais aptarti, kas tas notaras, vieni žino, kiti nežino.“(I3) Tyrimo dalyvė I4 džiaugiasi savo mokinius sudominusi lakūno profesija: „Kažkaip čia buvo vienu metu, atsimenu, kaip skaitėme „Mažąjį princą“, labai susidomėjo lakūnų profesija, vis klausinėjo, o Lietuvoje ar galima kažkaip studijuoti, buvo

toks atvejis. “(14) Tyrime dalyvavusi I5 pasidalina savo mokykline patirtimi, pažįstant profesijų pasaulį, ir pabrėžia pati perėmusi savo mokytojų naudotą praktiką: „Nu aš kai pagalvoju, aš irgi iš savo mokyklos pamenu nu visus susitikimus su žmonėmis, nu koks ten bebūtų, jei jie profesijos atstovai, ar ten ir su kunigu atsimenu, ir su rašytoju, ir ten su psichologu, ar ten su koku kariškiu, ar politiku, tai visą laiką tas pavyzdys tikrai veikia, paveiku yra <...>. Nu tam tikra prasme irgi galvoju, tą irgi darau, nu kviečiuosi dažnai irgi žmones patikimus <...>“ (15)

Tyrimo dalyvės atskleidžia su savo mokiniais kalbančios ir apie praeities, ir apie ateities profesijas. Lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja I1 pabrėžia, kaip svarbu mokiniams nepamiršti nykstančių profesijų: „<...> na dabar aš gal taip neatsiminsiu kūrinių, bet yra, na tarkim kalbama apie specialybes, profesijas vaikams jau nelabai pažįstamas <...>. O kas tas malūnininkas, ką jis veikia, kokios jo darbo priemonės? Ir kai pradėdam domėtis, na ir tada mokiniams pasidaro ir smalsu, ir be abejo, ne kiekvienas taps odininku ar dailide, ar tuo pačiu malūnininku, tačiau na tai yra tokios senovinės profesijos, kurios vis dėlto tam tikrus žmones sudomina ir šiandien jie užsiima tokiais menais, darbais, iš to gyvena ir karjerą pasidaro. Na tai kartais galbūt pastūmėja mokinius būtent tokie tekstai.“ (I1) Tyrime dalyvavusi I3 atskleidžia su mokiniais diskutuojanti apie ateities profesijas: „Beje, šiandien tekstą skaitėme su septintokais apie ateities profesijas, kaip jos gali keistis ir ko pasauliui reikės. Tai kalbam apie tai, kad na tiesiog labai gyvenimas keičiasi ir tikrai daug specialybių pasikeis ateityje, neberekės tų, kurios buvo reikalingos.“ (I3) Tyrimo dalyvė I5 pasidalina su savo ugdytiniais svarsčiusi, kokius pokyčius į žmonių pasaulį atneš technologijos: „<...> skaitėm Žilinskaitės „Robotą ir peteliškę“ ir ten apskritai kalbėjom apie, nu šiuolaikinio žmogaus ten, robotas ir žmogus ten, apie ateitį, va čia kaip, ar robotai galės pakeisti, nu ar galėsime bendrauti su robotais kaip su žmonėmis.“ (I5)

Tyrimo duomenų analizės metu išryškėjo ir karjeros įgyvendinimui reikšmingų karjeros kompetencijų ugdymo aspektai, kurie reiškiasi per lietuvių kalbos ir literatūros pamokas lygiagrečiai ugdant mokinių bendrąsias kompetencijas. Tyrimo dalyvės ypatingai akcentuoja savęs pristatymo bei kalbinio raštingumo įgūdžių vertę. Kalbą kaip pagrindinį savęs pristatymo ir pateikimo priemonę pabrėžia tyrimo dalyvė I5: „<...> kaip aš turėčiau kalbėti, kaip aš turiu sąmoningai save pateikti, kad kalba irgi yra būdas save, save pateikti, per kalbą irgi žmogus mato, koks aš esu. <...> vis tiek eisite į pokalbius dėl darbo ar ten galbūt būsit viešas asmuo, ar galbūt turėsit vesti kažkokius susirinkimus <...>, pirmas įspūdis iš žmogaus yra, nu kaip, iš kelių sakinių gali jau susidaryti įspūdis apie žmogų, apie daug ką, sprendžiant iš žmogaus kalbos.“ (I5) Sugebėjimą tinkamai save pateikti bene svarbiausiu gyvenimo elementu laiko I6: „Nu tai taip aš manau, koks tu, koks tu žmogus ir kaip tu sugebėsi save pateikti, kaip matysi kitus... tiesiog tai gyvenimas.“ (I6) Tyrime dalyvavusi I6 teigia ugdanti ne tik gebėjimą save

pristatyti žodžiu, bet ir gilinanti mokinių savęs pristatymo raštu įgūdžius: „<...> tai toks būtų per kalbos pamokas raštingumas, tų dokumentų taisyklingumas. Na kartais tai irgi labai svarbu gyvenimo aprašymą taisyklingai, prašymą pagal formą parašyt. <...> tai karjerai irgi labai svarbu CV mokėt rašyt, va su aštuntokais mes mokomės rašyti prašymus, visada rašom su aštuntokais prašymą į gimnaziją.“ (I6) I3 pasakoja pasitelkianti skaitmenines priemones ugdant mokinius savęs pristatymo raštu gebėjimų: „Mes, be abejo, neapsiribojam tuo popieriniu laišku, bet ir kaip elektroninį rašyt mokomės.“ (I3)

Tyrimė dalyvavusios lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos ne mažiau reikšmingais laiko kalbinio raštingumo įgūdžius. Taisyklingos kalbos vertę pereinant į profesinį pasaulį akcentuoja tyrimo dalyvė I3: „Tai man atrodo kiekvienoj mūsų valstybės įstaigoj reikės lietuvių kalbos ir visą laiką maloniau nuteikia tas žmogus, kuris kalba taisyklingai, rašo taisyklingai, na ir formuluoja mintis.“ (I3) Pagrindinių lietuvių kalbos ir literatūros dalyko ugdymo sandų – skaitymo, rašymo bei kalbėjimo – puikūs įgūdžiai, pasak I7, yra kertiniai siekiant įgyvendinti savo karjerą: „<...> gyvenime labai reikės mokėti ir skaityti, ir kalbėti, rašyti įvairaus pobūdžio tekstus. <...> komunikavimo kompetencija, kuri irgi stipriai siejasi su pačiu dalyko mokymu, nes perduoti ir suprasti informaciją, turbūt irgi yra kiekvienam tai labai svarbu, tai, mano manymu, kertiniai tokie dalykai.“ (I7) Ši tyrimo dalyvė ypatingai pabrėžia išskirtinį skaitymo gebėjimų vaidmenį mokiniams siekiant savo gyvenimo tikslų: „Ir tas, man atrodo, skaitymas yra labai svarbus, nes jeigu vaikas neišmoks skaityti, suvokti tekstą, jam sunkiai seksis ir kiti dalykai. Turbūt gyvenime jis negaus tiek daug, kiek galėtų gauti vaikai, kurie moka skaityti.“ (I7)

Viešojo kalbėjimo ugdymą I5 akcentuoja kaip ypatingai reikšmingą formuojant bendravimo įgūdžius, kurie bus svarbūs įgyvendinant karjeros tikslus: „<...> vis tiek daugiausiai yra galimybių nu vaikams kalbėti, diskutuoti, laikytis tam tikrų ten kalbėjimo susitarimų ar apskritai viešai kalbėti turbūt. Nu gal ne tik per lietuvių kalbos pamokas viešai kalba, bet per lietuvių kalbos pamokas tu daugiau mokai to viešo kalbėjimo.“ (I5) Kalbėjimo bei tekstų kūrimo įgūdžius reikšmingais mokinių karjerai mano esant ir I7: „<...> jie ir kalba, ir klausosi, ir perduoda informaciją tiek žodžiu, tiek raštu. Tai turbūt ir kalbėjimas, ir tekstų kūrimas, man atrodo, kad čia tikrai galėtų būti susiję su jų karjera.“ (I7) Tyrimė dalyvavusi I6 taip pat pabrėžia viešojo kalbėjimo svarbą mokinių ateičiai bei jų karjerai ir atskleidžia vis dažniau susidurianti su ugdytinių baime viešai reikšti savo mintis: „<...> ir kalbėjimo irgi nebijoti, <...> tarkim užduota pasakoti literatūros arba pristatyt kokį rašinėlį savo, ar kūrybinį darbą grupės ten, aš: „prieš klasę ateikit, nebijokit“, jie – „ne“, ir jie bijo <...>, nes dabartiniais laikais vaikai daugiau intravertai yra. (I6)

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad lietuvių kalbos pamokose 5-8 klasėse karjeros kompetencijų ugdymas yra integruojamas į bendrąsias kompetencijas, per kurių ugdymą ir reiškiasi.

Pažinti save mokiniai mokomi per asmenybės tapatumo identifikavimą bei socialinių – emocinių įgūdžių formavimą. Karjeros galimybių pažinimas reiškiasi ugdant tyrinėjimo ir informacijos rinkimo bei sisteminimo įgūdžius, taip pat per literatūros kūriniuose atskleidžiamą darbo pasaulio pažinimą. Savęs pristatymo bei kalbos raštingumo gebėjimai tyrimo dalyvių akcentuojami kaip reikšmingiausi įgyvendinant karjeros tikslus.

DISKUSIJA

Šiuo darbu buvo siekiama išnagrinėti, kaip reiškiasi karjeros kompetencijų ugdymas lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse. Norint atskleisti darbo tikslą, buvo gilinamasi į tiriamųjų karjeros nuostatas, integralumo raišką lietuvių kalbos ir literatūros pamokose bei karjeros kompetencijų integravimo raišką lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse.

Karjeros sprendimų priėmimas labai svarbi kiekvieno asmens gyvenimo dalis, kuriai reikia atsakingo, nuoseklaus bei kryptingo pasirengimo. Pukelio ir Garnienės (2003) tyrimai atskleidžia, kad tai vienas iš atsakingiausių jauno žmogaus žingsnių. (Pukelis ir Garnienė, 2003, p. 25) Darbo autorės atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad reikšmingiausių įtaką renkantis lietuvių kalbos ir literatūros mokytojo profesiją tyrimo dalyvėms turėjo savęs pažinimas, asmeninių pomėgių realizavimas bei artimiausios aplinkos (šeimos narių, mokytojų) pavyzdžiai.

Moksliniais tyrimais atskleidžiama, kad tradiciniu požiūriu karjera buvo suvokiama kaip kryptingas vienos profesijos pasirinkimas. (Kučinskienė, 2001; Pukelis, 2009) Darbo autorės atlikto tyrimo metu atsiskleidė tradicinei karjeros sampratai būdingi karjeros sprendimo pastovumo aspektai, tokie kaip viena karjeros sritis visam gyvenimui bei stabilūs, ilgalaikiai įsipareigojimai vienai organizacijai. Galima daryti prielaidą, kad tokiems tyrimo duomenims įtakos turėjo skirtingoms kartoms būdingas požiūris į karjerą. Šią prielaidą pagrindžia Stanišauskienės (2015) tyrimų rezultatai, kuriuose teigiama, kad X ir Y kartų požiūriai į darbą ir karjerą yra skirtingi, X kartos asmenys įvardijami kaip tradicinės karjeros sampratos atstovai, kurių karjeros sprendimus daugiausia lėmė laikmečio sąlygos, kitų, autoritetingų, asmenų įtaka bei gyvenimo sąlygos. (Stanišauskienė, 2015, p. 16).

Moksliniai tyrimai akcentuoja ir šiuolaikinės karjeros sampratos aspektus, karjerą įvardijant kaip viso gyvenimo procesą, apimančią tiek asmeninį, tiek profesinį asmens augimą. (Kučinskienė, 2003; Stanišauskienė, 2016; Maestrado ir Bucar, 2024). Darbo autorės atliktame tyrime šiuolaikinė karjeros samprata reiškiasi per tyrimo dalyvių įvardijamą savęs ir savo asmeninių pomėgių pažinimą atliekant svarbius karjeros sprendimus. Tvirtas žinojimas, kokios asmeninės savybės stipriausios, tikslingas jų ugdymas veda link atitinkamų karjeros sprendimų. Mokslininkų Kučinskienės (2003) ir Stancikienės (2009) tyrimų rezultatai savęs pažinimo karjeros kompetencijas akcentuoja kaip itin svarbias priimančias karjeros sprendimus. (Kučinskienė, 2003, p. 76; Stancikienė, 2009, p. 116)

Darbo autorės tyrimo metu išryškėjo tyrimo dalyvių požiūris į savo profesinį kelią kaip į didžiulę prasmę turinčią veiklą. Tyrimo dalyvės atskleidžia jaučiančios didžiulę atsakomybę už tai, ką daro ir savo profesiją vadina gyvenimo misija, nes ugdydamos savo mokinius, jos svariai prisideda formuojant jų asmenybę. Surgelienės ir Stanišauskienės (2009) moksliniai tyrimai atliepia darbo autorės tyrimo rezultatus, atskleisdami, kad vienas iš svarbiausių mokytojo karjeros vystymo veiksnių yra tarnystė ir atsidavimas savo profesijai, vadovaujantis savo asmeninėmis vertybėmis. (Surgelienė ir Stanišauskienė, 2009, p. 19) Yin ir kt. (2023) moksliniai tyrimai atskleidžia svarų darbo prasmingumo vaidmenį pedagogų pasitenkinimui darbu, įsipareigojimui organizacijai, perdegimo tikimybės sumažinimui. (Yin ir kt., 2023, p. 3478)

Integruotas ugdymas laikomas labai reikšmingu šiuolaikinio ugdymo elementu. Pasitelkiant integraciją formuojamas besimokančiųjų platesnis pasaulio suvokimas. Moksliniai tyrimai pabrėžia integruoto ugdymo reikšmingumą, akcentuojant žinių sisteminimo reikalingumą, norint nepasimesti šiuolaikiniam pasauliui būdingoje informacijos gausoje. (Pancerovienė ir kt., 2021; Manurung ir kt., 2022) Darbo autorės tyrimo rezultatai atskleidė, kad lietuvių kalbos ir literatūros dalykui būdingiausias yra tarpdalykinis integravimas. Didžiausias integralumas išryškėjo su dailės, istorijos, geografijos, muzikos, užsienio kalbų bei teatro mokomaisiais dalykais. Jacobs (1989) tyrimo rezultatai atskleidžia, kad tarpdalykinį integravimą pedagogai naudoja norėdami susieti kelių dalykų žinias bei vertybes. (Jacobs, 1989, p. 53)

Darbo autorės tyrimu buvo atskleisti tyrime dalyvavusių lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų patiriami integravimo iššūkiai, kuriuos galima išskirti į vidinius (motyvacijos stoka, vidinis nenoras veikti) bei išorinius (planavimo bei užimtumo iššūkiai, gerų praktinių pavyzdžių bei programų suderinamumo trūkumas). Petrikienės (2000) mokslinis tyrimas atskleidė, kad norint sėkmingai taikyti integruotą ugdymą, reikia vieningesnės integralios mokymo struktūros, integruotų ugdymo programų, mokymo priemonių ir metodų visumos. (Petrikienė, 2000, p. 130) Wang (2012) tyrimo rezultatai pagrindžia darbo autorės tyrimo išvadas, akcentuojant integravimo koncepciją kaip sudėtingą ir kupiną iššūkių procesą. (Wang, 2012, p. 8)

Darbo autorės tyrimo metu buvo atskleista, kad lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse karjeros kompetencijų ugdymas reiškiasi per bendrųjų kompetencijų ugdymą. Karjeros ir bendrosios kompetencijos glaudžiai siejasi derėdamos tarpusavyje ir turėdamos bendrą tikslą – paruošti besimokantįjį kokybiškam gyvenimui šiandieninėje visuomenėje. Bendrųjų ugdymo programų (2022) turinyje akcentuojama, kad šalia Bendrosiose programose (2022) nurodomų bendrųjų ir dalykinių kompetencijų ugdymo, pasitelkiant integraciją, mokykloje kiekvieno mokomojo dalyko turiniu gali būti

ugdamos ir karjeros kompetencijos. (Bendrosios programos, 2022) Čepo ir Laužacko (2005) moksliniai tyrimai atskleidžia, kad bendrųjų kompetencijų svarba, siekiant įsidarbinti yra prioritetinga, todėl norint asmenį parengti nuolat kintančiam darbo pasauliui, būtinas įsidarbinimo gebėjimų integravimas į mokymo turinį. (Čepas ir Laužackas, 2005, p. 57) Lietuvių kalbos ir literatūros mokomasis dalykas reikšmingai prisideda prie minėtų įgūdžių ugdymo per integruotą karjeros ir bendrųjų kompetencijų ugdymą. Moksliniais tyrimais atskleidžiama, kad lietuvių kalbos ir literatūros dalyku yra ugdamos visos bendrosios kompetencijos, siekiama visapusiškos asmenybės raidos. (Salienė, 2005; Salienė, 2009)

Darbo autorės tyrimu buvo atskleista, kad lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse karjeros kompetencijų ugdymas reiškiasi per bendrąsias kompetencijas. Pažinti save mokiniai mokomi per asmenybės tapatumo identifikavimą bei socialinių – emocinių įgūdžių formavimą. Mokslininkės Leonavičienė ir Salienė (2013), Rudaitienė (2014) gimtąją kalbą traktuoja kaip glaudžiai susijusią su individo tapatumu bei kaip labai svarbų komunikacijos įrankį. (Leonavičienė ir Salienė, 2013; Rudaitienė, 2014) Savo moksliniame darbe Nauckūnaitė (2015) pabrėžia, kad kalba yra žmogaus išorinio ir vidinio pasaulio „veidrodis“, psichologinis fenomenas, sąmonės dalis ir netgi sąmonės atspindys, todėl kalba yra saviraiškos priemonė (Nauckūnaitė, 2015, p. 51). Mokslininkės išvalgos atliepia darbo autorės tyrimo rezultatuose išryškėjusią kalbos ugdymo svarbą ugdant socialinius-emocinius įgūdžius. Karjeros galimybių pažinimas reiškiasi ugdant tyrinėjimo ir informacijos rinkimo bei sisteminimo įgūdžius, taip pat per literatūros kūriniuose atskleidžiamą darbo pasaulio pažinimą. Salienės (2015) moksliniai tyrimai atskleidžia, kad literatūros pamokose mokiniai mokosi atpažinti ir spręsti problemas, pagerinti medžiagos rinkimo, jos sisteminimo, viešojo kalbėjimo įgūdžius bei gebėjimus didinti kūrybinės saviraiškos aktyvumą. (Salienė, 2015, p. 123) Savęs pristatymo bei kalbos raštingumo gebėjimai darbo autorės tyrimo dalyvių akcentuojami kaip reikšmingiausi įgyvendinant karjeros tikslus. Antanaitienės ir Anužio (2014) moksliniai tyrimai atskleidžia, kad ypatingai didelę reikšmę bendrojo ugdymo įstaigoje turi mokinių profesinis informavimas: profesijų, darbo pasaulio pažinimas. Mokslininkai akcentuoja, kad informavimo veikla gali būti rezultatyvi tada, jeigu bus vykdoma sistemiškai. (Antanaitienė ir Anužis, 2014, p. 69) Remiantis darbo autorės tyrimu galima daryti prielaidą, kad mokslininkų įvardijama sistemiška profesinio informavimo veikla integruotai vykdoma per visas bendrojo ugdymo disciplinas, tarp jų ir lietuvių kalbos ir literatūros mokomąjį dalyką.

Šiame darbe pateikiami tyrimo rezultatai suteikia prielaidas tolimesniems tyrimams, siekiant darnaus ugdymo karjerai paslaugų teikimo bendrojo ugdymo įstaigose. Ateityje būtų tikslinga iširti karjeros kompetencijų ir bendrųjų kompetencijų ugdymo sąsajas lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 9-12 klasėse. Derėtų atkreipti dėmesį, kad šio darbo tyrimo dalyviai – lietuvių kalbos ir literatūros

mokytojai, dirbantys Vilniaus miesto/rajono mokyklų progimnazinėse klasėse. Plečiant tyrimo lauką, būtų tikslinga atlikti tyrimą su kitų didžiųjų Lietuvos miestų/rajonų mokyklų progimnazinėse klasėse dirbančiais lietuvių kalbos ir literatūros mokytojais. Taip pat galima atlikti platesnės apimties kiekybinį tyrimą apie karjeros ir bendrųjų kompetencijų ugdymo sąsajas mokomuosiuose dalykuose, kas būtų labai svarbus akcentas tobulinant ugdymą karjerai.

IŠVADOS

1. Veikiamas pasaulinių tendencijų, požiūris į ugdymą karjerai keitėsi nuo orientavimo į sistemingą vienakryptį profesijos pasirinkimą iki didėjančios asmeninės kompetencijos reikšmės planuojant ir realizuojant savo karjerą. Sistemingas karjeros kompetencijų ugdymas per bendrųjų ir dalykinių kompetencijų ugdymą suteikia mokiniams galimybę įgyti tinkamas priemones geresniam savęs pažinimui bei savo karjeros tikslų įgyvendinimui. Nuo 2014 metų Lietuvoje įdiegtas karjeros kompetencijų modelis, pagrindžiantis karjeros paslaugų teikimą visų lygmenų ugdymo įstaigose, kuriame išskiriamos keturių sričių karjeros kompetencijos: savęs pažinimo, karjeros galimybių tyrinėjimo, karjeros planavimo ir karjeros įgyvendinimo. Savęs pažinimo srityje akcentuojamas ne tik savęs pažinimas, priėmimas, bet ir socialinės aplinkos bei socialinių vaidmenų pažinimas bei jų poveikis asmeninei karjerai. Karjeros galimybių pažinimo karjeros kompetencijų ugdymo sritis orientuoja į karjeros informacijos paiešką bei panaudojimą, darbo pasaulio bei jo kaitos pažinimą, mokymosi visą gyvenimą galimybes. Karjeros planavimo ir karjeros įgyvendinimo sritys kreipia į karjeros tikslų išsikėlimą, sprendimų priėmimą bei sėkmingą perėjimą į naują karjeros aplinką.

2. Integruotas ugdymas labai reikšmingas šiuolaikinio ugdymo elementas. Integracijos būdu ugdomi mokinių gebėjimai rasti sąsajas tarp skirtingų dalykų bei jungti juos į visumą. Taip formuojamas besimokančiųjų platesnis pasaulio suvokimas. Tikėtina, kad integracija vis labiau skverbsis į mokymą, kurdamą kitokią, visuminę, paremtą sąsajomis tarp dalykų, požiūrį į ugdymo procesą. Karjeros ir bendrosios kompetencijos glaudžiai siejasi sąveikaudamos tarpusavyje, jų ugdymu siekiama paruošti besimokantįjį kokybiškam gyvenimui šiandieninėje visuomenėje. Labai svarbu padėti mokiniams suvokti, kad būtina ruoštis savo ateičiai, kaupti žinias bei kompetencijas, padėsiančias pažinti save bei savo gebėjimus ir pritaikant įgytus įgūdžius, apsispręsti renkantis profesinį kelią.

3. Lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko vaidmuo bendrojo lavinimo mokyklose yra labai reikšmingas dėl sąsajų su kitais mokomaisiais dalykais, nes ugdymo įstaigose visų dalykų turinys dėstomas valstybine lietuvių kalba. Lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko ugdymas užtikrina visapusišką (kalbinį, literatūrinį bei kultūrinį) individo augimą, pasiruošimą sėkmingai veikti dabarties pasaulyje. Profesinė asmens veikla sudaro didelę jo gyvenimo dalį, todėl galima teigti, kad gebėjimų sėkmingai veikti dabarties pasaulyje turėjimas taip pat padeda sėkmingai veikti ir darbinės veiklos srityje: pažinti save ir savo poreikius bei įgūdžius, pažinti savo aplinką, gebėti rinkti bei sisteminti profesinei veiklai aktualią informaciją, sugebėti pasirinkti profesinę kryptį ir pan. Ugdant bendrąsias kompetencijas lietuvių kalbos ir literatūros dalyko turiniu, kartu ugdomi ir karjerai reikšmingi įgūdžiai. Taigi mokant

lietuvių kalbos ir literatūros dalyko, į bendrąsias kompetencijas integruotos ne tik dalykinės, bet ir karjeros kompetencijos, kurios atitinkamais etapais ruošia asmenį profesiniam gyvenimui.

4. Tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad:

4.1 tyrimo dalyvių karjeros sprendimai paremti stabilumu ir ilgalaikiais įsipareigojimais vienai įstaigai. Reikšmingiausią įtaką renkantis lietuvių kalbos ir literatūros mokytojo profesinį kelią tyrimo dalyvėms turėjo savęs pažinimas, asmeninių pomėgių realizavimas bei artimiausios aplinkos pavyzdžiai. Tyrimo dalyvės savo profesiją laiko prasminga. Prasmė išvelgiama lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko suteikiamose galimybėse ugdyti, auginti jauną žmogų, keisti jo mąstymą, požiūrį, plėsti pasaulėžiūrą. Savo profesiją tyrimo dalyvės tapatina su gyvenimo misija, bet kartais jaučiasi nuvertinamos visuomenės.

4.2 lietuvių kalbos ir literatūros dalykas yra gana integralus, o dažniausiai šio mokomojo dalyko pamokose yra naudojama tarpdalykinė integracija. Įprastai integruojama su dailės, istorijos, muzikos, geografijos, užsienio kalbų bei teatro dalykais. Tyrimo dalyviai patiria tiek vidinius (motyvacijos stoka, vidinis nenoras veikti), tiek išorinius (planavimo bei užimtumo iššūkiai, gerų praktinių pavyzdžių bei programų suderinamumo trūkumas) integravimo iššūkius.

4.3 lietuvių kalbos pamokose 5-8 klasėse karjeros kompetencijų ugdymas yra integruojamas į bendrąsias kompetencijas, per kurių ugdymą ir reiškiasi. Pažinti save mokiniai mokomi per asmenybės tapatumo identifikavimą bei socialinių – emocinių įgūdžių formavimą. Karjeros galimybių pažinimas reiškiasi ugdant tyrinėjimo ir informacijos rinkimo bei sisteminimo įgūdžius, taip pat per literatūros kūriniuose atskleidžiamą darbo pasaulio pažinimą. Karjeros įgyvendinimo kompetencijų sritis reiškiasi per savęs pristatymo bei kalbos raštingumo gebėjimų ugdymą.

REKOMENDACIJOS

Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojams:

- Dalyvauti seminaruose, skirtuose integravimo įgūdžių tobulinimui ir dalintis gerąja patirtimi, gauta iš seminarų, savo metodinėse grupėse.
- Dalyvauti mokymuose, skirtuose karjeros kompetencijų ugdymui, suvokimo apie karjeros kompetencijas gilinimui.

Pedagogus rengiančioms institucijoms:

- Į pedagogų rengimo programas integruoti ugdymo karjerai studijų dalyką, skirtą plėtoti būsimų pedagogų karjeros kompetencijų ugdymo gebėjimus.

Mokyklų administracijoms:

- Inicijuoti integruotų pamokų, kurios apimtų karjeros kompetencijų ugdymą, kūrimą sutelkiant pedagogus bei sudaryti sąlygas sklandžiam integruotų pamokų organizavimui ir vykdymui.

Nacionalinei švietimo agentūrai:

- Inicijuoti metodinių priemonių, kuriose pateikiama karjeros kompetencijų integravimo lietuvių kalbos ir literatūros dalyko pamokose, pavyzdžių parengimą.
- Rengiant ugdymo programų atnaujinimą, atkreipti dėmesį į dalykinių programų suderinimą, sudarant galimybes sklandžiam tarpdalykiniam integravimui.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Abubakar, I. (2013). Career guidance, Participation of Students and its implication for Kano, Nigeria. *Malaysian Online Journal of Educational Sciences*, 1(3), 14-16.
2. Adomaitienė, J. ir Zubrickienė, I. (2011). Kompetencijų plėtra karjeros perspektyvos planavimo aspektu. *Andragogika*, 1, 87–97.
3. Bagdonas, A. ir Bliumas, R. (2019). *Aiškinamasis psichologijos terminų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
4. Andriekienė, R. M., Adomaitienė, J., Liniauskaitė, A. (2005). Besimokančiųjų karjeros sampratos kaitos tendencijos. Mokymasis visą gyvenimą ir karjeros raida. *Tiltai. Priedas: mokslo darbai*, 3, 11-18.
5. Antanaitienė, A., & Anužis, A. (2014). Bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo institucijų bendradarbiavimo modelis mokinių tikslingam profesiniam apsisprendimui užtikrinti. *Vocational Education: Research & Reality*, 25, 62-73.
6. Augustinienė, A., & Čiučiulkienė, N. (2006). Nauji kalbų mokytojų vaidmenys ugdant vaikų karjeros rinkimosi, sprendimo ir komunikacinius gebėjimus. *Mokytojų ugdymas= Teacher education: mokslo darbai*, 5, 65-74.
7. Gerulaitis, Š., Jevsejevienė, J., Poderienė, N., Raudienė, I. (2019). *Bendrujų programų atnaujinimo gairės*. Vilnius: Nacionalinė švietimo agentūra.
8. Balevičienė, S., & Paurienė, V. (2013). Mokėjimo mokytis kompetencija: sampratos ir ugdymas. *Švietimo problemos analizė*, 16(102), 1-8.
9. Birgelytė, A., Cibulskaitė, N., Gerulaitis, Š., Janišauskas, L., Kaušienė, R., Kurienė, A., Mončienė, L., Pečiuliauskienė, P., Salienė, V., Toleikytė, N. (2012). Vadovėlių ir kitos mokymo(si) medžiagos pritaikymo kompetencijoms ugdyti metodinės rekomendacijos: projektas „Pagrindinio ugdymo pirmojo koncentro (5–8 kl.) mokinių esminių kompetencijų ugdymas“. Vilnius : Ugdymo plėtotės centras.
10. Čepas, P., ir Laužackas, R. (2005). Įsidarbinimo gebėjimų ugdymas projektuojant karjerą. *Tiltai. Priedas: mokslo darbai. Mokymasis visą gyvenimą ir karjeros raida*. 30, 52-58.
11. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (2021). Prieiga per internetą: <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/>.

12. *Dėl priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo.* 2022/Nr.V-1541. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/97b9f31340f311edbf47f0036855e731?jfwid=v974ovq4c>
13. *Dėl valstybinės kalbos politikos 2018-2022 metų gairių.* 2018/ Nr.XIII-1318. Prieiga per internetą: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/cd0584707b6e11e89188e16a6495e98c>
14. Duoblienė, L., & Bulajeva, T. (2008). Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai–kokybiško ugdymo garantas? *Acta Paedagogica Vilnensia*, 21, 59-74.
15. *Europos Vadovų Tarybos rekomendacija dėl bendrųjų mokymosi visą gyvenimą gebėjimų.* (2018). Prieiga per internetą: <https://education.ec.europa.eu/lt/focus-topics/improving-quality/key-competences/>.
16. Fominienė, V. B., & Abračinskaitė, A. (2015). Karjeros kompetencija–sėkmingos karjeros veiksnys: būsimų turizmo vadybininkų požiūris. *Aukštųjų mokyklų vaidmuo visuomenėje: iššūkiai, tendencijos ir perspektyvos. I* (4), 38-44.
17. Gaižauskaitė, I., & Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu: vadovėlis.* Vilnius: Registrų centras.
18. *Geros mokyklos koncepcija.* (2015). Prieiga per internetą: https://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2015/08/GM_koncepcija_11-121-V.V..pdf.
19. Gražulis, D., & Radžiukynas, D. (2011). Asmeninės kompetencijos raiška jaunujų futbolininkų rengimo vyksme. *Sporto mokslas.* 2 (64), 16-22.
20. Gudžinskienė, V. ir Railienė, A. (2012). Gyvenimo įgūdžių ugdymo ir ugdymo karjerai sąsaja: bendrojo lavinimo kontekstas. *Acta paedagogica Vilnensia : mokslo darbai*, 29, 61–72.
21. Hughes, D., Mann, A., Barnes, S.-A., Baldauf, B. ir McKeown, R. (2016). Careers education: International literature review. *The University of Warwick.* 1-116.
22. Yin, S., Guan, X., Zhang, Y., Li, Y., Jobe, M. C., & Ahmed, M. Z. (2023). The Impact of Chinese Primary School Teachers' Sense of Work Meaningfulness on Organizational Commitment: A Chain Mediation Model. *Psychology Research and Behavior Management*, 3477-3488.
23. Jacobs, H. H. (1989). *Interdisciplinary curriculum: Design and implementation.* Association for Supervision and Curriculum Development, 1250 N. Pitt Street, Alexandria, VA 22314.
24. Jensen, E. (1999). Tobulas mokymas. *Vilnius: Ab ovo*, 116-131.
25. Jovaiša, L. (1993). *Pedagogikos terminai.* Kaunas: Šviesa.

26. Jucevičienė, P. ir Lepaitė, D. (2000). Kompetencijos sampratos erdvė. *Socialiniai mokslai, 1* (22), 44-50.
27. Kiliuvienė, D. (2002). Integruotojo mokymo didaktiniai aspektai. *Pedagogika, 57*, 62–67.
28. Kučinskienė, R. (2000). Ugdymas karjerai - švietimo aktualija pasaulyje ir Lietuvoje. *Pedagogika, 43*, 40-52).
29. Kučinskienė, R. (2001). Rengimo karjerai politika: šiuolaikinės prielaidos. *Pedagogika, 51*, 17-30.
30. Kučinskienė, R. (2003). Asmeninės karjeros valdymo gebėjimai ir jų ugdymo gairės. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, 7*, 72–81.
31. Kvietkauskienė, G. (2008). Metodinė veikla mokytojo ir mokinio kompetencijoms ugdyti. *Švietimo ir mokslo ministerija*.
32. Leonavičienė, V., ir Salienė, V. (2013). Inovatyvūs kalbų mokymo metodai šiuolaikiniame ugdymo kontekste. *Žmogus ir žodis, 1*.
33. Liebsch, U., & Petkevičiūtė, N. (2006). Competence in communication problem solving and career development in the intercultural context. *Vocational Education: Research & Reality, 11*.
34. *Lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo bendroji programa*. (2016). Prieiga per internetą: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2018/03/Lietuviu-k.-ir-lit.-pagrindinio-ugdymo-bendroji-programa.pdf>
35. *Lietuvių kalbos žodynas* (2023). Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/?zodis=karjera&id=17040920000>
36. *Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“*. (2021). Prieiga per internetą: http://lms.lt/archyvas/files/active/0/2011-02-18_Lietuva2030.pdf
37. *LR profesinio mokymo įstatymas*, (2017). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b0b6cda0eb0a11e7a5cea258c39305f6>
38. *LR Švietimo įstatymas* (2011). Prieiga per internetą: https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/01/Lietuvos-Respublikos-svietimo-istatymas_svietstrat.pdf
39. Longworth, N. (2007). Mokymosi visą gyvenimą praktika. Švietimo kaita XXI amžiuje. *Vilnius: Kronta*.
40. Maestrado, J. T., & Bucar, J. D. (2024). Career Guidance Advocacy Program and The Grade 10 Completers' Career Choice. *International Journal of Multidisciplinary: Applied Business and Education Research, 5*(2), 513-527.

41. Motiejūnienė, E., & Žadeikaitė, L. (2009). Kompetencijų ugdymas: iššūkiai ir galimybės. *Pedagogy Studies/Pedagogika*, 95.
42. Nauckūnaitė, Z. (2011). Lietuvių kalbos ir literatūros dalyko samprata: vidurinio ugdymo kaitos diskursas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 27, 102-114.
43. Nauckūnaitė, Z. (2014). Lietuvių kalbos ir literatūros ugdymo siekiniai ir jų įgyvendinimo retrospektyva. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 33, 17-32.
44. *OECD Skills Strategy Lithuania: Assessment and Recommendations*. (2021). Prieiga per internetą: https://read.oecd-ilibrary.org/education/oecd-skills-strategy-lithuania_14deb088-en#page15
45. Pancerovienė, A., Stonienė, A., & Žvinienė, V. (2021). Verslumo ugdymo imitacinėse bendrovėse efektyvumo didinimas, taikant dalykų integraciją. *Studijos-verslas-visuomenė: dabartis ir ateities išvalgos: tarptautinės konferencijos mokslinių straipsnių rinkinys*, 6, 125-135.
46. Paurienė, G. (2016). Biografinių aplinkybių nulemtas informalusis mokymasis: pedagogo profesijos kompetencijų raiška. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys*, 16, 184-195.
47. Petrikienė, Z. (2000). Apie požiūrį į integruotą mokymą. *Pedagogika*, 43, 125-131.
48. Presti, A. L., Capone, V., Aversano, A., & Akkermans, J. (2022). Career competencies and career success: On the roles of employability activities and academic satisfaction during the school-to-work transition. *Journal of Career Development*, 49(1), 107-125.
49. Pukelis, K. ir Garnienė, D. (2003). Moksleivių ugdymas karjerai: padėties analizė ir perspektyvos bendrojo lavinimo mokyklose. *Profesinis rengimas : tyrimai ir realijos*, 7, 24–35.
50. Pukelis, K. (2009). Gebėjimas, kompetencija, mokymosi/studijų rezultatas, kvalifikacija ir kompetentingumas: teorinė dimensija. *Aukštojo mokslo kokybė= The quality of higher education. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2009, nr. 6, (6), 12-35.*
51. Roemer, L., Lechner, C. M., & Rammstedt, B. (2022). Beyond competencies: associations between personality and school grades are largely independent of subject-specific and general cognitive competencies. *Journal of Intelligence*, 10(2), 1-26.
52. Rosinaitė, V. (2009). Studentų karjeros kompetencijų ugdymas: empirinis efektyvumo sąlygų įvertinimas. *Acta paedagogica Vilnensia*, 22, 76–87.

53. Rudaitienė, V. (2014). Kalbų kontaktai ir lietuvių kalbos tradicija. *Žmogus ir žodis*, 16(3), 111-121.
54. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
55. Schiersmann, C., Einarsdottir, S., Katsarov, J., Lerkkanen, J., Mulvey, R., Pukelis, K., & Weber, P. (2016). European Competence Standards for the Academic Training of Career Practitioners: *NICE Handbook Volume 2*, 1-136.
56. Stanišauskienė, V. (2016). *Karjeros kūrimas*. Kaunas: Technologija.
57. Stanišauskienė, V. (2015). Karjeros sprendimus lemiančių veiksnių dinamika kartų kaitos kontekste. *Tiltai*, 2 (71), 1–20.
58. Stanišauskienė, V., & Večkienė, N. (2000). Rengimasis karjerai socialinių transformacijų laikotarpiu: Lietuvos gimnazijose egzistuojančių prielaidų analizė. *Socialiniai mokslai*. 1(22), 85-97.
59. Stanišauskienė, V. (2001). Karjeros sprendimo priėmimas bendrojo lavinimo mokykloje. *Ugdymo psichologija*, 1, 1-18.
60. Stancikienė, A. (2012). Pasitenkinimo karjera veiksniai. *Socialinis darbas: mokslo darbai*. 11, 289–300.
61. Salienė, V. (2009). Lietuvių kalbos ugdymas: žinios, mokėjimai, kompetencijos. *Pedagogika*, 95, 139-146.
62. Salienė, V. (2005). Universitetinė ir mokyklinė didaktika: mokytojų rengimas ir lietuvių kalbos mokymas. *Pedagogika*, 79, 70-74.
63. Surgeliene, J., & Stanisauskiene, V. (2009). Factors that Determine Teacher's Career Development in the Context of Educational Reform. *Social Sciences (1392-0758)*, 64(2).
64. Targamadžė, V. (2010). Didaktinės problemos bendrojo lavinimo mokykloje–pedagogų rengimo kaitos agentas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 25, 127-136.
65. Totorienė, R., & Augienė, D. (2018). 7-8 klasių mokinių ugdymas karjerai: karjeros specialistų pozicija. *10(3)*. 105-114.
66. Tsvetanska, S. (2023). Career counselor's training needs in the context of lifelong career guidance policies. *Journal of Educational Sciences & Psychology*. 13(2), 237-244.
67. Ugdymo karjerai programa (2014). *Teisės aktų registras*, 2014, 4888.
68. Urbonienė, A., & Stanišauskienė, V. (2005). Karjeros sampratos erdvė: lyčių aspektas. In *Lyčių studijos ir tyrimai*. 2, 97-102.

69. Vaitulionienė, R. ir Augienė, D. (2018). Ugdymo karjerai įgyvendinimas gimnazijoje: lūkesčiai ir problemos. *Švietimas: politika, vadyba, kokybė*, 10 (3), 115–127.
70. *Valstybės pažangos strategija „Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050“*. 2023/ Nr. XIV-2466. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/rs/lasupplement/TAP/27b16cb09db311ee8172b53a675305ab/eccb0b91db6bd6da459055933d350bff/format/ISO_PDF/
71. Vitkauskaitė-Glatkauskienė, R. (2015). Studentų karjeros valdymo kompetencijų ugdymas taikant aktyvius mokymo(-usi) strategijas. *Mokslas verslui (S2B): tyrimai ir inovacijos*, 2, 213– 225.
72. Žydžiūnaitė, V. ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.
73. Wang, H. H. (2012). *A new era of science education: Science teachers' perceptions and classroom practices of science, technology, engineering, and mathematics (STEM) integration*. University of Minnesota.

SANTRAUKA

Magistro darbo tema „Karjeros kompetencijų ugdymas lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse“.

Šio darbo tikslas – atskleisti karjeros kompetencijų ugdymo galimybes lietuvių kalbos ir literatūros pamokose 5-8 klasėse. Siekiant įgyvendinti tikslą, buvo taikoma mokslinės literatūros analizė ir sintezė, atliktas kokybinis tyrimas. Svarbu atkreipti dėmesį, kad karjeros kompetencijų ugdymo raiška lietuvių kalbos ir literatūros pamokose iki šiol nebuvo tyrinėta. Šiame darbe skiriamas dėmesys ne tik analizuoti karjeros kompetencijas, jų sandus, tačiau ir aptarti karjeros kompetencijų raišką atnaujintose Bendrojo ugdymo programose numatytų kompetencijų srityse ir jų sanduose.

Išanalizavus mokslinę literatūrą išryškėjo reikšmingas karjeros sampratos pokytis, nuo orientavimo į vienakryptį profesijos pasirinkimą iki visą gyvenimą trunkančio visapusiško asmens augimo tiek asmeninėje, tiek profesinėje srityje. Mokslinės literatūros analizės metu atsiskleidė glaudi karjeros ir bendrųjų kompetencijų sąsaja. Lietuvių kalbos ir literatūros dalyku yra ugdomos visos bendrosios kompetencijos, į kurias integruojamas karjeros kompetencijų ugdymas, siekiant paruošti besimokantįjį kokybiškam gyvenimui šiandieninėje visuomenėje.

Kokybinio tyrimo metu atsiskleidė lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko integralumas ne tik su karjeros kompetencijų ugdymu, bet ir su kitais mokomaisiais dalykais: daile, istorija, muzika, geografija, užsienio kalbomis bei teatru. Tyrime dalyvavusios lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko pedagogės atskleidė susiduriančios su nemenkais integravimo iššūkiais. Didžiausiomis integravimo kliūtimis įvardijamos tiek vidinės (motyvacijos stoka, vidinis nenoras veikti), tiek išorinės (planavimo bei užimtumo iššūkiai, gerų praktinių pavyzdžių bei programų suderinamumo trūkumas) kliūtys.

Atlikus tyrimą išryškėjo, kad tyrimo dalyvės savo profesiją laiko prasminga. Prasmė išvelgiama lietuvių kalbos ir literatūros mokomojo dalyko suteikiamose galimybėse ugdyti, auginti jauną žmogų, keisti jo mąstymą, požiūrį, plėsti pasaulėžiūrą. Savo profesiją tyrimo dalyvės tapatina su gyvenimo misija, bet kartais jaučiasi nuvertinamos visuomenės.

Pagrindiniai žodžiai: Karjeros kompetencijos, bendrosios kompetencijos, lietuvių kalba ir literatūra, integracija.

SUMMARY

Master's thesis topic "Career Competence Development in Lithuanian Language and Literature Classes in Grades 5-8".

The aim of this thesis is to show the possibilities of career competences development in Lithuanian language and literature classes in grades 5-8. In order to achieve the objective, the analysis and synthesis of scientific literature was applied and qualitative research was conducted. It is important to note that the development of career competences in Lithuanian language and literature classes has not been studied so far. This paper focuses not only on the analysis of career competences and their structures, but also on the discussion of the expression of career competences in the areas of competences and their structures in the updated General Education Programmes.

The analysis of the scientific literature has highlighted a significant change in the conception of career, from a focus on a unidirectional career choice to a lifelong, comprehensive personal growth in both the personal and the professional spheres. The analysis of the literature has revealed a close link between careers and generic competences. The subject of Lithuanian language and literature teaches all general competences, integrating the development of career competences in order to prepare the learner for a quality life in today's society.

The qualitative research revealed the integrality of Lithuanian language and literature not only with the development of career competences, but also with other subjects: art, history, music, geography, foreign languages and theatre. The teachers of Lithuanian language and literature who participated in the study revealed that they face significant challenges in integration. The biggest barriers to integration were identified as both internal (lack of motivation, internal reluctance to act) and external (planning and staffing challenges, lack of good practices and lack of compatibility between programmes).

The study showed that the participants found their profession meaningful. Meaningfulness is seen in the opportunities offered by the subject of Lithuanian language and literature to educate and nurture young people, to change their thinking and attitudes, and to broaden their worldview. The participants of the study identify their profession as a mission in life, but sometimes feel underestimated by society.

Key words: career competences, general competences, Lithuanian language and literature, integration.

Tyrimo instrumentas**Tyrimo dalyvių karjeros istorija**

1. Papasakokite, koks Jūsų, kaip lietuvių kalbos ir literatūros mokytojo, karjeros kelias.

Ką jums reiškia būti lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja? Kas lėmė tokį pasirinkimą? Kiek kryptingai to siekėte?

Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų patirtys, integruojant karjeros kompetencijų ugdymą į mokomojo dalyko turinį

2. Pasidalinkite, ką, jūsų nuomone, lietuvių kalbos ir literatūros mokomasis dalykas turi bendro su karjeros kompetencijų ugdymu.

Kas bendro tarp karjeros ir bendrųjų kompetencijų? Kurias bendrąsias kompetencijas labiausiai sietumėte su karjeros kompetencijomis?

3. Papasakokite, kokias Jūsų patirtis integruojant kitus mokomuosius dalykus per lietuvių kalbos ir literatūros pamokas.

Pasidalinkite, ką jums reiškia integracinių ryšių kūrimas ugdymo procese? Kaip integracijos procese reiškiasi karjeros kompetencijų ugdymas?

4. Pasidalinkite, su kokiais iššūkiais susiduriate integruodami karjeros kompetencijų ugdymą į lietuvių kalbos ir literatūros dalyko pamokas.

Papasakokite, kokias problemas patiriate siekdama integruoti karjeros kompetencijų ugdymą lietuvių kalbos ir literatūros mokomajame dalyke? Kokios paramos jums reikėtų, siekiant sklandesnės karjeros kompetencijų ugdymo integracijos lietuvių kalbos ir literatūros pamokose?